

ΑΘΗΝΑ ΣΥΝΤΥΧΑΚΗ

**«ΝΕΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΣΤΗ ΝΟΤΙΑ
ΑΣΙΑ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΚΑΣΜΙΡ»**

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΜΑΙΡΗ ΜΠΟΣΗ

Η έλικα, σύμβολο της πυρηνικής ενέργειας

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**Στη μέντορα και καθηγήτριά μου Μαίρη Μπόση
Στη πολύτιμη βοήθεια του καθηγῆτη μου Γιάννη Κωνσταντόπουλου**

ευχαριστώ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ.....	9
ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ- Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΑΣΜΙΡ	9
1. Το πολιτικό πλαίσιο.....	14
2. Οι γεωπολιτικές επιρροές	18
3. Τρομοκρατία και ασφάλεια	23
4. Η αναβίωση του ισλαμικού φονταμενταλισμού	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ.....	37
ΠΥΡΗΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΙΝΔΙΑΣ-ΠΑΚΙΣΤΑΝ	37
1. Πακιστάν.....	37
2. Ινδία.....	42
3. Ο πόλεμος του Kargil.....	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	52
ΠΥΡΗΝΙΚΗ ΑΠΟΤΡΟΠΗ ΣΤΗ ΝΟΤΙΑ ΑΣΙΑ.....	52
1. Το θεωρητικό πλαίσιο	52
2. Γιατί τα κράτη θέλουν πυρηνικά όπλα.....	62
3. Η περιφερειακή στρατηγική των Μεγάλων Δυνάμεων (ΗΠΑ-ΚΙΝΑ-ΡΩΣΙΑ)	64
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ.....	75
ΠΥΡΗΝΙΚΗ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ.....	75
1. Η δράση και η επιρροή των τρομοκρατικών οργανώσεων	77
2. Η στήριξη των τρομοκρατικών οργανώσεων και η απονομιμοποίηση τους.....	85
3. «Νέα τρομοκρατία»:η απειλή της πυρηνικής τρομοκρατίας	87
4. Πυρηνική τρομοκρατία στην Ινδία και στο Πακιστάν: ο αντίκτυπος στο Κασμίρ	92
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	99
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	104
ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ	115

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η μεταστροφή της διεθνούς πολιτικής καθώς και των πολιτικο-οικονομικών συμφερόντων στην περιοχή του Ειρηνικού και ιδιαίτερα στη Νότια και Κεντρική Ασία είναι γεγονός. Από τον πόλεμο στο Ιράκ και το Αφγανιστάν μέχρι την πρόσφατη ανακοίνωση των ΗΠΑ ως προς την ετοιμότητα της, να επιτεθεί στο Ιράν σε περίπτωση που αναπτύξει πυρηνικό οπλοστάσιο¹, γίνεται αντιληπτή η ασταμάτητη ένταση που επικρατεί στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας. Τα πρόσφατα γεγονότα στην Αίγυπτο και στη Συρία καταδεικνύουν επιπροσθέτως την ολοένα και μεγαλύτερη σημασία που έχουν για την παγκόσμια πολιτική σταθερότητα οι εξελίξεις στην Ανατολή. Το κέντρο βάρους μετατοπίζεται από το ευρωπαϊκό κεντρικό οικοδόμημα και την ενίσχυση του στο παγκόσμιο διεθνές σύστημα.²

Οι λόγοι είναι πολλοί. Ένας από αυτούς και ο σημαντικότερος είναι το πέρασμα από το διπολικό στο μονοπολικό σύστημα³, με τις ΗΠΑ να κατέχουν την πρωτοκαθεδρία, στον οικονομικό, πολιτικό, τεχνολογικό και στρατιωτικό τομέα. Η απουσία κάποιας αντίστοιχα ισχυρής χώρας που θα εξισορροπεί την παγκόσμια δύναμη (ΗΠΑ), έχει οδηγήσει σε κούρσα ανάπτυξης ανάμεσα σε χώρες όπως η Κίνα και η Ινδία. Ταυτόχρονα η εξάπλωση των πυρηνικών και η ανάπτυξη και εξάπλωση της τρομοκρατίας δημιουργούν ολοένα και περισσότερο το αίσθημα της ανασφάλειας και ενισχύουν την αποσταθεροποίηση του παγκόσμιου διεθνούς συστήματος. Σύμφωνα με τη ρεαλιστική παράδοση απώτερος σκοπός των κρατών είναι η επιβίωση τους, με δεδομένη την αστάθεια που επικρατεί και ιδιαίτερα στην περιοχή της

---

¹ Manan Dwivedi, *South Asia Security* (Kalraz Publications, 2009). Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ, «Έτοιμο σχέδιο επίθεσης ΗΠΑ εναντίον του Ιράν», δημοσίευση 17.05.2012.

NBSnews, «Israel tells US time is running out of peaceful end to Iran nuclear dispute», 1.08.2012.

² Shahram Chubin, Jerrold D.Green, Andrew Rathmell, *Terrorism and Asymmetric conflict in South Asia, Report of a Geneva Centre for Security Policy/ RAND Workshop*, (2002), 8-12.

Brahma Chellaney, "The Obama Administration's Strategy in South Asia", *Yearbook Asia Pacific* 2010.

³ Για το πολυπολικό σύστημα, βλ. Karl w.Deutsch, J.David Singer, "Multipolar Power Systems and International Stability", *World Politics by Johns Hopkins University Press*, Vol.16, No3 (1964 April),390-406. Για το διπολικό μέχρι πρότινος σύστημα βλ. Kenneth Waltz, "The Stability of a Bipolar World", *Daedalus*, Vol.93, No3 (Summer 1964), 881-909. Για τις εναλλακτικές ως προς το ζήτημα αυτό βλ. James E.Dougherty, Robert L.Pfaltzgraff, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων* (Παπαζήση 1992 τόμος Α'), 214-216.Υπάρχει διχογνωμία ως προς το σύστημα που επικρατεί σήμερα, αν και πολλοί αναγνωρίζουν την πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ μετά τον Ψ.Π., σήμερα υποστηρίζουν ότι δεν υπάρχει ούτε διπολικό, ούτε πολυπολικό σύστημα. Βλ. Richard N.Haas, "The age of Nonpolarity: what will follow U.S. Dominance", *Foreign Affairs by Council of Foreign Relations*, (May-June 2008), <http://www.foreignaffairs.org/20080501 faessay 87304/richard-n-haass/the-age-of-nonpolarity>.

Νοτιοανατολικής Ασίας παρατηρείται μια αυξημένη τάση στην απόκτηση των πυρηνικών.

Η απο-αποικιοποίηση των κρατών κυρίως της Νότιας Ασίας σηματοδότησε την αλλαγή που επήλθε στο παγκόσμιο σύστημα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Adam Watson «η απο-αποικιοποίηση ήταν μια τεράστια πολιτική αποκέντρωση και μια σημαντική ταλάντωση του εκκρεμούς προς το άκρο των πολλαπλών ανεξαρτησιών του φάσματος.».⁴ Το μέχρι πρότινος σύστημα με τις δυο υπερδυνάμεις να έχουν ουσιαστικά τον ηγεμονικό έλεγχο, προσέφερε τη σταθερότητα που χρειαζόταν το διεθνές σύστημα, όπως επίσης διασφάλιζαν και την πυρηνική ισορροπία σε αυτό.⁵ Η νέα παγκόσμια κοινωνία με τα πολλαπλά κράτη που ζητούν ή απέκτησαν την ανεξαρτησία τους και την αυτονομία τους, δε δημιουργηθήκε ξέχωρα από το παρελθόν της, είναι μια συνέχεια όπου οι επιπτώσεις των εξελίξεων πρέπει να ειδοθούν σε συνάρτηση με την ιστορική τους εξέλιξη.

Με βάση λοιπόν την παγκόσμια αυτή μεταστροφή παρατηρούμε να δημιουργείται και ένα διαφορετικό πλαίσιο μέσα στο οποίο τα κράτη ορίζουν τη συμπεριφορά τους ως προς την ασφάλεια και την πολιτική νομιμοποίησή τους, μέσα στο νέο πυρηνικό περιβάλλον. Η Νότια Ασία είναι η πιο εύφλεκτη περιοχή στον κόσμο, λόγω των πυρηνικών. Περιβάλλεται από πλήθος αντικρουόμενων προκλήσεων ασφαλείας που οδηγούν σε διλήμματα όχι μόνο στο εσωτερικό των κρατών και στις μεταξύ τους σχέσεις αλλά μεταξύ της ανθρώπινης και στρατιωτικής ασφαλείας. Αυτό σημαίνει ότι οι συνεχιζόμενες διαμάχες διαχέονται εθνικά και γεωγραφικά στα σύνορα των κρατών πυροδοτώντας έτσι τα κράτη σε εθνικούς και κοινοτικούς διαχωρισμούς, οδηγώντας από τη μια μεριά σε μια κούρσα εξοπλισμών μεταξύ των κρατών, ενώ από την άλλη μεριά προκαλούν μεγαλύτερη δυστυχία στους λαούς, οι οποίοι και υπόκεινται τις μεγαλύτερες απώλειες και ζημιές κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων.⁶

Σύμφωνα λοιπόν με το νέο πλαίσιο ασφαλείας η παρούσα μελέτη εστιάζοντας στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Ασίας έχει σκοπό να ερευνήσει τα παρακάτω ερωτήματα:

---

⁴ Adam Watson, *Η Εξέλιξη της Διεθνούς Κοινωνίας: μια συγκριτική ανάλυση* (Ποιότητα – Taylor and Francis Group 2006), 515.

⁵ Kenneth N.Waltz, Scott D.Sagan, *The spread of nuclear weapons: a debate renewed. With new sections on India and Pakistan, Terrorism, and Missile Defence*, W.W.Norton and Company New York (2003). Scott D.Sagan, "The Perils of Proliferation: Organization Theory, Deterrence Theory, and the Spread of Nuclear Weapons, *Project Muse International Security*, Vol.18, No4, (1994 Spring), 66-107.

⁶ Manan Dwivedi, 36.

Κατά πόσο τα πυρηνικά στην Νοτιοανατολική Ασία μεταβάλλουν τη συμπεριφορά των κρατών ως προς την αντιμετώπιση των διενέξεων;

Με δεδομένη την ανάπτυξη των τρομοκρατικών ομάδων ποιες θα είναι οι συνέπειες σε περιφερειακό επίπεδο της απόκτησης από αυτές όπλων μαζικής καταστροφής;

Λειτουργεί η πυρηνική αποτροπή σύμφωνα με την ανάδειξη των συνεπειών της κατοχής πυρηνικών και όπλων μαζικής καταστροφής από τρομοκρατικές οργανώσεις;

Το ζήτημα του Κασμίρ είναι από τις μακροβιότερες διεθνείς ανεπίλυτες συγκρούσεις, και έχει ενδιαφέρον ο ρόλος που διαδραματίζει στην προσπάθεια για σταθεροποίηση και ασφάλεια στη Νοτιοανατολική Ασία. Η περιφερειακή σύγκρουση του Κασμίρ για να γίνει κατανοητή θα πρέπει να αναλυθεί στη βάση όλων εκείνων των παραγόντων, κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών, θρησκευτικών, που συμβάλλουν στη δημιουργία ενός νέου κράτους.⁷ Επιπλέον πέρα από τη διαμάχη των δύο κυριότερων διεκδικητών της περιοχής αυτής, Ινδίας – Πακιστάν, έχει σημασία να διερευνηθεί ο ιδιαίτερος ρόλος της χρήσης βίας από ομάδες, ακόμα και από κράτη, ως μέσο πολιτικής και διαχείρισης της συγκεκριμένης κρίσης.

Η επιλογή της περιπτωσιολογικής μελέτης του Κασμίρ έγινε επομένως για τους εξής λόγους:

Είναι το κυριότερο άλυτο πρόβλημα μεταξύ δύο πυρηνικών δυνάμεων, της Ινδίας και του Πακιστάν, και ορίζει τη συμπεριφορά των δύο αυτών κρατών.

Αποτελεί μία από τις πλέον χαρακτηριστικές περιπτώσεις όπου η βία και η τρομοκρατία αποτελεί το κύριο μέσο πολιτικής και ο φόβος της κατοχής όπλων μαζικής καταστροφής, και ιδιαίτερα πυρηνικά όπλα, από τις τρομοκρατικές ομάδες που δρουν στην περιοχή είναι αυξημένος.⁸

Η μη επίλυση του ζητήματος θέτει σε κίνδυνο την εδαφική ακεραιότητα του Κασμίρ, καθώς έχει στραμμένα πάνω τα πυρηνικά των δυο χωρών, των μοναδικών με κίνδυνο

---

⁷ Παντελής Σκλιάς, «Νότια Ασία: Ινδίας, Πακιστάν, Μπαγκλαντές», στο *Τρίτος Κοσμος* (Παπαζήση Αθήνα), 236, 240.

⁸ M.Ehsan Arari, "Jihadi Groups, Nuclear Pakistan, and The New Great Game", *Strategic Studies Institute, U.S. Army War College* (2001 August). Brian Michael Jenkins, *Will Terrorists Go Nuclear?*, Prometheus Books (2008). Shraham Allison, *Nuclear Terrorism: the ultimate preventable*, Times Books (2004).

μιας πιθανής πυρηνικής σύγκρουσης, μετά τον Ψυχρό Πόλεμο και την αντιπαλότητα ΗΠΑ – Σοβιετικής Ένωσης.

Πρόκειται για μία περιοχή που έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον των κυριότερων δυνάμεων και λαμβάνει τον αντίκτυπο των σχέσεων και των συμφερόντων των δυνάμεων αυτών.⁹

Η μελέτη χωρίζεται σε τέσσερα κεφάλαια:

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια ιστορική αναδρομή, προκειμένου να αναδείξουμε το χρονικό της εξέλιξης που δημιούργησε την εχθρότητα μεταξύ των κρατών, μετά την αποχώρηση των Βρετανών από τις Ινδίες και τη γέννηση του Κασμίρ. Θα αναφερθούμε στο πολιτικό πλαίσιο βάσει του οποίου κινήθηκαν τα δύο κράτη για την διεκδίκηση της περιοχής, αλλά και στις γεωπολιτικές συνιστώσες που άσκησαν μεγάλη επιρροή στην εξέλιξη των πραγμάτων.

Το δεύτερο κεφάλαιο εστιάζει στην παρουσία των πυρηνικών στην περιοχή. Ένα από τα μεγαλύτερα ζητήματα που βρίσκεται στην κορυφή της πολιτικής ατζέντας όλων των κρατών ιδιαίτερα μετά τον Ψυχρό Πόλεμο είναι η επιδίωξη της ασφάλειάς τους. Η κατοχή πυρηνικών από ολοένα και περισσότερα κράτη καταδεικνύει τον προβληματισμό της διεθνούς κοινότητας για το μέλλον. Η περίπτωση της Ινδίας και του Πακιστάν είναι χαρακτηριστική ως προς την πιθανότητα μελλοντικής χρήσης των πυρηνικών, ιδιαίτερα μεταξύ κρατών με κοινή ιστορία και συνεχιζόμενες διαμάχες κυρίως ως προς την εδαφική διεκδίκηση του Κασμίρ.

Στο τρίτο κεφάλαιο, θα παρουσιάσουμε ένα θεωρητικό πλαίσιο βασισμένη στη συζήτηση κυρίως μεταξύ του Kenneth Waltz και του Scott Sagan και θα αναλύσουμε την παρούσα κατάσταση ως προς την κατοχή πυρηνικών στην περιοχή και την ανάγκη των κρατών αυτών για την απόκτησή τους, όπως επίσης και τους ανασταλτικούς παράγοντες που αντιμετωπίζουν τα κράτη. Επιπλέον θα αναφερθούμε στην περιφερειακή στρατηγική που αναπτύσσουν οι ΗΠΑ, η Κίνα και η Ρωσία, στην

---

⁹ Timothy D.Hoyt, "Politics, Proximity and Pranoia: The evolution of Kashmir as a Nuclear Flashpoint", *India Review*, Vol. 2, Issue 3, (2003): 137-138. Mitchell B.Reiss, "The Nuclear Tipping Point: Prospect for a World of many nuclear weapons states", in *The Nuclear Tipping Point: why states reconsider their nuclear choices*, ed. Kurt M.Campbell, Robert J.Ernhorn, Mitchel B.Reiss (Brookings Institute Press 2004), 4-5. Βλ. Surinder Singh Oberoi, "Ethnic Separatism and Insurgency in Kashmir", in *Religious Radicalism and Security in South Asia* ed.Mohan Malik, Robert Wirsing (Asia Pacific Center for Security Studies, Honolulu Hawaii, 2004), 188.

περιοχή, καθώς και τη στάση τους απέναντι στα κράτη, Ινδία-Πακιστάν, που κατέχουν πυρηνικά όπλα.

Το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρεται στον κίνδυνο της απόκτησης όπλων μαζικής καταστροφής, ιδιαίτερα πυρηνικών όπλων, από τρομοκρατικές ομάδες και την πιθανότητα χρήσης τους από αυτές. Εξετάζονται οϊτρομοκρατικές οργανώσεις που δρουν σήμερα στο Κασμίρ και είναι προερχόμενες τόσο από το Πακιστάν όσο και από την Ινδία. Μέσα από το κεφάλαιο αυτό θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε τη δυσκολία ελέγχου απόκτησης πυρηνικών από τις ομάδες αυτές, όπως επίσης και τους λόγους για τους οποίους δεν επιδιώκουν κάποιες φορές την απόκτησή τους, και τα αποτελέσματα σε περιφερειακό κατά κύριο λόγο επίπεδο.

Το φαινόμενο της τρομοκρατίας, μονοπωλεί τη πολιτική και στρατηγική ατζέντα όλων των κρατών παγκοσμίως. Αποτελεί το μεγαλύτερο κίνδυνο με τον οποίο έρχονται αντιμέτωπα καθημερινά κράτη και πολιτισμοί, μαζί με την ανάπτυξη και τη διασπορά των πυρηνικών όπλων. Η περιοχή του Κασμίρ θεωρείται ως το πιο επικινδύνο μέρος, ενώ στην Ασία οι τρομοκρατικές οργανώσεις πληθαίνουν όσο η πολιτική αστάθεια εντείνεται και οι οικονομικές πολιτικές των μεγάλων κρατών πιέζουν για μεγαλύτερη εκμετάλλευση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ- Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΑΣΜΙΡ

Το ζήτημα του Κασμίρ είναι από τις μακροβιότερες διεθνείς ανεπίλυτες συγκρούσεις, όπως το Παλαιστινιακό και το Κυπριακό, και έχει ενδιαφέρον ο ρόλος που διαδραματίζει στην προσπάθεια για σταθεροποίηση και ασφάλεια στη Νοτιοανατολική Ασία. Η περιφερειακή σύγκρουση του Κασμίρ για να γίνει κατανοητή θα πρέπει να αναλυθεί στη βάση όλων εκείνων των παραγόντων, κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών, και θρησκευτικών, που συμβάλλουν στη δημιουργία ενός νέου κράτους.¹⁰ Επιπλέον, πέρα από τη διαμάχη των δύο κυριότερων διεκδικητών της περιοχής αυτής, Ινδία – Πακιστάν, έχει σημασία να διερευνηθεί ο ιδιαίτερος ρόλος της χρήσης βίας από ομάδες, ακόμα και από κράτη, ως μέσο πολιτικής και διαχείρισης της συγκεκριμένης κρίσης.

Το 1947 με την αποχώρηση των Βρετανών δημιουργήθηκαν από τις άλλοτε μεγάλες Ινδίες τρία κράτη, Ινδία, Πακιστάν, Μπαγκλαντές. Με την αποαποικιοποίηση τα πριγκιπάτα που αποτελούσαν τις Ινδίες έπρεπε να επιλέξουν βάσει κυρίως της γεωγραφικής συγγένειας καθώς και με άλλα πολιτισμικά κριτήρια, ηθών, εθίμων, γλώσσας και κυρίως θρησκείας, σε ποιο κράτος θα ενσωματώνονταν. Η πλειοψηφία των πριγκιπάτων επέλεξε την προσχώρησή τους στο κράτος της Ινδίας, ενώ το Παντζάμπ και η Λαχώρη ενσωματώθηκαν στο κράτος του Πακιστάν. Το Μπαγκλαντές ενώ αρχικά ανήκε διοικητικά στο Πακιστάν, το 1971 αποκτά την ανεξαρτησία του και γίνεται αυτόνομο κράτος.¹¹

Το Κασμίρ ήταν το μεγαλύτερο πριγκιπάτο των Ινδιών που βρίσκεται στο βορειότερο τμήμα τους και συνορεύει με το Πακιστάν και την Κίνα. Η εδαφική προσάρτηση του είτε από την Ινδία είτε από το Πακιστάν δεν είναι ο κυρίαρχος παράγοντας της 60χρονης πλέον διαμάχης των δύο κρατών. Σημαντικοί επιπλέον παράγοντες στη διαμόρφωση και εξέλιξη της πορείας τόσο του Κασμίρ όσο και των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών είναι ο κοινωνικός και πολιτισμικός πλουραλισμός εντός του μέχρι τότε πριγκιπάτου. Η θρησκευτική ομοιογένεια Ινδουιστών και Μουσουλμάνων

¹⁰ Παντελής Σκλιάς, 236, 240.

¹¹ Stephen Philip Cohen, *The Idea of Pakistan* (Brookings Institution Press Washington D.C, 2004), 8. Επίσης βλ. Παντελής Σκλιάς, 262.

διαταράσσεται από τον αναγκαστικό διαχωρισμό των κρατών και γίνεται το βασικό σημείο αντιπαράθεσης για τα δυο κράτη αλλά και δυσφορίας για τους κατοίκους του Κασμίρ. Μέχρι το 1947 και την κύρηξη της ανεξάρτησίας της Ινδίας ο πληθυσμός του πριγκιπάτου ήταν στο μεγαλύτερο ποσοστό του Μουσουλμάνοι, οι οποίοι όμως βρίσκονταν υπο ινδουιστική κυριαρχία μιας και η μοναρχία¹² δεν είχε καταλυθεί ακόμα.

Η αποαποικιοποίηση των Ινδιών έχει μεγάλη σημασία τόσο για την εξέλιξη της Ινδίας και του Πακιστάν όσο και για την πορεία και την πολύχρονη σύγκρουση στο Κασμίρ. Οι Βρετανοί παρείχαν μια σχετική αυτονομία στα 562 πριγκιπάτα, τα οποία κυβερνούσαν Σιχ, Μουσουλμάνοι και Ινδουιστές, με αντάλλαγμα την αναγνώριση της βρετανικής υπεροχής και κυριαρχίας. Απο το 1846 οι Βρετανοί παραιτούνται από τη δικαιοδοσία της κυριαρχίας του Κασμίρ με τη συνθήκη της Amritsar με την οποία ο Μαχαραγιάς Gulab Singh γίνεται κάτοχος της Κοιλιάδας του Κασμίρ και της περιοχής μέχρι βόρεια του Gilgit. Το αντίτιμο ήταν η καταβολή στους Βρετανούς συγκεκριμένου ποσού και η παροχή στρατιωτικής βοήθειας όποτε τη χρειαζόταν (το κράτος του Κασμίρ γεννήθηκε με τη συνθήκη του Amritsar).¹³

Η δεκαετία του 1930 είναι η περίοδος πολιτικής κινητοποίησης των κατοίκων του Κασμίρ. Η επιβολή της πολιτικής της μειοψηφίας - καθώς όπως αναφέραμε οι Μουσουλμάνοι στο Κασμίρ ήταν περίπου το 77%, το 20% Ινδουιστές και ένα 3% Βουδιστές - απέβαινε σε βάρος της πλειοψηφίας, πόσο μάλλον όταν πρόκειται για διαφορετικές κουλτούρες και θρησκείες. Οι Μουσουλμάνοι λοιπόν της περιοχής ήταν σαφώς δυσαρεστημένοι καθώς τα προνόμια και τις θέσεις αξιωματούχων κρατούσαν μόνο οι Ινδουιστές. Το πρώτο κόμμα του Κασμίρ ιδρύθηκε το 1932 και ήταν το All-Jammu and Kashmir Muslim Conference το οποίο το 1939 μετονομάζεται σε All-Jammu and Kashmir National Conference μιας και στις τάξεις του υπήρχαν πολλοί Ινδουιστές και Σιχ με αποτέλεσμα να θεωρηθεί ότι ο αγώνας ενάντια στην κυριαρχία της μοναρχίας θα οφελούσε τους Ινδουιστές καθώς θα προσέλκυε το Ινδικό Εθνικό Κογκρέσο ώστε να προασπίσει τα δικά τους συμφέροντα.¹⁴ Το 1941 κομμάτι του

---

¹² Σκλιάς, 268, 240.

¹³ Sumantra Bose, *Kashmir Roots of Conflict Paths to Peace* (Harvard University Press 2003, Cambridge, Massachusetts, and London, England), 15.

¹⁴ Ibid, 33.

κόμματος αποσχίστηκε αναβιώνοντας τη Μουσουλμανική Λίγκα που θα γίνει το δεύτερο κυρίαρχο κόμμα με επιρροή στο Κασμίρ.¹⁵

Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και λόγω της παρατεταμένης παραμονής των Βρετανών στην Ινδία δημιουργήθηκε το κίνημα "Quit India" υποκινούμενο από το Ινδικό Κογκρέσο επιδιώκοντας την παύση της βρετανικής κατοχής και τον πλήρη έλεγχο της Ινδίας από το Ινδικό Κογκρέσο.¹⁶ Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία προκάλεσε αντιδράσεις από την πρόσφατα εμφανιζόμενη Μουσουλμανική Λίγκα θεωρώντας ότι κάτι τέτοιο δε γίνεται για τη διασφάλιση όλων των μερών παρά για την εδραίωση των Ινδουιστών. Έδωσε λοιπόν βαρύτητα στον πρώτο της στόχο, ο οποίος ήταν η δημιουργία ενός ανεξάρτητου κράτους επιτυγχάνοντας την ενοποίηση του ομόθρησκου πληθυσμού ενώ ταυτόχρονα θα μπορούσαν να προασπίσουν και να προστατεύσουν τα συμφέροντα των Μουσουλμάνων που κατοικούσαν στην Ινδία και το Κασμίρ.¹⁷

Μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο το Λονδίνου αδυνατούσε να διατηρήσει τις αποικίες της και ιδιαίτερα των Ινδιών, λόγω τόσο των οικονομικών προβλημάτων που αντιμετώπιζε όσο και της πολιτικής αστάθειας που επικρατούσε στην Ευρώπη, με αποτέλεσμα να αποφασίσει την παραχώρηση ανεξαρτησίας στις Ινδίες (πράγμα που είχε υποσχεθεί προκειμένου να λάβει έστω και τη στοιχειώδη βοήθεια της Ινδίας στη σύγκρουσή της με την Ιαπωνία). Η διαδικασία αυτή δεν έγινε αναίμακτα καθώς οι διαφορές μεταξύ των κυρίαρχων πολιτικών οντοτήτων βγήκαν στο προσκήνιο δημιουργώντας συνθήκες αποσταθεροποίησης. Η απόφαση για τη δημιουργία του Πακιστάν εκπλήρωσε τη φιλοδοξία και επιθυμία των Μουσουλμάνων για αυτοδιάθεση, συνοδευόμενη όμως από σφοδρές συγκρούσεις μεταξύ Ινδουιστών και μουσουλμάνων.¹⁸

Η επέμβαση των Ηνωμένων Εθνών στις 13.08.1948 έδωσε τέλος στην αιματοχυσία, η οποία προκλήθηκε περισσότερο από την πολιτική της Βρετανίας παρά από τις διαφορές των δύο πλέον ανεξάρτητων κρατών. Οι κατηγορίες εναντίον της Βρετανίας

---

¹⁵ Ibid, 21.

¹⁶ Ibid, 22.

¹⁷ Victoria Schofield, *Kashmir in Conflict: India, Pakistan and the Unending War* (I.B.Tauris 2003, New York), 21-23. Βλ. Επίσης Sumantra Bose, 22.

¹⁸ Sumantra Bose, 30-34.

φαίνεται να βρίσκουν βάση αφού ακολούθησε την ίδια τακτική στη αποχώρησή της από την Παλαιστίνη αλλά και μετέπειτα από την Κύπρο.¹⁹

Με τον βιαστικό καθορισμό των συνόρων το Πακιστάν συγκροτήθηκε από δύο περιοχές, το ομώνυμο κράτος και αργότερα το ανεξάρτητο Μπαγκλαντές, ενώ στην Ινδία αποδίδεται το μεγαλύτερο μέρος του Κασμίρ. Η εξέλιξη αυτή κάθε άλλο παρά θετική ήταν για το Πακιστάν το οποίο ως αμέσως επόμενο στόχο του, έθεσε την επέκταση του κράτους. Οι τρόποι που επέλεξε για να το κάνει αυτό ήταν η βίαιη εκδίωξη των Σιχ και έπειτα η προσάρτηση όσων περισσότερων πριγκιπάτων μπορούσε με την ταυτόχρονη επιδίωξη πρόκλησης αστάθειας στις σχέσεις τις Ινδίας με τα πριγκιπάτα.²⁰

Οι παραπάνω εξελίξεις είχαν αρνητικό αντίκτυπο στο Κασμίρ. Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει το νεοσύστατο κράτος με τη γλωσσική, θρησκευτική και εθνική ποικιλία δεν αργούν να φέρουν την πρώτη κρίση του Κασμίρ. Η κρίση αυτή πυροδοτήθηκε τόσο από τις πολιτικές εξελίξεις στο εσωτερικό του, αλλά και στο εξωτερικό με τα δύο επίσης νεοσύστατα κράτη να προσπαθούν να δημιουργήσουν ένα πολιτικό σύστημα που να μπορεί να ανταπεξέλθει στα νέα δεδομένα.²¹

Γι' αυτό το λόγο και η Μουσουλμανική Λίγκα με ηγέτη τον Mohammed Ali Jinnah ενδυνάμωσε τους δεσμούς με το Μουσουλμανικό κόμμα του Abbas στο Κασμίρ. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα και το Εθνικό Συμβούλιο με αρχηγό τον Abdullah να επιδιώξει στενότερες επαφές με το Ινδικό Κογκρέσσο και το Nehru. Ο λόγος για τη μεγάλη δημοτικότητα και απήγηση του Εθνικού Συμβουλίου στο Κασμίρ δεν ήταν άλλος από το γεγονός ότι δεν εγκατέλειψε την Μουσουλμανική κληρονομιά του αλλά, αντιθέτως, κινούνταν με βάση τα ήθη, έθιμα και την κουλτούρα της Κοιλιάδας του Κασμίρ. Η ιδιαιτερότητα του πριγκιπάτου του Κασμίρ στη διαδικασία προσχώρησης σε ένα από τα δύο κράτη (Ινδία – Πακιστάν) έγκειται όπως παρατηρούμε πέρα από τις οικονομικές και εμπορικές συναλλαγές - που ήταν σαφώς εντονότερες με το Πακιστάν - στις πολιτικές εξελίξεις της περιόδου. Το κόμμα του Abdullah ήταν εκείνο που συνέβαλλε στη μη προσχώρηση του Κασμίρ στο Πακιστάν

¹⁹ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου* (Πατάκη, Αθήνα 2001) 354-355.

²⁰ Navnita Chadha Behera, *Demystifying Kashmir* (Brooking Institution Press 2006, Washington D.C.), 9.

²¹ *Ibid*, 2, 12-14.

αλλά και το γεγονός πως ο άρχοντας του Κασμίρ, Ινδουιστής σε πλειοψηφία Μουσουλμάνων, είχε τη νόμιμη δικαιοδοσία για την απόφαση της προσάρτησης.

Το ενδιαφέρον των δύο κρατών για την προσάρτηση του Κασμίρ έγκειται στη στρατηγική του τοποθεσία εξαιτίας της γεωγραφικής του συγγένειας τόσο με το Αφγανιστάν όσο και με την Κίνα, διευρύνοντας έτσι τους εμπορικούς δρόμους επικοινωνίας. Θα ήταν λοιπόν αφελές να συσχετίσουμε τη διαμάχη για το Κασμίρ μόνο με τις θρησκευτικές και φυλετικές διαφορές των δύο χωρών. Τα οικονομικά οφέλη που προκύπτουν από τη συνένωση ή την προσάρτηση κρατών έχουν βαρύτατη σημασία ως προς την ανάλυση της δημιουργίας ζητημάτων ισχύος και ασφάλειας στο διεθνές σύστημα. Αυτό το γνωρίζει τόσο η Ινδία όσο και το Πακιστάν, προβάλλοντας διαφορετικό λόγο διεκδίκησης του Κασμίρ, περισσότερο σκεπτόμενοι το διεθνή αντίκτυπο.²²

Παρόλα αυτά, οι εξεγέρσεις μεταξύ μουσουλμάνων και ινδουιστών δεν άργησαν να επεκταθούν στο εσωτερικό του Κασμίρ δίνοντας αφορμή σε Μουσουλμάνους του Δυτικού Κασμίρ να εξεγερθούν εναντίον του Μαχαραγιά και να ανακηρύξουν την ανεξαρτητοποίηση του, γνωστό και ως Azad Kashmir. Ταυτόχρονα στο Νοτιοδυτικό Σύνορο της Επαρχίας φυλές των Πάθαν εισβάλλουν στο Κασμίρ και φτάνουν στην πρωτεύουσα, Srinagar. Ήταν μία πράξη πίεσης για την προσχώρηση του Κασμίρ στο Πακιστάν. Όπως όλα τα πριγκιπάτα είχαν την επιλογή της προσχώρησης έτσι την είχε και το Κασμίρ, τη δεδομένη λοιπόν στιγμή ο Μαχαραγιάς αισθανόμενος τον κίνδυνο της εισβολής ζητά βοήθεια από την Ινδία η οποία προσφέρεται να την παράσχει σε περίπτωση που υπογράψει το Σύμφωνο Προσχώρησης και τη διεξαγωγή αργότερα δημοψηφίσματος για να ληφθεί υπόψη η βούληση των πολιτών. Στις 27 Οκτωβρίου υπογράφεται το Σύμφωνο και ο ινδικός στρατός εισέρχεται στο Κασμίρ και αναγκάζει σε υποχώρηση τα πακιστανικά στρατεύματα.²³

Με την εξέλιξη αυτή ο Jinnah αποφασίζει να εξοπλίσει με όπλα και τακτικό στρατό τους στασιαστές προκειμένου να βοηθήσει να φέρουν σε πέρας την αποστολή τους, δηλαδή την κατάληψη εδάφους του Κασμίρ. Δεν παραδέχθηκε την εμπλοκή του Πακιστάν στην υποκίνηση και στον ανεφοδιασμό παρακρατικών ομάδων παρά στα τέλη του 1948. Τον ίδιο χρόνο η Ινδία αποφασίζει να φέρει το ζήτημα ενώπιον του

---

²² Navnita Chadha Behera, 22.

²³ Victoria Schofield, 57-59.

Ο.Η.Ε. (Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών) υποπευδόμενη την εμπλοκή του Πακιστάν στην προηγούμενη εισβολή αλλά και παρακινούμενη από το Βρετανό διοικητή της Ινδίας, λόρδο Mountbatten. Η διεθνοποίηση του ζητήματος θα γίνει ένας από τους παράγοντες για τη μη εξεύρεση λύσης στη διαμάχη των δυο κρατών.²⁴

Ο πόλεμος του 1947-1948 στο Κασμίρ σηματοδότησε την αρχή της κρίσης. Έληξε με την επέμβαση του Ο.Η.Ε. και την κατάπαυση του πυρός το 1949, αλλά και με την κατοχή του 1/3 του Κασμίρ από το Πακιστάν. Το Σύμφωνο Προσχώρησης και η υπαγωγή του προβλήματος στα Ηνωμένα Έθνη έθεσαν τις βάσεις, πάνω στις οποίες κινήθηκαν τα δύο κράτη. Οι πόλεμοι που ακολούθησαν έγιναν στη βάση των πεπραγμένων του 1948.²⁵

1. Το πολιτικό πλαίσιο

Μέχρι το διαχωρισμό των κρατών οι διαφορές μεταξύ των διαφόρων εθνοτήτων και φυλών εκφράζονταν κυρίως σε ιδεολογικό - πολιτικό επίπεδο. Η εκτεταμένη χρήση της βίας, χρησιμοποιώντας ως μέσο την πολιτική έκφραση, ξεκινά με τον ανταγωνισμό για επέκταση των δυο πλέον ανεξάρτητων κρατών. Η παρείσφρηση ένοπλων φυλετικών ομάδων στα πριγκιπάτα με σκοπό τον εξαναγκασμό της προσάρτησής τους γινόταν με τον εκφοβισμό και τη βία. Η τακτική αυτή μπορεί να αποδοθεί κατά κύριο λόγο στο κράτος του Πακιστάν, ενώ από την πλευρά της η Ινδία από την στιγμή που αποφασίστηκε ο διαχωρισμός των κρατών διακήρυξε πως οποιοδήποτε πριγκιπάτο δεν προσαρτηθεί σε αυτή θεωρείται εχθρικό προς τα συμφέροντα της και ως τέτοιο θα αντιμετωπίζεται σε οποιαδήποτε περίπτωση.²⁶ Η διαχείριση της αποαποικιοποίησης από μέρους της Ινδίας είχε άμεσα αποτελέσματα αφού τα περισσότερα πριγκιπάτα προσαρτήθηκαν σε αυτή ενεργώντας με όρους επιβίωσης. Μια χώρα όπως η Ινδία με πληθυσμό εκατομμύρια και γοργούς ρυθμούς ανάπτυξης έκανε τη σχέση του κόστους της προσχώρησης με τα οφέλη που θα αποκτούσαν τα πριγκιπάτα να ξεπερνά οποιοδήποτε άλλη δυναμική αναπτυσσόταν εκείνη τη στιγμή στην περιοχή. Και τα δύο κράτη χρησιμοποίησαν την τρομοκρατία όμως με διαφορετικό τρόπο.

²⁴ Kristoffel Lieten, "India: Jammu and Kashmir: Half of century of conflict", *Publication Searching for Peace in Central and South Asia*, 2002, 5-6.

²⁵ Sonia G. Benson, *History Behind The Headlines: The Origins of Conflicts Worldwide* (Thomson Gale 2001, New York, London, Detroit, Munich), 157-162.

²⁶ Navnita Chadha Behera, 8.

Τόσο τα κράτη που υποστηρίζουν τις τρομοκρατικές οργανώσεις όσο και οι οργανώσεις που δρουν αυτόνομα, θεωρούν εαυτόν θύματα, τα οποία οδηγούνται σε βίαιες πράξεις λόγω των ενεργειών τόσο των κυβερνήσεων ή ομάδων αυτών όσο και κρατών. Θεωρούν ότι λειτουργούν με γνώμονα την απογοήτευση και ο τρόπος που επιλέγουν τη δράση είναι απόρροια της έλλειψης εναλλακτικών αντίστασης στον εχθρό, ο οποίος είναι ισχυρότερος. Τα βασικά λοιπόν χαρακτηριστικά της τρομοκρατίας βάση τόσο της πολιτικής κινητοποίησης, αλλά και των επιδιώξεων αυτής είναι πως βασικός σκοπός είναι η επίτευξη του πολιτικού στόχου που έχουν θέσει οι τρομοκράτες, και ως εκ τούτου είναι μια πολιτική έννοια η οποία αποζητά και χρειάζεται τη δύναμη για την αλλαγή. Έπειτα η τρομοκρατία διαχωρίζεται από το κοινώς διαπραχθέν έγκλημα, καθώς στην πρώτη περίπτωση ο στόχος που είναι η αλλαγή πολιτικής αναφέρεται σε ευρύτερο επίπεδο, ενώ το κοινό έγκλημα έχει στόχο το προσωπικό κέρδος και όφελος. Μια επιπλέον επιδίωξη είναι η ψυχολογική επίδραση σε ευρύ κοινό, καθώς αποσκοπεί κυρίως στην ενστάλλαξη του φόβου.²⁷ Οι πολιτικο-οικονομικές εξελίξεις σε ένα κράτος επιδρούν σημαντικά στον τρόπο δράσης και τη λήψη αποφάσεων των τρομοκρατικών οργανώσεων επιδιώκοντας να γίνουν το κράτος που δεν έχουν.²⁸

Πολλοί αναλυτές αναφέρουν πως η τρομοκρατία είναι το όπλο των αδυνάτων²⁹, όμως υπάρχει και ο αντίλογος ότι η τρομοκρατία είναι όπλο των δυνατών³⁰. Εδώ θα πρέπει να γίνει ένας διαχωρισμός σε δύο επίπεδα, προκειμένου να γίνουν κατανοητές οι δύο αυτές απόψεις.

Στο πρώτο επίπεδο, το κράτος, μέσα από τη νομιμοποιημένη εξουσία που έχει, χρησιμοποιεί εκβιαστικές πολιτικές και βία σε επίπεδο ασφαλείας προκειμένου να επιβάλλει τους κανόνες και τις αρχές του, και επιπλέον να καταστείλει οποιαδήποτε αντίδραση. Η υπόσταση του κράτους, ως κράτος δικαίου, όπως και η διασφάλισή του μέσα από τις δράσεις του, δικαιολογεί τη χρήση βίας από τους μηχανισμούς στήριξής του. Αυτό είναι που αποκαλεί ο Luigi Bonanate ως τρομοκρατία των δυνατών.³¹ Το δεύτερο επίπεδο είναι το ατομικό, όχι ως αναφορά σε μεμονωμένα άτομα, αλλά στη

²⁷ Assaf Moghadam, *The roots of terrorism*, (Chelsea House Publisher 2006), 4.

²⁸ Ibid, 60.

²⁹ Slavoj Zizek, *Βία: έξι λοξοί στοχασμοί* (Scripta 2010), 54. / Chaliand and Blin, *The History of Terrorism from antiquity to Al Qaeda* (University of California Press 2007), preface VIII.

³⁰ Luigi Bonanate, *Διεθνής Τρομοκρατία* (Κέδρος 2009).

³¹ Ibid. 29-31.

δράση ατόμων ή ομάδων χωρίς νομιμοποίηση. Η χρήση βίας αποτελεί γι' αυτούς το μοναδικό εργαλείο πίεσης, αντίστασης και έκφρασης προς επίτευξη των στόχων τους. Σε επίπεδο ηθικής, η άσκηση πολιτικής βίας από τους πολίτες αποτελεί νόμιμο δικαίωμα όταν αυτή ασκείται στα πλαίσια της πλειοψηφικής βίας για την ανατροπή του συστήματος που καταπατά τις θεμελιώδεις ελευθερίες και δικαιώματά του.³² Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Αριστοτέλης «είναι καθήκον των πολιτών να επαναφέρουν την τάξη σ' ένα διεφθαρμένο σύστημα και να το προστατεύουν»³³.

Ένας ακόμα διαχωρισμός της πολιτικής βίας - ο οποίος θα μας βοηθήσει στην παρούσα μελέτη τόσο για την κατανόηση των διεθνικών, εθνοτικών συγκρούσεων όσο και στην κατηγοριοποίηση των συγκρούσεων αυτών ανάλογα με την περίπτωση - είναι αναγκαίος προκειμένου να δόσουμε το πλαίσιο ένταξής τους στο φαινόμενο της τρομοκρατίας. Έτσι λοιπόν, ανάλογα το στόχο και το δράστη η πολιτική βία, χωρίζεται σε τέσσερις κατηγορίες: Η πρώτη ονομάζεται «κράτος εναντίον κράτους». Σε αυτήν την περίπτωση αναφερόμαστε στο διακρατικό πόλεμο, την πιο συμβατική μορφή βίας στην ιστορία. Με μικρότερη ένταση και πάντα στα πλαίσια του πλήγματος του αντίπαλου κράτους, μπορεί να ενταχθεί η βία του κράτους εναντίον πολιτών του που εντάσσονται στο παραπάνω πλαίσιο. Η δεύτερη κατηγορία είναι εκείνη του κράτους εναντίον των πολιτών του, αυτό που προαναφέρθηκε ως κρατική βία, η χρήση της οποίας γίνεται είτε στα πλαίσια τήρησης των νόμων είτε στην προσπάθεια καταστολής οποιαδήποτε αντίδρασης εναντίον του. Στην τρίτη κατηγορία εντάσσεται η βία που διεξάγεται από τους πολίτες εναντίον του κράτους, είτε με τη μορφή του ανταρτοπολέμου, είτε της τρομοκρατίας, όπως χαρακτηρίζει το κράτος αυτή τη μορφή δράσης και πάλης των πολιτών. Και τέλος οι πολίτες εναντίον πολιτών. Σε αυτήν την κατηγορία ανήκουν κατά κύριο λόγο οι εθνικές και θρησκευτικές διαφορές που ενυπάρχουν στο κράτος.³⁴

Αν θελήσουμε να δούμε τις προοπτικές μιας τρομοκρατικής οργάνωσης, όπως για παράδειγμα της Al Qaeda, θα πρέπει να κατανοήσουμε πως οι δηλώσεις προς καθησυχασμό της κοινής γνώμης δεν είναι παρά ευχολόγια. Τα χτυπήματα σε θύλακες της τρομοκρατίας οπουδήποτε κι αν βρίσκονται δεν εξαλείφουν το

³² Πέτρος Α. Παπαδάτος, *Η τρομοκρατία* (Ηριδανός 2009), 147.

³³ Αριστοτέλης, «Πολιτικά V, VI», εκδόσεις Ζήτρος, μετάφρ. Πηνελόπη Τζιώκα-Ευαγγέλου, 135.

³⁴ Chaliand and Blin, *The History of Terrorism from antiquity to Al Qaeda* (University of California Press 2007), 16-19.

φαινόμενο της τρομοκρατίας, ούτε και τη δράση τρομοκρατικών οργανώσεων και αυτό αν θέλουμε μπορούμε να το απαντήσουμε σε αντίστοιχο ερώτημα της θεωρίας του Φουκουγιάμα³⁵, ο οποίος μας μιλά για το τέλος της ιστορίας. Αλήθεια μπορεί να υπάρξει το τέλος της τρομοκρατίας? Η απάντηση σαφώς και δεν μπορεί να είναι μονολεκτική.

Έτσι λοιπόν, ηθελημένα ή όχι, και η τρομοκρατία με τη σειρά της συμβάλλει στις αρνητικές επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης, μιας και με τους κινδύνους που εγκυμονεί δεν έχει ούτε περιορισμούς ούτε όρια. Και οι πολιτικές όμως των κρατών συμβάλλουν στη αύξηση της τρομοκρατικής δράσης με τις πράξεις τους. Κράτη, πολιτικές, τρομοκρατία είναι ένα τρίπτυχο που συνεχώς συνδιαλέγεται, συναλλάσσεται και ο κύκλος ξεκινά από την αρχή. Αυτό δεν σημαίνει όμως ότι δεν μπορούν τα κράτη να αναπτύξουν πρακτικές που θα τα βοηθήσουν αν όχι να εξαλείψουν την τρομοκρατία (που όπως προείπαμε δε γίνεται), αλλά να αποτρέψουν ορισμένες δράσεις της. Εξάλλου και οι ορκισμένοι τρομοκράτες αλλάζουν τακτικές, στρατηγικές και εναλλακτικές, γιατί όχι και οι κυβερνητικές πολιτικές; Αλλιώς, αν θεωρήσουμε πως η πολιτική και η βία έστω και σε ορισμένες περιπτώσεις, αν όχι σε όλες, είναι αλληλένδετα, τότε ο διάλογος αντικαθίσταται από την αδιαλλαξία, η δημόσια αντιπαράθεση από τον τρόπο και τέλος η ελευθερία της έκφρασης από τη μυστικότητα.

Η περίπτωση της διαμάχης για το Κασμίρ παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αρχικά επειδή συνδυάζει τις περισσότερες από τις παραπάνω μορφές βίας, έπειτα λόγω της γεωγραφικής και στρατηγικής του θέσης, επιπλέον όμως, γιατί αποτέλεσε το θέατρο των επιχειρήσεων από την πλευρά της Ινδίας και του Πακιστάν, καθώς και τη βάση για πλήθος τρομοκρατικών οργανώσεων και ομάδων.³⁶

---

³⁵ Φράνσις Φουκουγιάμα, *Το τέλος της Ιστορίας και ο τελευταίος άνθρωπος* (Λιβάνης 1992).

³⁶ Victoria Schofield, *Kashmir in Conflict: India, Pakistan and the Unending War* (I.B.Tauris 2003, New York), Navnita Chadha Behera, *Demystifying Kashmir* (Brookings Institution Press Washington D.C. 2006), Sumantra Bose, *Kashmir Roots of Conflict Paths to Peace*, (Harvard University Press 2003, Cambridge, Massachusetts, and London, England).

2. Οι γεωπολιτικές επιρροές

Όλοι οι πόλεμοι που διεξήχθησαν για το Κασμίρ μεταξύ των δύο κρατών (1947-1948, 1965³⁷, 1971³⁸, 1999³⁹) ξεκίνησαν λόγω της διείσδυσης ένοπλων ομάδων και ανταρτών υποστηριζόμενες από το κράτος του Πακιστάν, με σκοπό την παράνομη κατοχή του Κασμίρ και την μετέπειτα προσάρτησή του στο Πακιστάν, παραβιάζοντας έτσι κάθε συμφωνία μεταξύ των δύο κρατών και τις αποφάσεις του Ο.Η.Ε. Οι βασικοί παράγοντες που διευκόλυναν αυτή τη στρατηγική του Πακιστάν ήταν: πρώτον, οι επιπτώσεις της Ιρανικής Επανάστασης, και δεύτερον, ο Σοβιετο-Αφγανικός πόλεμος.⁴⁰ Ο πρώτος παράγοντας ενίσχυσε τη δυναμική του Πακιστάν στην περιοχή του Κασμίρ γνωρίζοντας ότι έχει έναν πολύ δυνατό σύμμαχο, ενώ ο δεύτερος παράγοντας - με την αλλαγή των γεωστρατηγικών και γεωπολιτικών δεδομένων - συνέβαλλε, με τις συμμαχικές σχέσεις που ανέπτυξε τόσο με τις ΗΠΑ όσο και με την Κίνα, αλλά και το γειτονικό Αφγανιστάν, στη συνέχεια της υποστήριξης που χρειαζόταν το Πακιστάν, απειλώντας με αυτόν τον τρόπο την Ινδία.

Αν και οι στόχοι του Πακιστάν με το Ιράν δεν ταυτίζονται απόλυτα, είναι στενοί γείτονες σε σημαντικό στρατηγικό σημείο στην Δυτική Ασία. Η σύνδεσή τους πέρα από τη γεωγραφική έγκειται και στη θρησκεία, τη γλώσσα, την κουλτούρα και την εθνότητα. Οι αντιλήψεις τους σε αρκετά θέματα προσομοιάζουν, και ταυτίζονται, ιδιαίτερα σε ότι αφορά την Ummah (=κοινότητα). Το Ιράν ήταν η πρώτη χώρα που αναγνώρισε το Πακιστάν, με τη διαίρεση των δυο κρατών το 1947, ενώ το Πακιστάν

---

³⁷ Ο πόλεμος του 1965 έληξε με την απόφαση για κατάπαυση του πυρός στη βάση του Συμφώνου της Τασκένδης, επαναφέροντας έτσι το Κασμίρ στο status quo ante. Ήταν η πρώτη φορά που η Ινδία πέρασε τα διεθνή σύνορα φθάνοντας στην καρδιά της πακιστανικής περιοχής του Punjab. Victoria Schofield, *Kashmir in Conflict: India, Pakistan and the Unending War* (I.B.Tauris 2003, New York), 106-113.

³⁸ Παρότι έλαβε χώρα στο ανατολικό Πακιστάν, λόγω της εξέγερσης των Μουσουλμάνων εναντίον της στρατιωτικής κυβέρνησης του Πακιστάν με αποτέλεσμα την απόσχιση και ανεξαρτητοποίηση του τμήματος αυτού από το Πακιστάν και τη δημιουργία του κράτους του Μπαγκλαντές, είχε σοβαρό αντίκτυπο στο Κασμίρ. Το 1972 με το Σύμφωνο Simla η γραμμή κατάπαυσης του πυρός μεταξύ της Ινδίας και του Πακιστάν μετατράπηκε σε γραμμή ελέγχου. Ήταν επίσης η πρώτη φορά που η Ινδία δρα με δική της πρωτοβουλία στην περιοχή Siachin καθώς δεν υπήρχε οριοθέτηση με κανένα σύμφωνο. Owen Bennett Jones, *Pakistan: Eye of the storm* (Yale University Press New Haven and London 2002), 80-81.

³⁹ Ο πόλεμος του Kargil.

⁴⁰ Rasheeduddin Khan, Sumit Ganguly, "Kashmir Challenges and Prospects", *RGICS Paper*, No.34 (1996) 14.

ήταν το πρώτο κράτος που τάχθηκε υπέρ της Ιρανικής Επανάστασης από την πρώτη στιγμή.⁴¹

Η αναφορά στην Ιρανική Επανάσταση είναι σημαντική από την άποψη ότι αναβίωσε και έδωσε ισχυρότερο ρόλο στη θρησκεία, ως μέσο επίτευξης πολιτικών μέσω των τρομοκρατικών οργανώσεων και ομάδων.⁴² Ένα μέσο που όπως αποδείχθηκε απέκτησε ευρεία βάση λόγω της εύκολης χειραγώγησης των μαζών και υποστήριξη όχι μόνο από λαούς αλλά και από κράτη. Το ισλαμικό καθεστώς του Ιράν ανατρέποντας τη μοναρχία του Σάχη και δημιουργώντας με δημοψήφισμα την Ιρανική Δημοκρατία με τη θεσμοθέτηση νέου Συντάγματος, πολύ πιο συντηρητικό και βαθιά θρησκευτικό, ήταν από την αρχή δεσμευμένο στη διεξαγωγή του jihad και στη «διάδοση του Ισλάμ» (tablighi eslami), στη διάδοση της Επανάστασης. Ο νέος ηγέτης του Ιράν Ayatollah Khomeini θεωρούσε βασικό ισλαμικό καθήκον την αντίσταση σε ότι διάβρωνε την αγνότητα της πίστης του Ισλάμ και κύρια αρχή της ιδεολογίας του, πως όλοι οι Μουσουλμάνοι πρέπει να συμμετέχουν στην αντίσταση αυτή.⁴³

Η θέση αυτή του Ιράν μαζί με τις κατά καιρούς εξαγγελίες για την υποστήριξη στον αγώνα του Κασμίρ, όπως επίσης και η συνεχής υποστήριξη προς αυτό το σκοπό στο Πακιστάν, μετέβαλλε τα δεδομένα διεξαγωγής τρομοκρατικών πράξεων, εδραιώνοντας όλο και περισσότερο τον όρο της θρησκευτικής τρομοκρατίας. Παρότι, η ηγεσία του Ιράν, ποτέ δεν εκφράστηκε ανοιχτά υπέρ της τρομοκρατίας, οι μυστικές υπηρεσίες (Iranian Revolutionary Guard) με την υποστήριξη του καθεστώτος ανέπτυξαν αρκετά παρακλάδια και επαφές με άλλες οργανώσεις όπως η Al Qaeda και η Hezbollah.⁴⁴

Ο Σοβιετο-Αφγανικός πόλεμος είχε επιπτώσεις στη διαφοροποίηση της ισορροπίας ισχύος στην περιοχή, καθώς μέχρι πρότινος κυρίως σύμμαχος της Ινδίας ήταν οι Η.Π.Α. (Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής), αλλά και στην πορεία της κρίσης του Κασμίρ. Η μεταστροφή των ΗΠΑ σε μια πιο στενή σχέση με το Πακιστάν,

⁴¹ Shah Alam, "Iran-Pakistan Relations: Political and Strategic Dimensions", *Strategic Analysis*, Vol. 28, No. 4, December 2004, The Institute for Defence Studies and Analyses. www.idsa.in/system/files/strategicanalysis_salam_1204.pdf.

⁴² Gerard Chaliand and Arnaud Blin, 176.

⁴³ Shamuel Bar, "Iranian Terrorist Policy and "Export of Revolution"", *Interdisciplinary Center Herzliya Lauder School of Government, Diplomacy and Strategy, Institute for Policy and Strategy* (February 2009) 2.

⁴⁴ Gerard Chaliand and Arnaud Blin, 221.

υποστηρίζοντας και οι δύο τους Ταλιμπάν, και η σύνδεση της Ινδίας με το Ιράν υπέρ της εξάλειψης της τρομοκρατίας που διοχετεύεται και ενεργείται από τους Ταλιμπάν είναι τα κύρια χαρακτηριστικά της περιόδου.

Η γεωστρατηγική θέση της ηπειρωτικής χώρας του Αφγανιστάν υπήρξε από την αρχαιότητα πόλος έλξης κρατών για τις εμπορικές τους συναλλαγές με τρίτα κράτη και τη διάδοση πολιτισμικών στοιχείων τους. Υπήρξε όμως και κέντρο διαμάχης πολλών κρατών για τον έλεγχο του Αφγανιστάν και την ενίσχυση της γεωστρατηγικής τους θέσης. Το Αφγανιστάν συνορεύει βόρεια με τη Ρωσία, ανατολικά με την Κίνα και το Πακιστάν, δυτικά με το Ιράν και νότια με το Πακιστάν.⁴⁵ Οι συνεχόμενες εισβολές, από τις περσικές αυτοκρατορίες στη δύση και τις τούρκικες νομαδικές αυτοκρατορίες στο βορρά μέχρι τους Έλληνες Μακεδόνες και τις αραβικές στρατιές (οι οποίες μετέδωσαν στην Κεντρική Ασία τη θρησκεία του Ισλάμ), αλλά και από τις προσπάθειες των Αφγανών να κατακτήσουν περιοχές γειτονικών κρατών όπως το Δελχί, δημιούργησαν ένα πολυφυλετικό, πολυπολιτιστικό και σύνθετο θρησκευτικά κράτος.⁴⁶

Το 19^ο αιώνα οι Βρετανοί που ήδη κυριαρχούσαν στις Ινδίες φοβούμενοι την επέκταση της Ρωσίας προσπάθησαν να υποτάξουν το Αφγανιστάν. Η δημιουργία του Αφγανιστάν σε κράτος - πελάτη από τη Βρετανία κατέληξε στο «Μεγάλο Παιχνίδι»⁴⁷ ανάμεσα στις δύο υπερδυνάμεις για τον έλεγχο της περιοχής με όλα τα μέσα που διέθεταν. Το γεγονός ότι το Αφγανιστάν είχε πρόσβαση στον Περσικό Κόλπο ήταν από τους παράγοντες που συνέβαλλε στην ενίσχυση του ρόλου και της σημασίας του στη διεθνή πολιτική σκηνή. Η διεκδίκηση αυτή είχε συνέπειες στο εσωτερικό του Αφγανιστάν με αποτέλεσμα να αποδυναμώνεται ο κοινωνικός ιστός. Τόσο η Βρετανία όσο και η Ρωσία προσπαθούσαν να προσεταιριστούν το Αφγανιστάν λόγω των πλουτοπαραγωγικών πηγών του, αλλά και επειδή υπήρχε αμοιβαίος φόβος της επέκτασης. Η Βρετανία φοβόταν τη Ρωσική επέκταση, ενώ η Ρωσία την Ινδική. Η συνεχής λοιπόν εξαγορά των Αφγανών, δεν τους άφηνε μετέπειτα τα περιθώρια να

⁴⁵ Ahmed Rashid, *Οι ιεροί πολεμιστές του Ισλάμ: η Άνοδος του Στρατιωτικού Ισλάμ στην Κεντρική Ασία* (Ενάλιος 2002), 251-253.

⁴⁶ Ahmed Rashid, *Οι Ταλιμπάν: το Ισλάμ, τα Πετρέλαια και το Νεο Μεγάλο Παιχνίδι στην Κεντρική Ασία* (ΕΝΑΛΙΟΣ 2001), 36-38.

⁴⁷ Geoffrey Parker, *Γεωπολιτική: Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον* (Ροές 2002), 223. Ahmed Rashid, *Οι Ταλιμπάν: το Ισλάμ, τα Πετρέλαια και το Νεο Μεγάλο Παιχνίδι στην Κεντρική Ασία* (ΕΝΑΛΙΟΣ 2001), 41. Επίσης βλ. Γιώργος Καραμπελιάς, *Ισλάμ και παγκοσμιοποίηση: θανάσιμη διεκδίκηση* (Εναλλακτικές Εκδόσεις Δοκίμα 13, Αθήνα Δεκέμβριος 2001), 85.

αντιδράσουν σε οποιαδήποτε αλλαγή, μιας και είχαν γίνει πλέον υποχείριο των δύο αντικρουόμενων αυτοκρατοριών, με αποτέλεσμα την εσωτερική τους διάσπαση. Οι Βρετανοί κατόρθωσαν να πάρουν τον έλεγχο υποστηρίζοντας τον Αμίρ Αμπντούλ Ρεχμάν να καταλάβει το θρόνο. Θεωρείται ως ο ιδρυτής του Αφγανικού κράτους συνενώνοντας τις διάφορες εθνότητες που περιλαμβάνονταν σε αυτό. Ίδρυσε την πρώτη μυστική αστυνομία και υποστήριξε την καθολική εφαρμογή της Σαρίας, την απομάκρυνση από τις δυτικές αντιλήψεις και νοοτροπίες, την αύξηση της ισχύος των Παστούν⁴⁸ και την κατάργηση των παραδοσιακών εκλογών.⁴⁹

Στις 24 Δεκεμβρίου 1979 πραγματοποιείται η εισβολή των Σοβιετικών στο Αφγανιστάν. Το 1978 η κυβέρνηση του Mohammad Daud ανατράπηκε από τον Nur Mohammad Taraki. Η εξουσία διαμοιράστηκε ανάμεσα στα δύο κομμουνιστικά κόμματα στο Αφγανιστάν : στο Λαϊκό Δημοκρατικό Κόμμα του Αφγανιστάν (Χαγκλ) με ηγέτη τον Mohammad Taraki και στο Κόμμα της Ερυθράς Σημαίας (Πάρτσαμ) με επικεφαλής τον Babrak Karmal. Επειδή δεν είχαν ευρεία λαϊκή υποστήριξη ανέπτυξαν στενότερες σχέσεις με τη Σοβιετική Ένωση, η οποία βρήκε την ευκαιρία της εισβολής, αφού σκοπός της ήταν να κάνει το Αφγανιστάν σοβιετικό δορυφόρο κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Μέχρι τις 24 Δεκεμβρίου 1979 οι σχέσεις των Σοβιετικών με το Αφγανιστάν δεν είχαν φτάσει ποτέ σε ακραίο σημείο (ούτε επί βρετανικής ινδικής αυτοκρατορίας), αντίθετα η χρηματοδότηση που προσέφεραν οι πρώτοι στο Αφγανιστάν διατηρούσε τη σχέση των δύο κρατών σε σταθερό επίπεδο, από τη στιγμή που τα συμφέροντα και των δυο καλύπτονταν.⁵⁰

Οι επιδιώξεις των Σοβιετικών, πέρα από την ενίσχυση της γεωστρατηγικής τους θέσης και την ενδυνάμωση της χώρας τους τόσο σε στρατιωτικό- επιχειρησιακό επίπεδο όσο και ως προς τη μεταβολή της περιφερειακής ισορροπίας υπέρ τους, στόχευαν επίσης στη διαμόρφωση του Αφγανικού κράτους σύμφωνα με τα δικά τους δεδομένα. Αυτό σήμαινε την αναδιάρθρωση της κοινωνίας, αλλαγή στο οικογενειακό δίκαιο, στο εκλογικό σύστημα και την απόκτηση προνομίων σε φυλές εκτός των

---

⁴⁸ Η κυρίαρχη εθνότητα του Αφγανιστάν ήταν οι Παστούν και έπειτα ακολουθούσαν οι Τατζίκι, Χαζάροι και οι Ουζμπέκοι, επιπλέον η κυρίαρχη θρησκεία είναι το Ισλάμ με την πλειοψηφία να ανήκει στους Σουνίτες. Ahmed Rashid, *Οι Ταλιμπάν: το Ισλάμ, τα Πετρέλαια και το Νεο Μεγάλο Παιχνίδι στην Κεντρική Ασία* (ΕΝΑΛΙΟΣ, ΑΘΗΝΑ 2001), 37-38.

⁴⁹ Ahmed Rashid, *Οι Ταλιμπάν: το Ισλάμ, τα Πετρέλαια και το Νεο Μεγάλο Παιχνίδι στην Κεντρική Ασία* (ΕΝΑΛΙΟΣ, ΑΘΗΝΑ 2001), 42-43.

⁵⁰ Ibid. 43-35.

Παστούν. Αυτό όπως ήταν φυσικό συνάντησε την αντίδραση των μουσουλμάνων με αποτέλεσμα ομάδες αντίστασης, οι Μουτζαχεντίν, να ξεκινήσουν εξεγέρσεις οι οποίες εξαπλώθηκαν σε όλη τη χώρα και χωρίς μάλιστα να μπορούν να κατασταλούν. Η αδυναμία ελέγχουν των εξεγερμένων Μουτζαχεντίν, και των συνεχώς εσωτερικών αναταραχών ήταν και η αφορμή για την εισβολή στο Αφγανιστάν. Η Σοβιετική Ένωση εισέβαλλε στο Αφγανιστάν βασιζόμενη στο δόγμα Μπρέζνιεφ⁵¹ αλλά και στη διαρκή επίκληση των Αφγανών η οποία είχε ως νομική βάση τη Συνθήκη «φιλίας, καλής γειτονίας και συνεργασίας» που συνάφθηκε μεταξύ των δυο χωρών στις 5 Δεκεμβρίου του 1978.⁵²

Η περίοδος του Ψυχρού Πολέμου βρίσκει τις δύο υπερδυνάμεις να επιδίδονται σε μια μάχη επίδειξης δύναμης, χρησιμοποιώντας γι' αυτό τους συμμαχικούς συνασπισμούς τους. Η παροχή όπλων και στρατευμάτων στο Πακιστάν ενίσχυσε τις δυνάμεις του τελευταίου στο κατοχικό κομμάτι του Κασμίρ, στο οποίο αναφέρεται ως Azad Kashmir (δηλαδή Ελεύθερο Κασμίρ). Αυτό προκάλεσε την αντίδραση της Ινδίας, η οποία παρατηρούσε πως η συμφωνία για διεθνή δέσμευση των δύο χωρών που πάρθηκε στις 13 Αυγούστου του 1948 και στις 25 Ιανουαρίου του 1949 από την Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Ινδία και το Πακιστάν, όχι μόνο δεν ακολουθούνταν αλλά παραβιαζόταν συνεχώς από το Πακιστάν και από τις ΗΠΑ που του παρείχαν χρηματική και στρατιωτική βοήθεια για την εξισορρόπηση της Σοβιετικής Ένωσης, προκαλώντας και περιπλέκοντας περισσότερο τη διαμάχη για το Κασμίρ. Είναι, επίσης, γεγονός πως πλήθος προσπαθειών από την μεριά των Ηνωμένων Εθνών για την επίλυση του ζητήματος έχουν πραγματοποιηθεί με αποτέλεσμα όλες να πέφτουν στο κενό, καθώς κανένα από τα δυο κράτη δεν οπισθοχωρούσε στις απαιτήσεις του.⁵³

---

⁵¹ Σύμφωνα με το δόγμα Μπρέζνιεφ η Σοβιετική Ένωση μπορούσε να επεμβαίνει στο εσωτερικό κρατών που ανήκαν στο σοσιαλιστικό μπλόκ, κατά την κρίση τους

⁵² Ιωάννης Π. Σωτηροπουλος, «Η εισβολή των Σοβιετικών στο Αφγανιστάν και τα αίτια της ήττας του», *Στρατιωτική Ιστορία*, τεύχος 62, Οκτώβριος 2011.

⁵³ Rasheeduddin Khan, Sumit Ganguly, 12.

3. Τρομοκρατία και ασφάλεια

Η πολιτική αστάθεια των γειτονικών κρατών της Ινδίας σε συνδυασμό με το μεταβαλλόμενο παγκόσμιο και περιφερειακό περιβάλλον καθιστούν την ισλαμική τρομοκρατία στην Ινδία βαρύνουσας σημασίας. Ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψη μας ότι η Ινδία είναι η μοναδική στην περιοχή με σταθερό, σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη, πολιτικό σύστημα και συγκεκριμένα δημοκρατικό, όπως επίσης και τη ραγδαία ανάπτυξή της πάνω από 10%, χαρακτηρίζοντας την αναδύομενη οικονομικά παγκόσμια δύναμη. Γι' αυτό το λόγο και η πολιτική αντιμετώπισή του φαινομένου της τρομοκρατίας συνδυάζει χαρακτηριστικά της ήπιας αλλά και σκληρής ισχύος⁵⁴. Σύμφωνα με τον Ajit Doval, πρώην επικεφαλής της υπηρεσίας Πληροφοριών της Ινδίας, η Ινδία προσπάθησε να αντιμετωπίσει το πρόβλημα με μια πιο φιλελεύθερη, ανθρωπιστική πολιτική. Φυσικά ανέπτυξε και τους τομείς ασφαλείας της προσπαθώντας να δημιουργήσει τη μέγιστη ασφάλεια κυρίως ως προς τους αποδέκτες των επιθέσεων κυβερνητικοί και μη, έδωσε μεγάλη βαρύτητα στην ανάπτυξη και εξέλιξη των πληροφοριακών συστημάτων όπως επίσης αντιμετώπισε τους μουσουλμάνους υπηκόους της ως θύματα μιας κακής λαϊκής προπαγάνδας εντάσσοντάς τους όλο και περισσότερο στο σύστημα ασφαλείας που δημιουργούσε και ιδιαίτερα στην περιοχή του Κασμίρ.⁵⁵

Η αδυναμία του Συμβουλίου Ασφαλείας να ελέγξει και να περιορίσει τη χρήση βίας, δημιουργεί ακόμα μεγαλύτερη ανασφάλεια, οδηγώντας τα κράτη να αναπτύξουν πρακτικές καταδικαστέες και παράνομες, από τη διεθνή κοινότητα, στο όνομα και με το πρόσχημα της «αυτοπροστασίας»⁵⁶. Στο νέο γεωπολιτικό περιβάλλον που δημιουργείται με την εμφάνιση νέων κρατών, η αδυναμία τόσο των διεθνών

---

⁵⁴ Κύριος εκφραστής της ήπιας ισχύος είναι ο Joseph Nye, ο οποίος την ορίζει ως την ικανότητα να πετυχαίνεις το σκοπό σου μέσω της προσέλευσης και όχι μέσω του καταναγκασμού. Είναι προτιμότερο να παρουσιάσεις τις επιδιώξεις σου ως επιθυμίες των άλλων. Η ήπια ισχύς σύμφωνα με τον Nye είναι βασικό χαρακτηριστικό των δημοκρατικών καθεστώτων καθώς βασίζεται στην κουλτούρα, τον πολιτισμό στις αξίες και τους θεσμούς. Αντίθετα η σκληρή ισχύς βασίζεται στα στρατιωτικά και οικονομικά μέσα ενός κράτους, και είναι κυρίως καταναγκαστική, χαρακτηριστικό των αυταρχικών καθεστώτων. Joseph S.Nye, *Soft Power: the means to success in world politics* (Perseus Books Group 2004, United States by Public Affair), 6. Για τη σημασία της ήπιας ισχύος Colin Gray: *Hard power and Soft power: the utility of military force as an instrument of policy in 21st century*, *Strategic Studies Institute* April 2011.

⁵⁵ Ajit Doval, "Islamic Terrorism in South Asia and India's Strategic Response", *Policing*, Volume 1, Issue1, Oxford Journal (2007) 63-69.

⁵⁶ Μαίρη Μπόση, *Ζητήματα Ασφαλείας στη Νέα Τάξη Πραγμάτων* (Παπαζήση 1999), 46.

οργανισμών και θεσμών όσο και των νεοσύστατων κρατών να προσαρμοστούν και να καταστήσουν βιώσιμες τις επερχόμενες αλλαγές καθίσταται όλο και περισσότερο εμφανή.

Η ασφάλεια των κρατών βρίσκεται πλέον στην κορυφή της πολιτικής ατζέντας όλων των χωρών. Η δυσκολία αντιμετώπισης των εξωτερικών και εσωτερικών παραγόντων που συμβάλλουν στην αύξηση της ανασφάλειας παρατηρείται κυρίως σε χώρες της Μέσης Ανατολής και της Ασίας. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο υπουργός Άμυνας των ΗΠΑ William Cohen «τα αποτυχημένα ή προς αποτυχία κράτη πιθανόν να δημιουργήσουν ανασφάλεια, εσωτερικές συρράξεις και ανθρωπιστικές φύσης κρίσεις, σε ορισμένες δε περιπτώσεις εντός της επικράτειας όπου οι ΗΠΑ έχουν ζωτικά συμφέροντα».⁵⁷ Τέτοια κράτη όπως η Σομαλία, η Γιουγκοσλαβία, το Πακιστάν, το Μπαγκλαντές αδυνατούν να εγκαθιδρύσουν ένα βιώσιμο θεσμικό και αναπτυξιακό πλαίσιο, με αποτέλεσμα την ουσιαστική εσωτερική πολιτική αναρχία. Η παραδοχή αυτή, ότι δηλαδή οι αδυναμίες των κρατών είναι πολυδιάστατες και επηρεάζουν την κοινωνικο-πολιτική σταθερότητα και ασφάλεια των κρατών⁵⁸ δικαιολογεί τη ρεαλιστική προσέγγιση⁵⁹, σύμφωνα με την οποία το διακρατικό σύστημα λόγω των δικαιοκτών, πολιτικών και θεσμικών ατελειών, λειτουργεί με βάση την αρχή της αυτοβοήθειας.⁶⁰

Η έλλειψη νομιμοποίησης, η κρατική αστάθεια λόγω των περιορισμών που τα καθεστώτα επέβαλλαν στη δυναμική των θεσμών, των δομών και της λαϊκής έκφρασης, συνέβαλλαν στη διαπίστωση του ελλείμματος δημοκρατίας. Το έλλειμμα δημοκρατίας είναι ένας από τους πιο βασικούς παράγοντες αποσταθεροποίησης του περιφερειακού συστήματος της Ασίας και της Μέσης Ανατολής με παγκόσμιες επιπτώσεις. Σε αυτό εντάσσονται και οι εσωτερικές συγκρούσεις, οι οποίες ενισχύονταν και διαχέονταν ταυτόχρονα προς τα έξω από παρακρατικές και εξτρεμιστικές ομάδες που λόγω της ασταθούς κατάστασης, βρήκαν χώρο για να

---

⁵⁷ Παρατίθεται στο Μαίρη Μπόση, Ζητήματα Ασφαλείας στη Νέα Τάξη Πραγμάτων (Παπαζήση 1999), 47. William Cohen, Secretary of Defense, The Global Security Environment, United States Government, Department of Defense, Washington DC., Section II (1998) 42.

⁵⁸ R.R. Sharma, *India and Emerging Asia* (SAGE publications New Delhi, Thousand Oaks, London 2005).

⁵⁹ Για μια ουσιαστική αλλά συνοπτική ανάλυση των κυριότερων εκφραστών της ρεαλιστικής προσέγγισης και της σημασίας της, Jack Donnelly, *Realism and International Relations* (Cambridge University Press 2002, UK), 10-28.

⁶⁰ Παναγιώτης Ήφαιστος, *Ο πόλεμος και τα αίτιά του: τα πολλά πρόσωπα του ηγεμονισμού και της τρομοκρατίας* (Ποιότητα 2002), 114-117.

αναπτυχθούν και να δράσουν, εντείνοντας την ανασφάλεια εντός των χωρών αλλά και των γειτόνων τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Ασίας είναι το Πακιστάν, αλλά και το Αφγανιστάν και το Ιράν στη Μέση Ανατολή.

Σύμφωνα με τον R.Sharma «η νέα διάσταση της ασφάλειας δεν είναι εύκολα κατανοητή ιδιαίτερα στο πλαίσιο της Ασίας για διάφορους λόγους που περιλαμβάνουν διεθνείς και εγχώριες πιέσεις και περιορισμούς. Η ασφάλεια είναι στενά συνδεδεμένη με τη θρησκευτική και εθνική αρμονία. Οι διάφορες εθνοτικές και θρησκευτικές ομάδες πρέπει να αλληλοσεβονται στο πνεύμα της συνύπαρξης και το κράτος πρέπει να διασφαλίζει την προστασία των μειονοτήτων.».⁶¹ Συνεπώς η έννοια της ασφάλειας πρέπει να περιλαμβάνει και τις διαστάσεις της πολιτικής, της οικονομίας και της κοινωνίας και όχι να ερευνάται μόνο με όρους στρατιωτικούς, ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του 1980 και έπειτα.⁶²

Η μεγάλη σημασία που έχει το Κασμίρ στο περιφερειακό σύστημα έγκειται στους εμπορικούς δρόμους που το διαπερνούν και συνδέουν τη Δυτική και τη Βόρεια Ασία αλλά και στον εδαφικό του πλούτο. Η στρατηγική σημασία του οδήγησε σε μακροχρόνιο αγώνα μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων για επιρροή και έλεγχο της Ασιατικής ηπείρου. Ήδη από την εποχή της βρετανικής κτήσης της, η Ινδία είχε επισημάνει την ανάγκη προστασίας του μεγαλύτερου πριγκιπάτου της.⁶³

Είναι γεγονός πως το Κασμίρ αποτέλεσε πρώτιστη προτεραιότητα καθόλη τη Βρετανική κυριαρχία και τη διαμόρφωση της πολιτικής στρατηγικής της. Αποτελούσε το εδαφικό ανάχωμα προστασίας των Ινδιών από εξωτερικούς εχθρούς. Είχε επίσης καταλάβει την τεράστια εμπορική σημασία που είχε για τη Βρετανία η απόκτηση θαλάσσιας σύνδεσης με την Ινδία, οπότε με την επέκταση της βρετανικής κυριαρχίας υπήρξε ενοποίηση του χώρου της δυτικής και κεντρικής Ασίας, αναπτύσσοντας έτσι μια διεθνή αγορά χρήματος.⁶⁴

Μετά το διαχωρισμό των Ινδιών το Κασμίρ αποτέλεσε σημείο διαμάχης δεκαετιών μεταξύ των νεοσύστατων κρατών αλλά και εξωτερικών δυνάμεων όπως η Κίνα, η

---

⁶¹ R.R.Sharma, 38.

⁶² Αθανάσιος Πλατιάς, «Γεωπολιτική, Γεωοικονομία και Διεθνής Ανταγωνισμός», σελ. 9.

⁶³ Victoria Schofield, 10-17.

⁶⁴ Γιάννης Σακκάς, *Η Ελλάδα, το Κυπριακό και ο Αραβικός Κόσμος 1947-1974: Διπλωματία και Στρατηγική στη Μεσόγειο του Ψυχρού Πολέμου* (ΠΑΤΑΚΗ 2012), 33.

Ρωσία και οι ΗΠΑ. Οι ανυποχώρητες θέσεις των πρωταγωνιστών, αλλά και οι πολιτικές θέσεις των συμμάχων τους, αποδεικνύουν ότι το Κασμίρ συνεχίζει να αποτελεί βασικό παράγοντα ασφαλείας στην περιοχή της Ασίας αλλά και της Μέσης Ανατολής.

Τόσο η Ινδία όσο και το Πακιστάν επιδιώκουν την προσάρτησή του ακριβώς λόγω της στρατηγικής του τοποθεσίας και τη χρησιμότητά του ως αμυντικό ανάχωμα. Τα κοινά σύνορα περιοχών της Ινδίας με το Πακιστάν και την Κίνα και η συνεχής αξίωση των τελευταίων κατοχής τους, οδηγούν την Ινδία στην ανάπτυξη των στρατιωτικών της μέσων στην περιοχή. Η εδαφική περιοχή του Κασμίρ μπορεί να λειτουργήσει αποτρεπτικά σε περίπτωση εισβολής του Πακιστάν στην Ινδία, καθώς θα υπάρχει χρόνος προετοιμασίας και ενδυνάμωσης του εσωτερικού της, όπως επίσης προστατεύει την καρδιά της Ινδίας από αεροπορικές επιδρομές για τους ίδιους λόγους.

Από την άλλη μεριά οι πλουτοπαραγωγικές πηγές του Κασμίρ χρησιμοποιούνται από την Ινδία, η οποία κατέχει το μεγαλύτερο τμήμα του, ως μέσο οικονομικού αποκλεισμού εναντίον του Πακιστάν, πράγμα που με την αποχώρηση των Βρετανών έχει προκαλέσει την οικονομική εξαθλίωση μεγάλου τμήματος του Πακιστάν.⁶⁵ Παρόλα αυτά, και η Ινδία με το διαχωρισμό έχασε βασικές εκτάσεις και πηγές από ακατέργαστα προϊόντα όπως το βαμβάκι. Η οικονομική αυτή αναταραχή οδήγησε στη μετανάστευση χιλιάδων προς το δυτικό και ανατολικό Πακιστάν, προκαλώντας ταυτόχρονα σημαντική έλλειψη προσωπικού στους βασικούς τομείς λειτουργίας του κράτους της Ινδίας. Το κυριότερο όμως πλεονέκτημά της ήταν η κληρονομιά ενός κεντρικού συστήματος διακυβέρνησης και βιομηχανικών υποδομών από τους αποικιοκράτες της.⁶⁶

Η ασφάλεια και η σταθερότητα του Κασμίρ ήταν οι κινητήριες δυνάμεις έντονων συγκρούσεων και διαμαχών ανάμεσα στις δύο χώρες. Δύο είναι οι κυριότεροι παράγοντες που προκαλούν ανασφάλεια και αστάθεια στο Κασμίρ: ο ολοένα και αναπτυσσόμενος θρησκευτικός φονταμενταλισμός και η κατοχή πυρηνικών από τις δύο άμεσα ενδιαφερόμενες χώρες, την Ινδία και το Πακιστάν. Οι παραπάνω

⁶⁵ Robert Wirsing, *India, Pakistan and the Kashmir Dispute* (United States of America 1998) 87.

⁶⁶ Ayesha Jalal, *Democracy and Authoritarianism in South Asia: a comparative and historical perspective* (Cambridge University Press 1995), 5,10-11.

παράγοντες και ο πιθανός συνδυασμός τους αποτελεί αντικείμενο ανησυχίας και προβληματισμού παγκοσμίως.

4. Η αναβίωση του ισλαμικού φονταμενταλισμού

Μετά την 11/09 και τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, η αναφορά στον ισλαμικό φονταμενταλισμό⁶⁷ γίνεται καθημερινό φαινόμενο. Οι επιθέσεις στους Δίδυμους πύργους και οι επόμενες που ακολούθησαν στο Λονδίνο και την Ισπανία συνέδεσαν την επανεμφάνιση της τρομοκρατίας αποκλειστικά με το Ισλάμ, παρουσιάζοντάς το ως μια βίαιη, φανατική θρησκεία με κύριο όπλο της, την τρομοκρατία.⁶⁸

Η επίθεση αυτή εκτός από την «τρωτότητα» της ασφάλειας του μέχρι τότε πιο ασφαλούς κράτους, ανέδειξε και την αναγέννηση μιας νομαδοποιημένης θρησκευτικής τρομοκρατίας μετά το 1980. Όπως για παράδειγμα η Al Qaeda, η οποία ήταν η πρώτη που κατάφερε συστηματικά να εμπλέξει νομαδοποιημένους μαχητές της, σε διάφορες ανά τον κόσμο εθνοτικές - θρησκευτικές συγκρούσεις προσδίδοντας τα γνωρίσματα του ιερού πολέμου εναντίον του Κακού. Ουσιαστικά αλλάζει το οργανωτικό προσωπείο της τρομοκρατίας κερδίζοντας όλο και περισσότερους συμμάχους- πιστούς στη δράση της.

Ο διαχωρισμός μεταξύ της Δύσης και των «Άλλων» γίνεται εντονότερος.⁶⁹ Η εποχή της παγκοσμιοποίησης, των ανοιχτών συνόρων, της ελεύθερης διακίνησης προσώπων και αγαθών ακολουθείται από την ραγδαία αύξηση του αισθήματος της ανασφάλειας, του ρατσισμού αλλά και της θρησκευτικής συσπείρωσης των ομόδοξων λαών. Η θρησκεία γίνεται πλέον σημείο αναφοράς όλων των λαών και των πολιτισμών που εκείνοι αντιπροσωπεύουν.⁷⁰

Όλες οι θρησκείες κηρύσσουν την ομόνοια μεταξύ των ανθρώπων, την ελευθερία στην πίστη, και αποκηρύσσουν οποιαδήποτε μορφή αλλά και χρήση βίας. Όμως, οι

---

⁶⁷ Η επιστροφή της έννοιας του θρησκευτικού ιερού στις πρακτικές των ανθρώπων που μπορεί να τους οδηγήσει σε ενέργειες όπως εκείνες της 11.09. βλ. Γιώργος Καραμπελιάς, *Ισλάμ και παγκοσμιοποίηση: θανάσιμη διεκδυστινδα* (Εναλλακτικές Εκδόσεις Δοκίμια 13, Αθήνα 2001), 223. Όπως επίσης και ο συντηρητισμός της θρησκείας του Ισλάμ, ακολοθώντας μια πιο αυστηρή ερμηνεία του μηνύματος του Κορανίου και η αποστροφή σε κάθε τι προερχόμενο απο τη Δύση. Βλ. Olivier Roy, *Το παγκοσμιοποιημένο Ισλάμ* (Scripta, Αθήνα 2006), 199.

⁶⁸ Κάρεν Αρμστρογκ, *Ισλάμ: μια σύντομη Ιστορία* (Πατάκη, Αθήνα 2002), 282-283.

⁶⁹ Slavoj Zizek, 52-55. Επίσης βλ. Samuel Huntington, *Η σύγκρουση των πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης* (Terzo Books, Αθήνα 1998), 239-242.

⁷⁰ Samuel Huntington, 106.

περισσότερες θρησκείες έχουν υποστηρίξει τη βία κάτω υπό ορισμένες συνθήκες.⁷¹ Διάφοροι αναλυτές εκφράζουν την άποψη ότι η βία ενυπάρχει στη θρησκεία είτε από τις πρωτόγονες ρίζες της θρησκείας με τελετουργίες «θανάτου», είτε λόγω των διδαγμάτων της θρησκείας για τον «πόλεμο» των ανθρώπων ανάμεσα στο καλό και το κακό, μια μάχη που οδηγεί αναγκαία στη βία. Υπάρχουν όμως και ορισμένοι αναλυτές που θεωρούν ότι η θρησκεία μοιραία συνδέθηκε με τη βία λόγω της εισχώρησης της πολιτικής, η οποία χρησιμοποιεί τη θρησκεία ως μέσω επίτευξης των φιλοδοξιών της.⁷²

Σε περιόδους κρίσεως, αλλά και στις περισσότερες εθνοτικές συγκρούσεις το θρησκευτικό στοιχείο έχει πρωταγωνιστικό ρόλο μιας και χρησιμοποιείται τόσο από τους θρησκευτικούς όσο και από τους πολιτικούς ηγέτες προκειμένου οι τελευταίοι κινητοποιήσουν τις μάζες. Αυτό το επιτυγχάνουν μέσα από τη σύνδεση της ταυτότητας των λαών με τη θρησκεία τους, μέσω της αναφοράς στις ρίζες και την παράδοση, σε μια προσπάθεια επαναπροσδιορισμού της ταυτότητάς τους, αλλά δημιουργώντας παράλληλα το αίσθημα της συνοχής και της σταθερότητας μέσα στην κοινωνία.⁷³ Μέσα από τις θρησκευτικές αυτές πρακτικές και ανάλογα με τις συνθήκες επανεμφανίζεται ο φονταμενταλισμός αποκηρύσσοντας όποιες πολιτικές θεωρούν οι θρησκευτικοί και πολιτικοί ηγέτες πως βλάπτουν την ιστορική συνείδηση των λαών τους.⁷⁴

Σύμφωνα με τον Allport η θρησκεία μπορεί να οδηγήσει στο φανατισμό όταν υιοθετεί την πεποίθηση πως διδάσκει τη μία και μοναδική αλήθεια, συναινεί μέσα από τα διδάγματά της στην ανωτερότητα κάποιων λαών έναντι άλλων και φυσικά διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο στη διαμόρφωση της διεθνούς πολιτικής.⁷⁵ Η τρομοκρατία όπως εκφράζεται σήμερα με θρησκευτικές αναφορές, δεν αποτελεί καινούργιο φαινόμενο όπως επίσης, δεν είναι προϊόν μίας μόνο θρησκείας. Ανά τους αιώνες οι περισσότερες βίαιες οργανώσεις ανεξαρτήτου θρησκευτικού

---

⁷¹Ronald A. Simkins, "The Contexts of Religion and Violence" , *Journal of Religion and Society*, Supplement2, 2007

⁷² David G.Bromley, J.Gordon Melton, "Violence and Religion in Perspective", in *Cults, Religion and Violence* (Cambridge University Press 2002, UK, USA), 5-6.

⁷³ Bruce, *Politics and Religion* (Polity Press 2003).

⁷⁴ Παναγιώτης Καραφωτιάς, «Η θρησκευτική βία στις διεθνείς σχέσεις», Ελευθεροτυπία Σάββατο 12 Δεκεμβρίου 2009.

⁷⁵ Israela Silberman, E.Tory Higgins, Carol S.Dweck, "Religion and World Change: violence and terror versus Peace", *Journal of Social Issues* Vol. 64 n. 4 (2005) 761-784.

προσανατολισμού, επικαλούνται θρησκευτικές παραδόσεις και σύμβολα επιδιώκοντας με αυτόν τον τρόπο λαϊκή νομιμοποίηση. Από τους Εβραίους Ζηλωτές, τους Ασσασίνους στη Μέση Ανατολή, μέχρι την Aum Shinrikyo στο Τόκυο, την Al Qaeda και τους Hakani, η θρησκεία δεν ήταν μόνο ένα χαρακτηριστικό στοιχείο, ήταν σημείο εκκίνησης και αναφοράς κάθε πράξης.⁷⁶

Οι αποικίες των Δυτικών Δυνάμεων τόσο στην Ασία όσο και στην Αφρική, επέδρασαν σημαντικά στην ενδυνάμωση του θρησκευτικού φονταμενταλισμού. Την περίοδο της αποικιοποίησης οι Μουσουλμάνοι βίωσαν τη μετάβαση από τον παραδοσιακό έως τότε τρόπο ζωής, ο οποίος βασιζόταν στην αγροτική οικονομία, στην εκβιομηχάνιση, η οποία καθοριζόταν από τους Ευρωπαϊκούς, εμπορικούς και αργότερα πολιτικούς, κανόνες. Η εμφάνιση νέων κανόνων και αξιών, εκτόπισε το Ισλάμ στο περιθώριο, δημιουργώντας έτσι την ανάγκη αντίδρασης στη νεωτερικότητα, που άγγιζε όλα τα επίπεδα κοινωνικής και πολιτικής ζωής των Μουσουλμάνων.⁷⁷

Η εμφάνιση νέων κινημάτων βασισμένα κυρίως στο σαλαφισμό, ο οποίος διακήρυττε την πιστή προσήλωση στο δόγμα του Ισλάμ, δεν έγινε εν κενώ. Αντίθετα, η αναβίωση του Ισλάμ, ήταν κρίσιμος παράγοντας στην ανάπτυξη των αντι-αποικιακών κινημάτων και της νεωτερικής σκέψης του Ισλάμ σε περιοχές όπως η Ινδία και το Αφγανιστάν. Η Μουσουλμανική Αδελφότητα και το Ισλαμικό Κίνημα (Jama'at al-Islami) κινήθηκαν στην παραπάνω βάση, επιδιώκοντας της αναγέννηση εκ των έσω του Ισλάμ και την αντιμετώπιση της απειλής, ως προς τις εδαφικές φιλοδοξίες, από τους Ευρωπαίους. Οι κινήσεις αυτές έπρεπε πάνω απ' όλα να συνάδουν με την ijtiḥad (ερμηνεία) των δογματικών θρησκευτικών πηγών, μαζί με την οξυδερκή ισλαμοποίηση της δυτικής προόδου, κυρίως στον τομέα της τεχνολογίας.⁷⁸

Η συνεχής αναφορά στον ισλαμικό φονταμενταλισμό⁷⁹, όπου οι αιτίες του οδηγούν στην κήρυξη πολέμου εναντίον της τρομοκρατίας από την πλευρά της Δύσης, δεν μπορεί παρά να ειπωθεί ως μία ακόμα μάχη μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων, με διεθνείς γεωπολιτικές προεκτάσεις. Η αναφορά στη θρησκεία του Ισλάμ και των

---

⁷⁶ Gerard Chaliand and Arnaud Blin, 77-78.

⁷⁷ Beverley Milton-Edwards, *Islamic Fundamentalism since 1945* (Routledge, London and New York 2005), 11,17,22.

⁷⁸ Ibid. 19.

⁷⁹ Μαχμούντ Μαμντανί, *Καλός και κακός Μουσουλμάνος: οι ΗΠΑ, ο Ψυχρός Πόλεμος και τα αίτια της τρομοκρατίας* (Μελάνι, Αθήνα 2006), 76-77.

λαών που πρόσκεινται σε αυτό ως τρομοκράτες, δεν είναι παρά ένα επικάλυμμα και μια προσπάθεια αναζήτησης νομιμοποίησης μεταξύ των κρατών.

Η αναγέννηση των ριζοσπαστικών θρησκευτικών κινήσεων και η επακόλουθη εξάπλωσή τους, είχε σημαντική επιρροή στη σύγχρονη τρομοκρατία. Από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και τις αρχές του 20^{ου}, τα τρομοκρατικά κινήματα φαίνονται όλο και περισσότερο εμπνευσμένα από τη θρησκεία αφήνοντας κατά μέρος την πολιτική επιρροή. Η στροφή αυτή υποστηρίζεται ότι είναι δημιούργημα της Δύσης, η οποία με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου χρειαζόταν την ύπαρξη ενός εχθρού και το Ισλάμ εκπλήρωνε το σκοπό αυτό για διάφορους λόγους.⁸⁰ Η συνεχής ενίσχυση των μουσουλμάνων από κυβερνήσεις της Δύσης και κυρίως από τις ΗΠΑ συσχετίζεται άμεσα με τον εκλιπόντα εχθρό, δηλαδή τον Κομμουνισμό. Μέχρι και τη δεκαετία του 1980 η ύπαρξη των κομμουνιστών ωθούσε πολλά κράτη όπως, το Ιράν και η Ινδία να εισάγουν συνεχώς σύγχρονους εξοπλισμούς και οπλικά συστήματα, από την Ευρώπη, τις ΗΠΑ, και τη Ρωσία. Από τη στιγμή που ο εχθρός αυτός έπαψε να απειλεί, έπρεπε να βρεθεί αντικαταστάτης προκειμένου να θωρακιστούν οι απειλούμενες χώρες. Εξάλλου, οι προμηθευτές του NATO αποτελούνται κατά το πλείστον από ιδιωτικές επιχειρήσεις που πρέπει να επιβιώσουν, οι οποίες παρά όλα αυτά, έχουν τη στήριξη των κυβερνήσεων τους, καθώς συμβάλλουν στη βελτίωση του επενδυτικού κλίματος και τη δημιουργία θέσεων εργασίας. Έτσι, έγινε η αντικατάσταση του Κομμουνιστή εχθρού, με τον Ισλαμιστή εχθρό. Διαφορετικά, εάν οι χώρες αυτές, δε ζητήσουν ενίσχυση των δυνάμεών τους, δηλαδή όσο δε τροφοδοτούν το εμπορικό σύστημα θα θεωρηθούν συνεργάτες των στοιχείων αποσταθεροποίησης της παγκόσμιας τάξης και ασφάλειας.⁸¹

Η περιοχή της Νοτιοανατολικής Ασίας είναι το καταφύγιο αλλά και το ορμητήριο αυτόχθονων ισλαμικών μαχητικών κινήσεων. Παραδοσιακά οι διασυνδέσεις των κινήσεων αυτών ήταν αδύναμες και η δράση τους περιοριζόταν σε εγχώριες πρακτικές για εγχώρια ζητήματα, όπως η προαγωγή της υιοθέτησης του Ισλαμικού νόμου (sharia) ή η επιδίωξη ανεξαρτησίας από τον κεντρικό κυβερνητικό έλεγχο.⁸² Παραδείγματα τέτοιων κινήσεων είναι το αποσχιστικό κίνημα των Moros του

⁸⁰ Walter Laqueur, *The New Terrorism: Fanatism and the Arms of Mass Destruction* (Oxford University Press, 1999).

⁸¹ Μασούντ Τεχρανί, *Ισλάμ: θύμα ή θύτης* (ΚΑΔΜΟΣ 2009), 230-231.

⁸² Bruce Vaughn, Emma Chanlett-Avery, Thomas Lum, Mark Manyin, Larry Nicksch, *Terrorism in Southeast Asia*, Novinka Books New York 2008.

Mindanao και των Sulu Archipelago στις Φιλιππίνες. Οι Φιλιππίνες αντιμετωπίζουν κυρίως εθνο-εθνικιστικές ισλαμικές ανταρσίες που έχουν τις ρίζες τους στις αποικιακές πολιτικές και θεωρούν το υπάρχον πολιτικό καθεστώς υπέθυνο για τις μεροληπτικές πολιτικές που εφαρμόζει.⁸³ Στην Ινδονησία οι ρίζες των ριζοσπαστικών κινημάτων βρίσκονται στα αντάρτικα κινήματα εναντίον του καθεστώτος του Suharto, όπου μετά την αποπομπή του το 1998 η ανάπτυξη των ριζοσπαστικών μαχητικών κινημάτων παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον.

Σε όλες τις χώρες της Νοτιοανατολικής Ασίας από την Ινδία το Πακιστάν μέχρι και τη Μαλαισία, την Ινδονησία και τις Φιλιππίνες, το ισλαμικό στοιχείο είναι το κυρίαρχο. Το κήρυγμα της θρησκείας του Ισλάμ αποσκοπεί στη δημιουργία ενότητας, δικαιοσύνης και μοναδικότητας στη συσπείρωση των Μουσουλμάνων όπου και αν εκείνοι βρίσκονται. Η τρομοκρατία είναι πιο εμφανής σε μέρη όπου η πλειοψηφία είναι Μουσουλμάνοι. Σύμφωνα με τον Bruce Hoffman σχεδόν τα μισά από τα τρομοκρατικά κινήματα που δρουν μπορούμε να τα χαρακτηρίσουμε θρησκευτικά τόσο ως προς τις επιδιώξεις, όσο και ως προς το χαρακτήρα τους.⁸⁴

Αυτή η εκτίμηση θα μπορούσαμε να πούμε ότι ενισχύει το επιχείρημα του Samuel Huntington ότι έχουμε περιέλθει σε μία περίοδο όπου οι πόλεμοι διεξάγονται με πολιτισμικά και θρησκευτικά κριτήρια. Υπάρχει πάλι μεταξύ της διαφορετικής κουλτούρας και της διαφορετικής αντίληψης των λαών για την παγκόσμια κοινότητα. Απόδειξη της εγκυρότητας της θέσης του αποτελεί το γεγονός των πολέμων μεταξύ της Ινδίας και του Πακιστάν, όπου μουσουλμάνοι στασιαστές ανταγωνίζονται την εξουσία των Ινδών στο Κασμίρ, μουσουλμάνοι μετανάστες μάχονται εναντίον άλλων φυλών και εμπλέκονται σε διαρκείς ταραχές και συγκρούσεις σε όλη την Ινδία. Μεγάλη συμβολή στις παραπάνω διενέξεις όμως έχει, σύμφωνα με τον Huntington, η άνοδος των φονταμενταλιστικών κινημάτων και από τις δυο θρησκευτικές κοινότητες.⁸⁵

Ο ισλαμικός εξτρεμισμός είναι προϊόν μιας επεκτατικής θρησκείας, της προσδίδει πολιτική χροιά και παράλληλα είναι κοινωνικό φαινόμενο λαών που πρόσφατα

---

⁸³ Scott Helfestein, "Radical Islamic Ideology in Southeast Asia: The Landscape of Jihadism in Southeast Asia", *Combating Terrorism Center of West Point*.

⁸⁴ David Whittaker, *Terrorism Understanding the Global Threat*, Longman 2002.

⁸⁵ Samuel Huntington, 241. Βλ. Επίσης Bjorn Kum, *Η ιστορία της τρομοκρατίας* (Εμπειρία Εκδοτική, Αθήνα 2010), 286-287. Για τον αντίλογο βλ. Μαχμούντ Μαμντανί, 46-57.

απέκτησαν την ανεξαρτησία τους καθώς και την εθνική τους συνείδηση. Το Ισλάμ παρέχει την ευκαιρία της απόκτησης μιας νέας ταυτότητας που παίρνει ενίοτε και τη μορφή του μέλους της εμπροσθοφυλακής, της αντι-ιμπεριαλιστικής «πρωτοπορίας» μιας απροσδιόριστης, ελαστικής και χωρίς γεωγραφικούς προσδιορισμούς Ummah που περιλαμβάνει τους πραγματικούς πιστούς. Είναι ταυτόχρονα και ένα οικονομικό φαινόμενο φτωχών τάξεων, με παραδοσιακά λαϊκά ερείσματα, των κοινωνιών αυτών, αφού δεν απαιτεί παρά απόλυτη αφοσίωση και πίστη στην τελική νίκη κατά του δυτικού πολιτισμού που θεωρείται υπαίτιος όλων των δεινών που αναγκάζονται να υποστούν. Η απήχηση της ιδεολογίας, που είχε αφετηρία τη θρησκεία, υπήρξε άμεση και τα κοινωνικά σύνολα που δεν έχουν τη δυνατότητα αξιολόγησης των οικονομικών συστημάτων προσχώρησαν ταχύτατα στην ιδεολογία “το Ισλάμ είναι η λύση”.

Το εξτρεμιστικό Ισλάμ αποτελεί μια ιδεολογία και η τρομοκρατία είναι η μέθοδος που αποδέχεται και χρησιμοποιεί για να δικαιολογήσει τις επιδιώξεις του. Το όραμά του δεν περιορίζεται αμειγώς στη σφαίρα της μαχητικότητας ή του οικονομικού και πολιτικού ελέγχου της Ασίας, αλλά στην παγκόσμια αυτοκρατορία του Θεού. Η ιδέα της Ummah του Μωάμεθ μπορεί να πραγματοποιηθεί εφόσον δημιουργηθεί μία βάση ώστε ο κόσμος να θεωρείται πολωμένος μεταξύ του Ισλάμ και του «κόσμου του πολέμου». Αυτή είναι η βασική αρχή στην προσπάθεια δημιουργίας του παν-ισλαμικού κόσμου.⁸⁶

Μία από τις βασικές οργανώσεις που κινείται στο παραπάνω πλαίσιο είναι και η Lashkar-e-Toiba (Army of the Pure=Στρατός της Αγνότητας). Η συγκεκριμένη οργάνωση, της οποίας ηγείται ο Hafiz Muhammad Seed δημιουργήθηκε το 1990 στην επαρχία Kunar του Αφγανιστάν και έχει βάση δίπλα στη Λαχώρη στο Πακιστάν⁸⁷.

Η κύρια ιδεολογία της Lashkar-e-Toiba δεν περιοριζόταν μόνο στην αμφισβήτηση της Ινδικής κυριαρχίας προς το Κασμίρ, αλλά περιλάμβανε την παλινόρθωση του Ισλαμικού νόμου σε όλα τα μέρη της Ινδίας, όπως, επίσης, και τη δημιουργία μιας ένωσης όλων των μουσουλμανικών μειονοτήτων στις χώρες που περιβάλλουν το Πακιστάν. Παρόλα αυτά, το Κασμίρ αποτελεί το βασικό σημείο αναφοράς της, αλλά

⁸⁶ KPS Gill, Ajai Sahni, “Extremist Terror and Subversion in South Asia”, 174-175 in *Muhammad's Monsters* (ed.) David Bukay, ACPR Publishers 2004. www.acpr.org.il/pp/pp117-Muhammads_Monsters-Gill-Sahni.pdf.

⁸⁷ South Asia Terrorism Portal: <http://www.satp.org>

και το ανάχωμα για τις επιθέσεις της προς την Ινδία, στο πλαίσιο της ανθεωρημένης περιφερειακής, ριζοσπαστικής ατζέντας. Θεωρεί το δρόμο του jihad το μοναδικό μέσο επίτευξης των στόχων της, ενώ ο πυρήνας των εκπαιδευόμενων της καθοδηγείται από τη σχολή σκέψης του Ουχαμπισμού (Wahabi).⁸⁸

Οι διασυνδέσεις της εκτείνονται ακόμα και πέρα από τη Νοτιοανατολική Ασία. Προσπάθησε να σφυρηλατήσει δυνατές σχέσεις με άλλα κινήματα στο Αφγανιστάν, τη Βοσνία, τα Παλαιστινιακά εδάφη, με σκοπό να αντλήσει από τις πηγές τους, να μοιραστεί εμπειρίες, και να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα των επιχειρήσεων της. Οι διασυνδέσεις της αυτές μπορούν να χαρακτηριστούν περισσότερο ως τακτική προσέγγισης, παρά ως στρατηγικές συμμαχίες. Εκτός από τις επιθέσεις των «fidayeen»⁸⁹, χρησιμοποιούσαν την τακτική «hit and run»⁹⁰. Τα στρατόπεδα στρατολόγησής της εκτείνονται από το κατεχόμενο από το Πακιστάν μέρος του Κασμίρ, σε πολλές περιοχές της Ινδίας. Φέρεται επίσης να έχει διασυνδέσεις και με την περιοχή Nuristan στο Αφγανιστάν, μια από τις πιο επικίνδυνες περιοχές όπου στρατολογούνται και εξοπλίζονται οι μαχητές.⁹¹

Χαρακτηριστικό των επιθέσεων της Lashkar-i-Toiba είναι πως κινούνται με σκοπό το μέγιστο των θυμάτων, όπως έπραττε και με τις Ινδικές Δυνάμεις Ασφαλείας στο Κασμίρ. Παρόλα αυτά, τα θύματα στο Mumbai το 2008 ήταν λιγότερα από τις επιθέσεις του 2006 και του 1998 καθώς οι βόμβες δεν ήταν το βασικό τους όπλο. Οι αδιάκριτοι βομβαρδισμοί έχουν κατακριθεί από αρκετούς τρομοκράτες - κυρίως εκείνοι στο Λονδίνο και τη Μαδρίτη - ως αντίθετοι στον ισλαμικό κώδικα για τις ένοπλες συγκρούσεις.⁹²

---

⁸⁸ Ο Ουχαμπισμός προέρχεται από τη διδασκαλία του Muhammad ibn Abdal- Wahhab, ο οποίος διακήρυττε την αυστηρή μορφή του Ισλάμ. Απορρίπτει κάθε νεωτερισμό και εκσυγχρονισμό, όπως επίσης και την ειδωλολατρία. Θέλει καθαρή πίστη και απλότητα και αξιώνει τη μεταστροφή όλων στην αρχική μορφή του Ισλάμ, προκαλώντας έτσι αντίδραση κυρίως μεταξύ των σιτών, οι οποίοι πιστεύουν πάρα πολύ στη λατρεία της εικόνας. Βλ. Beverley Milton-Edwards, 95-97. Βλ. επίσης, South Asia Terrorism Portal: <http://www.satp.org>.

⁸⁹ Πιστή μετάφραση είναι «άνδρες της αυτοκτονίας», είναι μαχητές που πραγματοποιούν επιθέσεις αυτοκτονίας, εκφράζοντας έτσι απόλυτη πίστη στο Μωάμεθ. Βλ. Intelligence Report, “Fidayeen- Men of Sacrifice”, Reference Title ESAU XLVIII, (Central Intelligence Agency, United States of America, release in public 2007), www.foia.cia.gov/CPE/ESAU/esau-47.pdf. Βλ. Surinder Singh Oberoi, p.173.

⁹⁰ Ο όρος hit and run (χτύπα-φεύγα) είναι βασικό χαρακτηριστικό της στρατηγικής του ανταρτοπολέμου. Βλ. Κωνσταντίνος Κολλιόπουλος, 269.

⁹¹ Ryan Clarke, “Lashkar-i-Toiba: the fallacy of subservient proxies and the future of islamist terrorism in India”, *Strategic Studies Institute (SSI, U.S. Army)*, March 2010.

⁹² Ibid.

Η χρηματοδότησή της και οι εντολές της, δίνονταν από τις μυστικές υπηρεσίες του Πακιστάν, αλλά και από τις χώρες του Κόλπου, Ισλαμικές από μη κυβερνητικές οργανώσεις, από επιχειρηματίες και από τις νόμιμες εμπορικές επιχειρήσεις που χρηματοδοτούσαν την Al-Qaeda. Επίσης, μεγάλο μέρος των εσόδων της προέρχονται από παράνομες συναλλαγές (hawala) και το οργανωμένο έγκλημα⁹³, όπως ακόμα και από δίκτυα που βρίσκονται σε ευρωπαϊκές χώρες, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, με απώτερο σκοπό την αύξηση της επιρροή της και της δυναμικής της στην Ευρώπη. Παρόλο που έχει αναγνωρισθεί από τις ΗΠΑ ως τρομοκρατική οργάνωση, η δράση της δεν έχει σταματήσει. Εμπλέκεται στην επίθεση στο Κοινοβούλιο του Νέου Δελχί, η οποία πραγματοποιήθηκε για να εκτιμήσει τη δυναμική της επίθεσης σε μια αστική περιοχή γι αυτό και θεωρείται ο προάγγελος της αιματοχυσίας στο Mumbai το 2008.⁹⁴ Ένας από τους κυριότερους σκοπούς της Lashkar-i-Toiba με την κίνηση αυτή ήταν να δημιουργήσει προηγούμενο μεταξύ της Ινδίας και του Πακιστάν, εξαναγκάζοντας το τελευταίο να μεταφέρει τα στρατεύματά του στη Γραμμή Ελέγχου στα σύνορα με το Κασμίρ.

Η συνεχής αναφορά στη μουσουλμανική πλειοψηφία του Κασμίρ είναι, όπως έχει εξάλλου ειπωθεί, η βασική στρατηγική του Πακιστάν προκειμένου να πετύχει εσωτερική ασφάλεια, προκαλώντας ανασφάλεια στους γείτονές του. Ωστόσο η θρησκευτική κουλτούρα έως τότε στο Κασμίρ, δεν είχε σχέση με την παν-ισλαμική και εξτρεμιστική ατζέντα της Νότιας Ασίας. Το Ισλάμ στο Κασμίρ ήταν εμποτισμένο στο μυστικισμό και τις αξίες του Σουφισμού και εθεωρείτο ως ένα μοναδικό παράδειγμα των κοσμικών αξιών. Φυσικά όλο αυτό ήταν ενάντια στις φιλοδοξίες του Πακιστάν για προσάρτησή του, με αποτέλεσμα την αναδιοργάνωση των μουσουλμανικών ναών ιδιαίτερα στη Κοιλιάδα του Κασμίρ και τη θρησκευτική κινητοποίηση των πιστών στις διδαχές της αυστηρής προσήλωσης στο λόγο του Κορανίου. Έτσι οι μουσουλμανικοί ναοί και τα madrasas (θρησκευτικά σχολεία τα οποία έγιναν στη συνέχεια φορείς διακίνησης και στρατολόγησης των μαχητών του

---

⁹³ Η hawala είναι ένα ανεπίσημο τραπεζικό σύστημα που βασίζεται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη των μερών και λόγω των ισχυρών δεσμών των μελών, ακόμα και σε περιπτώσεις ανάκρισης δεν επιτυγχάνεται το επιθυμητό αποτέλεσμα. David C.Faith, "The Hawala system", *Global Security Studies*, Winter 2011, Vol.2, Issue 1, p.26. Βλ. Surinder Singh Oberoi, 177.

Αν και δεν υπάρχουν ενδείξεις για εμπλοκή της LeT στη διακίνηση ναρκωτικών, εντούτοις, είναι πιθανό καθώς της δίνει τη δυνατότητα να δράσει ανεξάρτητα και να μη γίνεται υποχείριο του Islamabad. Βλ. South Asia Terrorism Portal, Lashkar-e-Toiba "Army of the Pure", www.satp.org/satporgrp/countries/india/states/jandk/terrorist|_outfits/lashkar_e_toiba.

⁹⁴ Carin Zissis, "Terror Groups in India", *Council on Foreign Relations* November 2008.

jihad), ήταν εκείνα που έδωσαν το κίνητρο για να ξεσπάσει ο τρόμος, η ηθική έγκριση και η αρχική ώθηση όχι μόνο προς τη βία αλλά σε ολόκληρο το σχέδιο εθνοτικής κάθαρσης, ξεκινώντας από τη μειονότητα των Pandit.⁹⁵

Σύμφωνα με τα παραπάνω και σε αντίθεση με την άποψη του Brian Jenkins πως «οι τρομοκράτες θέλουν πολύ κόσμο να τους παρακολουθεί και να τους ακούει παρά πολύ κόσμο σκοτωμένο»⁹⁶, σίγουρα θα υπάρξουν πολλοί υποστηρικτές της άποψης του Bruce Hoffman ότι η παραπάνω άποψη έχει μεταβληθεί και πως η επιθυμητή πρακτική πλέον είναι ο θάνατος ολόένα και περισσότερων.⁹⁷

Στην προσπάθεια της διεθνούς κοινότητας να αντιμετωπίσει την νέα απειλή, οι τρομοκράτες θα προσαρμόζονται και θα χρησιμοποιούν νέα ασύμμετρα μέσα για να επιτύχουν τον σκοπό τους. Παρά το γεγονός ότι τα περισσότερα κράτη τόσο στην Ασία όσο και στη Μέση Ανατολή έχουν ταχθεί υπέρ του πολέμου της τρομοκρατίας που κήρυξαν οι ΗΠΑ, στη βάση πάντα του εθνικού- κρατικού οφέλους, δε σημαίνει ότι δεν υποστηρίζουν ταυτόχρονα στασιαστές και ισλαμιστές αντάρτες, όπως για παράδειγμα το Πακιστάν.

Αυτό μπορεί να γίνει κατανοητό και από τα πρόσφατα γεγονότα στη Μέση Ανατολή. Με αφορμή την εξέγερση στην Τυνησία, ακολούθησε η εξέγερση εναντίον του καθεστώτος του Χόσνι Μουμπάρακ στην Αίγυπτο, έπειτα εναντίον του Μουαμάρ Καντάφι στη Λιβύη και του Άσαντ στη Συρία. Ο μέχρι τότε καταπιεσμένος μουσουλμανικός λαός εξεγείρεται ζητώντας δημοκρατία, ελευθερία και αντιπροσωπευτική εκπροσώπηση του λαού στο πολιτικό σύστημα⁹⁸. Οι ελεύθερες εκλογές που διεξήχθησαν στην Αίγυπτο απέδειξαν ότι η πρόοδος που επιζητούσε τόσο ο λαός θα αργήσει να έρθει. Η άνοδος των Αδελφών Μουσουλμάνων στην εξουσία με το 47% και 235 έδρες αλλά και του συντηρητικού κόμματος των

---

⁹⁵ K.P.S. Gill, Ajai Sahni, 174-175.

⁹⁶ Brian M. Jenkins, *Will Terrorists Go Nuclear?*, Rand Corporation Santa Monica California 1975, 5.

⁹⁷ Bruce Hoffman, "Re-Thinking Terrorism in light of a war on terrorism", Testimony before the Subcommittee on Terrorism and Homeland Security, House Permanent Select Committee on Intelligence, U.S. House of Representatives, September 26, 2001.

⁹⁸ Σταύρος Λυγερός, «Στη Λιβύη κρίνονται οι νέες ισορροπίες στη Μέση Ανατολή», *Επίκαιρα* 30.03.2011. Lisa Anderson, "Demystifying the Arab Spring: Parsing differences between Tunisia, Egypt and Libya", *Foreign Affairs* May/June 2011. www.foreignaffairs.com/articles/67693/lisa-anderson/demystifying-the-arab-spring. David Hayes, "The Arab Spring: protest, power, prospects", *OpenDemocracy* 12 April 2011. www.opendemocracy.net/david-hayes/arab-spring-protest-power-prospect.

σαλαφιστών Al Nour με 124 έδρες και 24% των ψήφων⁹⁹, δείχνει την επιστροφή στον άκρατο συντηρητισμό και θρησκευτικό αυταρχισμό.

Το κόμμα των Αδελφών Μουσουλμάνων είναι ένα άκρως θρησκευτικό κόμμα, το οποίο έμεινε εκτός πολιτικής για πολλά χρόνια καθώς του είχε απαγορευτεί η συμμετοχή του. Με την εξέγερση στην πλατεία Ταχρίρ και των νέων δεδομένων του δόθηκε η δυνατότητα συμμετοχής. Παρά το γεγονός ότι κύρια έδρα του είναι η Αίγυπτος παρακλάδια του υπάρχουν σε πάνω από 70 χώρες με σημαντικότερο τη Hamas στο Λίβανο. Η «Αραβική Άνοιξη» δεν έγινε τελικά αυτό που πολλοί περιμένα, μια περίοδος πολιτικής αναγέννησης και διαφωτισμού της Μέσης Ανατολής και των ισλαμικών χωρών που ακολούθησαν το πρότυπο αυτό.¹⁰⁰

Είναι γεγονός ότι η άνοδος των Αδελφών Μουσουλμάνων σε συνεργασία με το κόμμα Al Nour μπορούν να μεταβάλλουν τις γεωπολιτικές ισορροπίες στην ευρύτερη περιοχή, ταραάζοντας τόσο τις σχέσεις προς το Ισραήλ, αλλά και με το Ιράν και τις λοιπές χώρες όπως τη Συρία με την Τουρκία. Ένα πράγμα είναι σίγουρο και απόλυτα φανερό, ότι δε συμβαίνει κάτι νέο, αλλά, αντίθετα, υλοποιείται αυτό που σιγοβράζει εδώ και πολλά χρόνια στο εσωτερικό των μουσουλμανικών κρατών. Η στάση τους απέναντι στην εκκοσμίκευση και τη νεωτερικότητα, είναι η απόδειξη. Και όσο αυτή η νοοτροπία καλλιεργείται τόσο τα κανάλια χρηματοδότησης, οι πηγές ανεφοδιασμού των Ισλαμιστών τρομοκρατών, θα συνεχίσουν να υφίστανται και οι νέοι σε ηλικία τρομοκράτες θα περιμένουν στη γραμμή για να επιδοθούν στην τρομοκρατία της αυτοκτονίας. Η Λιβύη, η Συρία και ο Λίβανος που τώρα κατατρέχονται από τις εμφύλιες συρράξεις και τις αιματοχυσίες, στήριξαν τις επιχειρήσεις τρομοκρατικών επιθέσεων τόσο κατά τη διάρκεια του 1970 και του 1980, όσο και μετέπειτα στον πόλεμο του Αφγανιστάν εναντίον των Ταλιμπάν. Έδωσαν καταφύγιο σε πλήθος τρομοκρατικών οργανώσεων, τη Hamas, τη Hezbollah, το PKK την Παλαιστινιακή Ισλαμιστική Τζιχάντ, και άλλες, και συνεχίζουν να είναι το καταφύγιο για πολλές από αυτές.¹⁰¹

⁹⁹ Εφημερίδα Καθημερινή, Τα μεγάλα διλήμματα των Αδελφών Μουσουλμάνων, 27.05.2012. Επίσης Πέτρος Παπακωνσταντίνου, «Σύγκρουση πολιτικού Ισλάμ με «βαθύ κράτος»:Αδελφοί Μουσουλμάνοι εναντίον στρατού στις προεδρικές εκλογές της Αιγύπτου», *Καθημερινή*, 29.05.2012.

¹⁰⁰ Yonatan Silverman, «Πόσο επιζήμια είναι η Αδελφότητα? », βλ. www.cohen.gr

¹⁰¹ Taewoo Kim, "Islamic Terrorism and Clash of Civilization", *The Korean Journal of Defence Analysis* Vol XIV, No.1, Spring 2002.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΠΥΡΗΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΙΝΔΙΑΣ-ΠΑΚΙΣΤΑΝ

Αν και το 1998 ήταν η ημερομηνία ανακήρυξης τους ως πυρηνικές δυνάμεις, η πολιτική ηγεσία της Ινδίας και του Πακιστάν σκεφτόταν την απόκτηση πυρηνικών πολύ νωρίτερα, έχοντας και οι δύο το βλέμμα τους στραμμένο στο Κασμίρ. Από το 1946 έως το 1989 οι χώρες εξέταζαν και προχωρούσαν στην απόκτηση πυρηνικών, έως την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης γεγονός που σηματοδότησε την αρχή της «νέας παγκόσμιας τάξης».¹⁰² Παρόλα αυτά, από το 1990 και έπειτα ολοένα και περισσότερες χώρες επεδίωκαν τις πυρηνικές δυνατότητες, όπως η Ινδία και το Πακιστάν. Και οι δυο χώρες δεν έχουν υπογράψει τόσο τη Συνθήκη μη Διασποράς πυρηνικών (Nonproliferation Treaty), όσο και τη Συνθήκη για την Πλήρη Απαγόρευση των Πυρηνικών Δοκιμών (Comprehensive Test Ban Treaty). Επομένως, οι συνεχώς μεταβαλλόμενες πολιτικο-οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες σε παγκόσμιο επίπεδο άσκησαν σημαντικές επιρροές στην μεταστροφή αρκετών χωρών από τη μη απόκτηση πυρηνικών στην επιδίωξή τους.¹⁰³

Η αλλαγή κατεύθυνσης της εξωτερικής πολιτικής και της στρατηγικής των ΗΠΑ, η κατάρρευση του παγκόσμιου καθεστώτος μη διασποράς των πυρηνικών, οι μεταβολές στην περιφερειακή και παγκόσμια ασφάλεια, η αύξηση της προσβασιμότητας στην τεχνολογία και οι εγχώριες ανάγκες, είναι παράγοντες που συμβάλλουν στην απόφαση μιας χώρας στην απόκτηση των πυρηνικών όπλων, και οι οποίοι στη δεδομένη περιοχή της Νότιας Ασίας είναι καθοριστικοί.¹⁰⁴

1. Πακιστάν

Το Πακιστάν κατά τη διάρκεια του 1950, όντας στενός σύμμαχος των ΗΠΑ, εφοδιάζονταν με συμβατικούς εξοπλισμούς θεωρώντας ότι επαρκούσαν για να αντιμετωπίσει την Ινδία και να εξασφαλίσει την ασφάλεια του. Παρά το γεγονός ότι κατά το μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας το Πακιστάν κυβερνάται από το στρατό, έως

¹⁰² Mitchell B.Reiss, "The nuclear Tipping Point: Why states reconsider their nuclear choices", *Brookling Institution Press*, (2004) 7.

¹⁰³ Adelphi Papers, "The further spread of nuclear weapons", *Routledge UK*, September 1981, p.21-25.

¹⁰⁴ Mitchell B.Reiss, 20.

το 1960 η ανάπτυξη πυρηνικών δεν ήταν άμεσα στο πρόγραμμα ασφαλείας του Πακιστάν, ακόμα και παρά την παρότρυνση του υπουργού εξωτερικών Zulfikar Ali Bhutto, της κυβέρνησης του Στρατηγού Mohammad Ayub Khan, υποστηρίζοντας πως η απόκτηση πυρηνικών αποτελούσε επιτακτική ανάγκη για την ανάσχεση της επιθετικότητας της Ινδίας.¹⁰⁵

Η απόφαση του Πακιστάν για την απόκτηση πυρηνικών λήφθηκε δύο χρόνια πριν τη δοκιμή πυρηνικών της Ινδίας, το 1974. Αυτό που οδήγησε στη μεταστροφή του Πακιστάν στην απόκτησή τους, ήταν η αναζήτηση της μέγιστης ανωτερότητα έναντι των συμβατικών όπλων της Ινδίας, ώστε η τελευταία να μην έχει τη δυνατότητα να νικήσει το Πακιστάν.¹⁰⁶ Οι διεργασίες, ωστόσο, ξεκίνησαν κατά τη διάρκεια του 1960 όταν οι σχέσεις του Πακιστάν με την Ινδία εντάθηκαν, οδηγώντας έτσι στο μεταξύ τους πόλεμο το 1965 για τα εδάφη του Κασμίρ.

Από το 1972 και έπειτα, το Πακιστάν προσπαθούσε διαρκώς να αναπτύξει το πυρηνικό του οπλοστάσιο. Ένας, ακόμα, βασικός παράγοντας που ώθησε το Πακιστάν στη δημιουργία πυρηνικού οπλοστασίου ήταν ο διαχωρισμός του από το Ανατολικό Πακιστάν και τη δημιουργία του Μπαγκλαντές με τη βοήθεια της Ινδίας.¹⁰⁷ Το Πακιστάν συνειδητοποίησε ότι δε μπορεί πλέον να αντιμετωπίσει την Ινδία με συμβατικά μέσα.¹⁰⁸

Το Πακιστάν έχει σήμερα 14 εργαστήρια και πυρηνικές εγκαταστάσεις στους λόφους Chagai, στο Kundian, στο Chashma, στο Lakki, στο Isakhel, στο Wah, στο Golra Sharief, στο Rawalpindi, στο Sihala, στη Kahuta, στο Khushab, στη Lahore, στο Multan και στο Dehra Ghazi Khan. Αυτές οι εγκαταστάσεις περιλαμβάνουν τα εργοστάσια εμπλουτισμού τριτίου και ουράνιου, ένα εργαστήριο για τη μετατροπή εξαφθοριούχου ουράνιου, κέντρα κατασκευής όπλων και κέντρα επεξεργασίας καυσίμων, πυρηνικές εξεταστικές εγκαταστάσεις, βιομηχανικές εγκαταστάσεις βαρέου ύδατος, εγκαταστάσεις επανεπεξεργασίας πλουτωνίου, πυρηνικούς αντιδραστήρες και μια καλά εξοπλισμένη ικανότητα έρευνας και ανάπτυξης.¹⁰⁹ Η λογική του Πακιστάν για την ανάπτυξη του προγράμματος των πυρηνικών όπλων

¹⁰⁵ Samina Ahmed, «Pakistan's Nuclear Weapons Program: Turning Points and Nuclear Choices», *International Security*, Volume 23, Number 4, Spring 1999, p.181-182.

¹⁰⁶ J.N.Dixit, *India and Pakistan in War and Peace*, (Routledge 2002) 325.

¹⁰⁷ Ibid. 325.

¹⁰⁸ Samina Ahmed, 183. Βλ. Επίσης J.N.Dixit, 336.

¹⁰⁹ J.N.Dixit, 326.

βασίζοταν στην ιδέα ότι αυτό ήταν πάντα ποσοτικά και τεχνολογικά πιο αδύνατο σε συμβατικό επίπεδο σε σχέση με την Ινδία.¹¹⁰

Το Πακιστάν παρήγαγε το σχάσιμο υλικό για τα πυρηνικά όπλα του χρησιμοποιώντας την βασισμένη στη φυγοκέντριση αέρος τεχνολογία για τον εμπλουτισμού ουρανίου, η οποία κυριάρχησε μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '80. Το εμπλουτισμένο ουράνιο είναι ένας από τους δύο τύπους σχάσιμου υλικού που χρησιμοποιούνται στα πυρηνικά όπλα, το άλλο είναι το πλουτόνιο. Η κύρια δυνατότητα εμπλουτισμού ουρανίου της χώρας, βρίσκεται στις εγκαταστάσεις φυγοκεντρωτών στην Kahuta. Το Ισλαμαμπάντ απέκτησε τη σχετική τεχνολογία για τον εμπλουτισμό από πολλές πηγές. Το Πακιστάν επεδίωξε επίσης πυρηνικές κεφαλές βασισμένες στο πλουτόνιο και συνέχισε να παράγει πλουτόνιο για τα όπλα του.¹¹¹ Η κύρια βοήθεια του προέρχεται από τη Γαλλία και την Κίνα.¹¹² Η υποστήριξη της Γαλλίας δόθηκε το 1976, πιστώντας ότι ο εμπλουτισμός πλουτωνίου προοριζόταν για ειρηνικά προγράμματα ενέργειας. Η Κίνα ήταν ο κύριος υποστηρικτής του Πακιστάν στο πυρηνικό του πρόγραμμα, προσφέροντάς του δυνατότητες ανάπτυξης βαλλιστικών πυραύλων για το στρατό, πρόσθετους βιομηχανικούς φούρνους και διαγνωστικό εξοπλισμό υψηλής τεχνολογίας για τις επισφαλές πυρηνικές εγκαταστάσεις στο Πακιστάν. Η βιομηχανική εταιρία πυρηνικής ενέργειας της Κίνας ήταν η πηγή αυτού του εξοπλισμού. Η Κίνα εφοδίασε, επίσης, το Πακιστάν με μαγνήτες και τα σχέδια δαχτυλιδιών για την κατασκευή των πυρηνικών βομβών. Οι κινεζικοί φούρνοι υψηλής θερμοκρασίας διευκόλυναν την κατασκευή φόρμας τρίτου για τους κώνους μύτης των βλημάτων που θα χρησιμοποιούνταν για τις πυρηνικές κεφαλές. Βοήθησε επίσης στην κατασκευή μιας πυρηνικής βόμβας 25 κιλοτόνων, δίνοντας υψηλό εμπλουτισμένο ουράνιο αλλά και πλήρη σχέδια για την υλοποίησή της.¹¹³

Το 2000 υπήρχε η εκτίμηση ότι αν και το Πακιστάν μπορεί να έχει λιγότερες πυρηνικές κεφαλές, έχει έναν αναπτυσσόμενο και αποτελεσματικότερο σύστημα παράδοσης και μεταφοράς σε σχέση με την Ινδία. Το Πακιστάν έχει μετατρέψει τα F-

---

¹¹⁰ Ibid, 335.

¹¹¹ Για μία περιεκτική περιγραφή των βαλλιστικών πυραύλων και του προγράμματος του Πακιστάν βλ. Andrew Feickert, K.Alan Kronstadt, "Missile Proliferation and the Strategic Balance in South Asia", Washington D.C. *Congressional Research Service The Library of Congress*, October 17 (2003), 29-33.

¹¹² Paul K.Kerr, Mary Beth Nikitin, "Pakistan's Nuclear Weapons: Proliferation and Security Issues", *CRS Report for Congress*, May 2012, 3,5.

¹¹³ J.N.Dixit, 333.

16 και τα Mirage ώστε να μπορούν να μεταφέρουν τις πυρηνικές κεφαλές.¹¹⁴ Οι αλλαγές πραγματοποιήθηκαν πριν αγοραστούν από την Ουάσιγκτον, η οποία διαβεβαίωνε ότι η αγορά τους δε θα μεταβάλλει καθόλου τη στρατηγική περιφερειακή ισορροπία στη Νότια Ασία. Παρόλα αυτά, το 2006 υπογράφηκε μια σύμβαση για την απόκτηση από το Πακιστάν 18 επιπλέον αεροσκαφών με βάση τα προηγούμενα πρότυπα, όπως επίσης και μια σύμβαση για τη βελτίωση των F-16. Οι τύποι μεταφοράς των πυρηνικών από το Πακιστάν είναι είτε με τα αεροσκάφη τα οποία ελέγχονται από την Πακιστανική Αεροπορική Δύναμη, είτε με πυραύλους εδάφους-εδάφους που ελέγχονται από τον Πακιστανικό Στρατό.¹¹⁵

Όσον αφορά στο πυρηνικό οπλοστάσιο του Πακιστάν, πέρα από τη δυνατότητα εμπλουτισμού με ουράνιο U235, πέραν του επιτρεπτού 5%, το 1989 δοκίμασε τους μικρής εμβέλειας πυρηνικούς βαλλιστικούς πυραύλους Hatf-1 και Hatf-2 με εμβέλεια 80 χλμ και 180 χλμ αντίστοιχα¹¹⁶, όπως επίσης έχει δοκιμασμένους πυραύλους Ghauri και M-11. Το 1999 είχε υπολογιστεί ότι το Πακιστάν είχε αποθέματα ικανά να παράγουν 20-30 πυρηνικές κεφαλές. Το οπλοστάσιο αποτελείται, επίσης, από τρεις τύπους βαλλιστικών πυραύλων, Hatf-3 με εμβέλεια 300-4000 χλμ, Hatf-4(Shaheen) με εμβέλεια πάνω από 450 χλμ και Hatf-5(Ghauri) με εμβέλεια περίπου 1300χλμ. Επιπλέον, αναπτύσσει και ικανούς πυρηνικούς πυραύλους τύπου cruise, Babur (εκτοξευόμενο από το έδαφος) και Ra'ad(εκτοξευόμενο από αέρος) εμβέλειας της τάξεως των 320 χλμ.¹¹⁷ Το πυρηνικό οπλοστάσιο του Πακιστάν συνεχίζει να αναπτύσσεται και να εξελίσσεται. Χαρακτηριστική είναι η δοκιμή πυραύλου τύπου cruise Hatf-8 με εμβέλεια 700χλμ, στις 5 Ιουνίου 2012.¹¹⁸

Ο Abdul Qadeer Khan ήταν υπεύθυνος για την ανάπτυξη και την παραγωγή ουρανίου και πλουτωνίου, του πυρηνικού προγράμματος. Πολλά σχέδια για τον εμπλουτισμό ουρανίου, την τεχνολογία και τα σχέδια που χρειάζονται για την εφαρμογή του, τα απέκτησε παράνομα από το εργοστάσιο εμπλουτισμού της Ολλανδίας. Επίσης, η γραφειοκρατία του Πακιστάν και οι υπηρεσίες πληροφοριών του στρατού δημιούργησαν μυστικά δίκτυα για την απόκτηση της κατάλληλης τεχνολογίας και της

¹¹⁴ Ibid, 334.

¹¹⁵ Paul K.Kerr, Mary Beth Nikitin, 10.

¹¹⁶ Samina Ahmed, 188

¹¹⁷ Paul K.Kerr, Mary Beth Nikitin, 10-12.

¹¹⁸ Εφημερίδα Καθημερινή, «Δοκιμή πυραύλου cruise από το Πακιστάν ικανού να μεταφέρει πυρηνική κεφαλή», πηγή ΑΜΠΕ 5 Ιουνίου 2012.

συσκευασίας μεγάλης ταχύτητας φυγόκεντρων από πηγές της Δυτικής Ευρώπης. Φυσικά, αυτό είχε ως συνέπεια την επιβολή κυρώσεων εκ μέρους των ΗΠΑ που άρχισαν να έχουν ιδιαίτερες ανησυχίες για τη συνεχή ανάπτυξη των πυρηνικών από το Πακιστάν. Παρόλα αυτά, η παραπάνω διαδικασία ανακηρύχθηκε σε βασικό πυλώνα της εθνικής κυριαρχίας και του εθνικού κύρους του Πακιστάν.¹¹⁹

Το Πακιστάν θεώρησε ότι ήταν υποχρεωμένο να αποκτήσει πυρηνικό οπλοστάσιο λόγω του πυρηνικού προγράμματος της Ινδίας. Έπρεπε να αντιδράσει στη ριζικά αλλαγμένη στρατηγική ισορροπία στην περιοχή της Νότιας Ασίας και γι' αυτό αποφάσισε να αποκτήσει τα πυρηνικά όπλα και να εξοπλιστεί με τα συστήματα διανομής προς όφελος της εθνικής κυριαρχίας του, για να αποτρέψει την επιθετικότητα, είτε πυρηνική, είτε συμβατική, από την Ινδία.¹²⁰ Η αντίδρασή του μουσουλμανικού πληθυσμού, ήταν ότι το Πακιστάν που αποκτά αυτήν την ικανότητα ήταν όχι μόνο επιθυμητό αλλά όφειλε να μπορεί να αντιμετωπίσει τις πιθανές απειλές από την Ινδία. Η ανάπτυξη του πυρηνικού προγράμματος έγινε δεκτή τόσο από το λαό του Πακιστάν όσο και από τον υπόλοιπο μουσουλμανικό κόσμο με ιδιαίτερη υπερηφάνια, δεδομένου ότι το Πακιστάν ήταν η πρώτη μουσουλμανική χώρα που ανακηρύχθηκε πυρηνική το 1998, κάνοντάς την έτσι ισλαμική δύναμη. Οι πλευρές του πυρηνικού προγράμματος του Πακιστάν είναι αρκετά σαφείς. Κατ' αρχάς, το αρχικό κίνητρο του Πακιστάν ήταν να εκμεταλλευτεί την πυρηνική ενέργεια μόνο για στρατιωτικούς σκοπούς. Δεύτερον, το πρόγραμμα ήταν, γενικά, υπό τον έλεγχο του πακιστανικού στρατού. Τρίτον, το πρόγραμμα πυρηνικών όπλων του Πακιστάν πραγματοποιούνταν με άκρα μυστικότητα έχοντας ταυτόχρονα την ανοχή των ΗΠΑ κατά τη διάρκεια της σοβιετικής επέμβασης στο Αφγανιστάν.¹²¹ Ο πόλεμος του Αφγανιστάν διαδραμάτισε καίριο ρόλο στην απόφαση των ΗΠΑ να χρηματοδοτήσουν και να εξοπλίσουν το Πακιστάν με πυρηνικά στοιχεία. Με το ξέσπασμα του πολέμου οι ΗΠΑ παρέβλεψαν την ανάπτυξη του πυρηνικού προγράμματος του Πακιστάν, ενώ εξέφρασαν την ίδια στιγμή αυξημένη ανησυχία για το γεγονός αυτό.

Αν και το Πακιστάν δεν έχει αναγγείλει οποιοδήποτε επίσημο πυρηνικό δόγμα όπως η Ινδία, τα κύρια στοιχεία του πυρηνικού του δόγματος είναι να αποτρέψει όλες τις

---

¹¹⁹ Samina Ahmed, 184-185.

¹²⁰ J.N.Dixit, 337.

¹²¹ Ibid, 333.

μορφές εξωτερικής επιθετικότητας, με ένα συνδυασμό των συμβατικών και στρατηγικών δυνάμεων. Με την αποτροπή αντεπιθετικών στρατηγικών και τη διασφάλιση των στρατηγικών αποθεμάτων του, απειλώντας με πυρηνική ανταπόδοση. Επιπλέον, η πολιτική και στρατιωτική ηγεσία του Πακιστάν θεωρεί ότι με αυτήν την πρακτική θα σταθεροποιήσει τη στρατηγική αποτροπή στη Νότια Ασία. Όλα αυτά, βέβαια, έχοντας ως κύριο εχθρό την Ινδία, οπότε και ο σχεδιασμός του πυρηνικού του προγράμματος έγινε προκειμένου να διατηρηθεί η εδαφική του ακεραιότητά έναντι της Ινδίας, να αποτρέψει τη μεταξύ τους στρατιωτική κλιμάκωση και να αντισταθμίσει την ανωτερότητα της Ινδίας σε επίπεδο συμβατικών δυνάμεων. Έχει, επίσης, υιοθετήσει τη μη πρώτη χρήση των πυρηνικών έναντι μη πυρηνικών χωρών μη συμπεριλαμβανομένης της Ινδίας.¹²²

2. Ινδία

Οι απαρχές του πυρηνικού προγράμματος της Ινδίας, τοποθετούνται χρονολογικά μετά την ανεξαρτησία της το 1948. Ο Jawaharlal Nehru, τότε πρώτος πρωθυπουργός της Ινδίας, μαζί με το φυσικό επιστήμονα Homi J.Bhaba, αναγνωρίζουν τη σημασία της ανάπτυξης της έρευνας πάνω στην ατομική ενέργεια για την παραγωγή βιομηχανιών που θα βοηθούσαν στην αντιμετώπιση της φτώχειας. Στις 3 Αυγούστου του 1954 ιδρύεται η Επιτροπή Ατομικής Ενέργειας της Ινδίας, η οποία εντάσσεται στο πεδίο των επιστημονικών ερευνών, συνεπικουρούμενη από την οικονομική αυτοπεποίθηση που το νέο αυτό πρόγραμμα δημιουργούσε. Αν και το πρόγραμμα ξεκίνησε έχοντας αμιγώς ινδική ταυτότητα, ωστόσο, χρειάστηκε τη συμβολή ξένων χωρών για τον εξοπλισμό του, συγκεκριμένα το Ηνωμένο Βασίλειο και ο Καναδάς παρείχαν στην Ινδία τους αντιδραστήρες για την έρευνα και παραγωγή ενέργειας. Ταυτόχρονα όμως ο Jawaharlal Nehru υποστήριζε ένθερμα την άποψη ότι δε θα κατασκεύαζαν πυρηνικά όπλα, φοβούμενος τη στρατιωτικοποίηση της χώρας, θεωρώντας το στρατό αναγκαίο κακό και υποκινούμενος από την αντίληψή του για τη χρήση βίας στην επίλυση των συγκρούσεων.¹²³

Η αποαποικιοποίηση των Ινδιών οδήγησε στη δημιουργία δύο κρατών τα οποία έπρεπε να διαχειριστούν την αυτονομία τους τόσο με όρους εσωτερικής συνοχής και

¹²² Ibid, p.342-343, και ¹²² Paul K.Kerr, Mary Beth Nikitin, 12

¹²³ Sumit Ganguly, "India's Pathway to Pokhrall: The Prospects and Sources of New Delhi's Nuclear Weapons Program", *International Security*, Vol.23, No4, (Spring 1999) 150.

ομαλής λειτουργίας, όσο και με όρους διεθνών σχέσεων και ομαλής γειτνίασης με τα όμορα κράτη. Η μετάβαση, όμως, αυτή αποδείχθηκε εξαιρετικά δύσκολη και με το πέρας των χρόνων αρκετά επικίνδυνη, δημιουργώντας ένα μεγάλο έλλειμμα ασφαλείας στην περιοχή. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και με το πέρας του, η αναζήτηση και ο πολλαπλασιασμός των πυρηνικών ανάγονται σε μείζον κίνδυνο για την περιοχή. Η Ινδία, παρά την προσπάθειά της να συμβάλλει στον παγκόσμιο αφοπλισμό και την αρχική της επιμονή στη μη απόκτηση πυρηνικών, επανεξετάζει την προοπτική αυτή.¹²⁴

Οι κυριότεροι λόγοι γι' αυτή τη μεταστροφή είναι η γενικότερη επιδείνωση του περιβάλλοντος ασφαλείας στη δυτική, κεντρική και νότια Ασία, με τις χώρες που κατέχουν η επιδιώκουν την ανάπτυξη πυρηνικών να αυξάνονται. Οι κυριότεροι γείτονες της Ινδίας, το Πακιστάν και η Κίνα, αναπτύσσοντας τα πυρηνικά τους απειλούν την ασφάλεια της πρώτης με στρατηγικούς όρους, ενώ ταυτόχρονα τα πυρηνικά κράτη (Πακιστάν, Κίνα και κατ' επέκταση και η Ινδία) δε δείχνουν καμία πρόθεση να εγκαταλείψουν τα προγράμματά τους.¹²⁵ Κομβικό σημείο για την αναθεώρηση του πυρηνικού προγράμματος της Ινδίας ήταν η εισβολή της Κίνας το 1962 στο εσωτερικό της, στα σύνορα με τα Ιμαλάια και η κατάκτηση 14.000 τετραγωνικών μιλίων ινδικού εδάφους. Η σημασία του Σινο-ινδικού πολέμου για τους διαμορφωτές της ινδικής στρατηγικής δεν πρέπει να υποτιμηθεί. Ο Jawaharlal Nehru αναγνωρίζει τη σημασία που θα είχε η ανάπτυξη φιλικών σχέσεων με την Κίνα μελλοντικά, μιας και ήταν αξιοσέβαστη ανερχόμενη δύναμη σε ένα ασταθές περιβάλλον και ιδιαίτερα εν μέσω του Ψυχρού Πολέμου. Παρότι καταδίκασε με την ηπιότερη μορφή την κινεζική κατοχή στο Θιβέτ το 1950, εκχώρησε τα ινδικά προνόμια στο Θιβέτ που κληροδοτήθηκαν στην Ινδία από την Βρετανία, με την αποχώρηση της τελευταίας και την υπερασπίστηκε για την είσοδο στα Ηνωμένα Έθνη. Θεωρούσε πως με αυτόν τον τρόπο θα απέφευγε τη ρήξη μαζί της, μιας και κάτι τέτοιο θα αύξανε το κόστος των αμυντικών δαπανών για την Ινδία.¹²⁶ Επιπλέον έχοντας ήδη ανοιχτό μέτωπο με το Πακιστάν δε θα μπορούσε να ανταπεξέλθει ανοίγοντας ένα δεύτερο. Ένας φόβος που θα αποδειχθεί σχεδόν αληθινός τρία χρόνια

---

¹²⁴ Timothy D.Hoyt, 125.

¹²⁵ J.N.Dixit, 339.

¹²⁶ Sumit Ganguly, "India's Pathway to Pokhrall: The Prospects and Sources of New Delhi's Nuclear Weapons Program", 151-152.

αργότερα με το ξέσπασμα του δεύτερου Ινδο-πακιστανικού πολέμου για το Κασμίρ το 1965.¹²⁷

Η συνεχής προσπάθεια της Κίνας για την ανάδειξή της σε σημαντική περιφερειακή δύναμη, την οδηγεί στην ανάπτυξη πυρηνικών και την πραγματοποίηση της πρώτης δοκιμής στις 16 Οκτωβρίου του 1964 στο Lap Nor.¹²⁸ Η εξέλιξη αυτή δεδομένου ότι πραγματοποιήθηκε αμέσως μετά το Σινο-ινδικό πόλεμο το 1962, οδήγησαν την Ινδία να πάρει την απόφαση ανάπτυξης και παραγωγής πυρηνικών όπλων. Έπρεπε να αναπτύξει τους μηχανισμούς άμυνας της, για να οχυρώσει την ασφάλεια της, η οποία δεχόταν πλήγματα από το συνεχή εξοπλισμό των αντιπάλων της. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αποδυνάμωση του κοινωνικού ιστού της Ινδίας, καταρρακώνοντας την αυτοπεποίθηση των πολιτών.¹²⁹

Παρά τα διλήμματα ασφαλείας που αντιμετώπιζε την πενταετία 1960-1965, η Ινδία συνέχισε να εμμένει στο φιλειρηνικό της χαρακτήρα ως προς τη μη ανάπτυξη πυρηνικών. Το 1965, και λίγο πριν ξεσπάσει ο πόλεμος μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν, οι ΗΠΑ και η Σοβιετική Ένωση προσπαθούσαν να βρουν τρόπους για τη μείωση της διασποράς των πυρηνικών, με αποτέλεσμα την υιοθέτηση της διάταξης που συνέταξε η Πολιτική Επιτροπή του Ο.Η.Ε για τον τρόπο που θα μπορούσε να επιτευχθεί αυτό. Στη συγκεκριμένη διάταξη ο ρόλος της Ινδίας ήταν καταλυτικός μιας και συγκεκριμενοποίησε την ισορροπία των αμοιβαίων ευθυνών απέναντι στη διασπορά τόσο των πυρηνικών όσο και των μη πυρηνικών κρατών και πρόσθεσε πως αυτό είναι ένα πρώτο βήμα για τον παγκόσμιο αφοπλισμό. Τέλος, πρότεινε την εισαγωγή ενός επιπλέον σημείου στη διάταξη, όπου θα δινόταν η δυνατότητα σε μη πυρηνικές χώρες να πραγματοποιούν «ειρηνικές πυρηνικές εκρήξεις», γεγονός που απορρίφθηκε ομόφωνα στη βάση της μη λογικής διάκρισης μεταξύ ειρηνικών και μη εκρήξεων. Το ζήτημα αυτό θα το εγείρει αρκετές φορές ακόμα η Ινδία και θα είναι ένα βασικό πάτημα για την μη υπογραφή της Συνθήκης για τη μη Διασπορά των πυρηνικών.¹³⁰

Από το 1967 η Ινδία ξεκινά μια προσπάθεια σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο, εξεύρεσης στην ουσία συμμάχων, που θα μπορούσαν να της εγγυηθούν την ασφάλειά

---

¹²⁷ Victoria Schofield, 106-113.

¹²⁸ Sumit Ganguly, "India's Pathway to Pokhrall: The Prospects and Sources of New Delhi's Nuclear Weapons Program", 152.

¹²⁹ Ibid, 154.

¹³⁰ Ibid, 156.

της σε περίπτωση κινεζικής εισβολής. Δεδομένης της υποστήριξης που λάμβανε το Πακιστάν από την Κίνα και τις ΗΠΑ, η Ινδία στράφηκε στη Σοβιετική Ένωση. Το 1971 υπογράφουν μια διμερή συνθήκη ειρήνης, φιλίας και συνεργασίας, ενώ το άρθρο 9 της συνθήκης αυτής περιελάμβανε και την εικονική εγγύηση ασφαλείας που αποζητούσε η Ινδία.¹³¹ Ταυτόχρονα, το 1971 με τη διάσπαση του Πακιστάν και την ανάδειξη του Μπαγκλαντές, η Ινδία αναδεικνύεται σε υπερδύναμη στην περιφέρεια, ενώ ήδη από το 1970 έχει φτάσει σε τέτοιο σημείο ώστε να έχει τη δυνατότητα για τη παραγωγή πυρηνικών όπλων και τη διεξαγωγή πυρηνικών δοκιμών. Και ενώ οι πιέσεις για την πυρηνικοποίηση της Ινδίας αυξάνονται στο εσωτερικό της, το 1974 πραγματοποίησε την πρώτη πυρηνική δοκιμή, περιγράφοντάς την ως «ειρηνική πυρηνική έκρηξη», η οποία δεν επηρέαζε τη στρατιωτική ισορροπία στην περιοχή και δεν αποτελούσε απειλή. Οι διεθνείς αντιδράσεις ήταν σαφώς ραγδαίες και καταιγιστικές, με μοναδική χώρα τη Γαλλία να εξαίρει την επιτυχία της. Οι ΗΠΑ και ο Καναδάς καταδίκασαν την ενέργεια, ενώ προέβησαν και σε κυρώσεις διακόπτοντας κάθε είδους οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας σε χώρες που ελάμβαναν εξοπλισμό για τη διαδικασία του εμπλουτισμού, με υλικά ή την τεχνολογία χωρίς την έγκριση από το Διεθνή Οργανισμό Ατομικής Ενέργειας, πράγμα που οδήγησε το πυρηνικό πρόγραμμα της Ινδίας να γίνεται ολοένα και πιο εγχώριο.¹³²

Το πυρηνικό οπλοστάσιο της Ινδίας μπορεί να θεωρηθεί ιδιαίτερα ανεπτυγμένο καθώς από το 1974 και έπειτα συνεχώς εξελίσσεται. Εκτιμάται σε μερικές εκατοντάδες, ενώ διαθέτει 30-35 όπλα σε συμπαγή μορφή. Το Υπουργείο Άμυνας των ΗΠΑ πιστεύει ότι η Ινδία μπορεί να κατασκευάσει πυρηνικά σε διάστημα λίγων ημερών και να τα μεταφέρει με μαχητικά αεροσκάφη. Ο πόλεμος του Αφγανιστάν ευνόησε την απόφαση της Ινδίας για την απόκτηση όπλων μαζικής καταστροφής, καταδεικνύοντας τη ζωτική σημασία που έχουν για την επιβίωσή της καθώς το Πακιστάν εξοπλιζόταν συνεχώς από τις ΗΠΑ. Έτσι το 1980 ήταν σε θέση να δημιουργήσει και να επεξεργαστεί βόμβες με πλουτώνιο. Η πυρηνική υποδομή της χώρας υποστήριζε τόσο τους κοινωνικούς και οικονομικούς, όσο και τους στρατιωτικούς σκοπούς. Οι δυνατότητες επεξεργασίας του απαραίτητου υλικού για

¹³¹ Ibid, 159. Η εγγύηση ασφαλείας που αποζητούσε η Ινδία ήταν εικονική, καθώς παρά τη στενή συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών, η Σοβιετική Ένωση ανησυχούσε για την αυξανόμενη αστάθεια στη Νοτιοδυτική Ασία, με αποκορύφωμα την εισβολή των Σοβιετικών στο Αφγανιστάν. Επομένως δεν μπορούσε να καλύψει ουσιαστικά τις αμυντικές ανάγκες της Ινδίας. Βλ. Linda Racioppi, *Soviet Policy towards South Asia since 1970* (Cambridge University Press 1994, USA N.Y.), 107.

¹³² Ibid, 161.

την δημιουργία πυρηνικών όπλων, υποστήριζαν τη χρήση αναμειγμένου καυσίμου οξειδίου, δηλαδή πλουτώνιο και ουράνιο μαζί. Όσον αφορά τα συστήματα μεταφοράς, αυτά αναπτύσσονται βάσει δύο παραγόντων, της Κίνας και του Πακιστάν, και βάσει της απόστασης. Η απόσταση για την ανάπτυξη βαλλιστικών πυραύλων είναι επιτακτική, λόγω της αστάθειας που δημιουργούν καθώς η γρήγορη ανταπόδοση και η δυνατότητα να χτυπήσουν προειδοποιητικά είναι μεγάλη. Οι βαλλιστικοί πύραυλοι Prithvi με εμβέλεια 150-250 km είναι οπλισμένοι με συμβατικά, ενώ οι πυρηνικά εξοπλισμένοι μπορούν να πλήξουν μεγάλο μέρος του Πακιστάν και να δημιουργήσουν μεγάλες απώλειες για την Ινδία.¹³³ Ως προς την απειλή από το Πακιστάν, η Ινδία, λόγω και της εγγύτητας, αναγνωρίζει ότι σε ένα ανταποδοτικό χτύπημα, η αεροπορία της είναι πιο εξελιγμένη, αφού διαθέτει 35 Mirage 2000, τα οποία έχουν τη δυνατότητα μεταφοράς πυρηνικών κεφαλών. Επιπλέον, έχει αναπτύξει πυραύλους Agni II με εμβέλεια 1500km ενώ πραγματοποίησε και δοκιμή πυραύλου εμβέλειας 800km. Πρόκειται για πυραύλους στερεού-καυσίμου ενώ αυξάνουν την ικανότητά της να απαντήσει σε μια κατάσταση κρίσης.¹³⁴

Η ανάπτυξη πυρηνικών από τη μεριά της Ινδίας, και η μετέπειτα ανακήρυξή της επισήμως σε πυρηνική δύναμη το 1998, αποδείκνυε ότι πλέον ήταν ένα ολοκληρωμένο πυρηνικό κράτος, ενώ ταυτόχρονα επιβεβαίωνε τις υψηλές και περίπλοκες ινδικές τεχνολογικές ικανότητες. Επιπλέον, η θέση της Ινδίας, στρατηγικά, αλλά και με όρους διεθνούς αναγνώρισης, την κατέταξε ως εξισορροπητικό παράγοντα στις περιφερειακές και διεθνείς δυνάμεις. Η επιλογή της να πραγματοποιήσει πυρηνικές δοκιμές το 1998 έγιναν τόσο για να τεθούν τα θεμέλια ανάπτυξης μιας αποτρεπτικής δυναμικής ενάντια σε εξωτερικές απειλές όσο και λειτουργικούς και τεχνολογικούς σκοπούς. Η κυβέρνηση απολάμβανε μεγάλη εσωτερική νομιμοποίηση, καθώς αύξανε την αυτοπεποίθηση και την εθνική υπερηφάνεια του λαού της. Ταυτόχρονα, αποδεικνυόταν ότι ακόμα και αν αναγκαζόταν να ακολουθήσει μια μοναχική πορεία, χωρίς συμμάχους, μπορούσε αποτελεσματικά να προστατεύσει την εδαφική της ακεραιότητα. Όπως, επίσης, να είναι αποφασιστική ως προς την αμυντική και την εξωτερική της πολιτική. Έκανε

¹³³ Andrew Feickert, K.Alan Kronstadt, "Missile Proliferation and the Strategic Balance in South Asia", 25-29.

¹³⁴ Sharon Squassoni, "Indian and Pakistani Nuclear Weapons", *CRS Report for Congress*, February 17, 2005, 2.

κατανοητό στο διεθνή στίβο ότι πλέον ήταν μια πυρηνική δύναμη την οποία έπρεπε ο κόσμος να αποδεχθεί, ενώ το γεγονός των περιορισμών και της πειθαρχίας που η ίδια έθετε δεν ήταν λόγω αδυναμίας αλλά κριτικής πολιτικής. Επειδή οι αντιδράσεις διεθνώς ήταν αρνητικές ως προς το πρόγραμμα, έπρεπε να πείσει πως ο σκοπός της ανοιχτής, πλέον, δήλωσης της κατοχής πυρηνικών γινόταν για να καλύψει τα κενά και τα ζητήματα ασφαλείας και όχι για να αποτελέσει παράγοντα αστάθειας. Τέλος, κατόρθωσε την αλλαγή στη στρατηγική ισορροπία μεταξύ των πυρηνικών δυνάμεων της περιοχής, δίνοντας το μήνυμα ότι η Ινδία διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο στην εξέλιξη της Ασίας.¹³⁵

Τη δεκαετία του 1990, όπως αναφέρθηκε, η ένταση μεταξύ του Πακιστάν και της Ινδίας αυξήθηκε, για την εδαφική κτήση του Κασμίρ. Με την ανακήρυξη τους ως πυρηνικές δυνάμεις το 1998, αυξήθηκε ταυτόχρονα και ο κίνδυνος χρήσης των πυρηνικών τους εφόσον κάποιο από τα δυο κράτη το έκρινε σκόπιμο, όπως και το σκέφτεται η Ινδία σε περίπτωση που το Πακιστάν εισχωρούσε σε ινδικό έδαφος. Η ανάπτυξη των πυρηνικών από τη μεριά της Ινδίας τη δεκαετία του 1990 ήταν επιπλέον αναγκαία για την προστασία και διατήρηση της ασφάλειάς της, ιδιαίτερα από τη στιγμή της κατάρρευσης της Σοβιετικής Ένωσης. Η Ινδία έχασε έτσι το σημαντικότερο σύμμαχό της, ενάντια σε πιθανή κινεζική απειλή, όσο και στην υποστήριξη της για τα βέτο¹³⁶ στα Ηνωμένα Έθνη για τα ζητήματα του Κασμίρ.

Σε αντίθεση με το Πακιστάν, η Ινδία είχε διαμορφώσει το πυρηνικό της δόγμα το 1999, βασικά στοιχεία του οποίου είναι ότι δε θα κάνει χρήση πυρηνικών ως επίθεση ή ως απειλή απέναντι σε καμία χώρα πυρηνική ή μη. Επίσης σκοπός δεν θα είναι η συμμετοχή της Ινδία σε μια κούρσα εξοπλισμού με άλλες χώρες, όπως το Πακιστάν ή η Κίνα, ή οποιαδήποτε άλλη χώρα. Αυτό θα διαψευσθεί βλέποντας τις πυρηνικές δοκιμές των δύο κύριων αντίπαλων κρατών, της Ινδίας και του Πακιστάν, να συνεχίζονται και μάλιστα αναπτύσσοντας πιο σύγχρονα πυραυλικά συστήματα. Η Ινδία στις 19.04.2012 πραγματοποίησε την πρώτη δοκιμή ενός νέου πυραύλου μεγάλου βεληνεκούς, ικανού να φέρει πυρηνική κεφαλή, ο οποίος μπορεί να πλήξει οποιοδήποτε στόχο στην Κίνα και στην Ευρώπη. Ο πύραυλος αυτός ονομάζεται Agni V και είναι 50 τόνων και μήκους 17 μέτρων. Πρέπει να σημειώσουμε ότι μόνον η

---

¹³⁵ J.N.Dixit, 327-331.

¹³⁶ Sumit Ganguly, "India's Pathway to Pokhrall: The Prospects and Sources of New Delhi's Nuclear Weapons Program", 167.

Κίνα, η Ρωσία, η Γαλλία, οι ΗΠΑ και η Βρετανία έχουν διηπειρωτικούς βαλλιστικούς πυραύλους (ICBM) με ακτίνα δράσης πάνω από 5.500 χλμ.¹³⁷ Ταυτόχρονα, έχει ξεκινήσει τον εκσυγχρονισμό των αρμάτων μάχης και συγκεκριμένα τη βελτίωση του άρματος μάχης Arjun Mark I, το οποίο θα έχει την ικανότητα εκτόξευσης πυραύλων εναντίον μεγάλης εμβέλειας στόχων, σύστημα νυχτερινής όρασης, πρόσθετους τύπους πυρομαχικών, προστασία από εκρηκτικούς αντιδραστήρες, προηγμένο πυροβόλο όπλο αέρος για να δεσμεύσει τα ελικόπτερα, και ένα προηγμένο σύστημα πλοήγησης.¹³⁸ Όσον αφορά στο ναυτικό της, η Ινδία στις 21 Ιουλίου 2012 ολοκληρώνει την τελευταία από τις 17 φρεγάτες που αναπτύσσει στο πλαίσιο του προγράμματος για τη βελτίωση του ναυτικού με δυνατότητα εκτόξευσης πυραύλων, ρουκετών και υπερηχητικών βλημάτων τύπου cruise, όπως, επίσης, και τη μεταφορά ελικοπτέρων.¹³⁹ Ένα ακόμα στοιχείο του πυρηνικού δόγματος της Ινδίας είναι ότι τα πυρηνικά διευκολύνουν την αυτοάμυνά της, όπως επίσης δεν την καθιστούν υποχείριο εκβιασμού από καμία άλλη χώρα που κατέχει πυρηνικά. Ένας από τους βασικούς στόχους της Ινδίας ήταν να αναπτύξει μια αξιόπιστη και αποτελεσματική αποτροπή. Η απόφαση για τη χρήση των πυρηνικών όπλων θα λαμβάνεται από την κυβέρνηση και τον πρωθυπουργό, ενώ τα συστήματα επικοινωνιών, διοίκησης και ελέγχου θα χρησιμοποιούνταν από τις ένοπλες δυνάμεις, έπειτα όμως από τη διαβούλευση του επιστημονικού και τεχνικού προσωπικού.¹⁴⁰

Το 2003, το Υπουργείο Εξωτερικών Υποθέσεων της Ινδίας εξέδωσε ένα έγγραφο αναφορικά με το δόγμα της Ινδίας για τα πυρηνικά, όπου επαναλαμβάνονταν σημεία του δόγματος του 1999. Το δόγμα αυτό δεσμεύει την Ινδία σε μια αξιόπιστη ελάχιστη αποτροπή, δηλαδή, την υιοθέτηση της στάσης «μη πρώτης χρήσης» εναντίον κανενός κράτους πυρηνικού ή μη, με εξαίρεση την περίπτωση επίθεσης στο ινδικό έδαφος, είτε με χημικά, είτε με βιολογικά όπλα, όπου θα αντεπιτεθεί. Η αντεπίθεση θα είναι

---

¹³⁷ Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ, Ινδία: δοκιμή πυραύλου μεγάλου βεληνεκούς. Η εμβέλεια του Agni V φτάνει σε Κίνα και Ευρώπη, 19.04.2012.

¹³⁸ *Global Security*, "India Tests Upgraded Arjun Tank", 26.06.2012. http://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/india/2012/india-120626-rianovosti01.htm?_m=3n%2e002a%2e540%2ezy0ao00h9u%2ehln.

¹³⁹ *Global Security*, "Indian Navy to get third indigenous stealth frigate INS Sahyadri", 25.06.2012. http://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/india/2012/india-120625-irna01.htm?_m=3n%2e002a%2e539%2ezy0ao00h9u%2ehkg.

¹⁴⁰ J.N.Dixit, 340-341.

τέτοια ώστε να επιφέρει τη μέγιστη δυνατή ζημιά στον αντίπαλο. Το πυρηνικό πρόγραμμα θα υπόκειται σε κυβερνητικό έλεγχο υπό τον πρωθυπουργό.¹⁴¹

3. Ο πόλεμος του Kargil

Στις 22 Φεβρουαρίου του 1999 στη Λαχώρη, η Ινδία και το Πακιστάν προχώρησαν στη σύναψη ενός Μνημονίου Συνεργασίας προκειμένου να διαπραγματευτούν και να συμφωνήσουν ως προς το στρατηγικό πλαίσιο του πυρηνικού τους εξοπλισμού. Η ομάδα εργασίας αποτελούνταν από εμπειρογνώμονες και ανώτερους υπαλλήλους των δύο χωρών, οι οποίοι συμφώνησαν στην μη παραβίαση του εναέριου χώρου, και την έγκαιρη ενημέρωση σε περίπτωση στρατιωτικών ασκήσεων, βασιζόμενη πάντα στην αμοιβαία εμπιστοσύνη. Στόχος και των δύο ήταν η αποτροπή μιας πυρηνικής σύγκρουσης μεταξύ τους. Ταυτόχρονα, υπέγραψαν και μια διμερή συμφωνία για την απαγόρευση χρήσης χημικών όπλων. Αν και αυτό το Μνημόνιο θα μπορούσε να αποτελέσει μια σημαντική εξέλιξη στις σχέσεις των δύο χωρών, παρέμεινε ανενεργό με το ξέσπασμα του πολέμου στο Kargil.¹⁴²

Την άνοιξη του 1999, επαγγελματίες στρατιώτες από το Πακιστάν ενεργώντας ως mujahideen διέσχισαν τη Γραμμή Ελέγχου¹⁴³, περνώντας από το πακιστανικό στο ινδικό Κασμίρ και κατέλαβαν 12 χλμ ινδικού εδάφους. Ήταν μια κίνηση σαφούς απειλής της ασφάλειας της Ινδίας, η οποία στην προσπάθειά της να απομακρύνει τους εισβολείς εξαπέλυσε εναέριες αλλά και χερσαίες επιθέσεις. Η Ινδία αποφάσισε να μη ξεπεράσει τη Γραμμή Ελέγχου, αν και θα μπορούσε, παρόλα αυτά απώθησε το Πακιστάν, κερδίζοντας ταυτόχρονα τη διεθνή υποστήριξη. Σημαντική συμβολή σε αυτήν την εξέλιξη είχαν οι ΗΠΑ, οι οποίες διαμεσολάβησαν για τη μείωση της έντασης, φοβούμενες τη χρήση πυρηνικών.¹⁴⁴

---

¹⁴¹ Sharon Squassoni, 3.

¹⁴² J.N.Dixit, 344-345. / Saira Khan, "Nuclear Weapons and the prolongation of the Indian Pakistan rivalry", ed. T.V.Paul *The Indian- Pakistan Conflict: an enduring rivalry*, N.Y Cambridge University Press (2005), 166-167.

¹⁴³ Η Αρχική ονομασία της ήταν Γραμμή κατάπαυσης του πυρός, η οποία καθιερώθηκε με το τέλος του πρώτου πολέμου το 1948 μεταξύ της Ινδίας και του Πακιστάν, και διαχωρίζεται οι δυνάμεις ασφαλείας των δύο κρατών. Μετέπειτα ονομάστηκε σε Γραμμή Ελέγχου το 1972 με το σύμφωνο Simla. Βλ. Sumantra Bose, 40-41.

¹⁴⁴ S.Paul Kapur, "Ten Years of Instability in a Nuclear South Asia", *International Security*, Vol 32, No2, (Fall 2008).

Ο πόλεμος του Kargil έγινε κυρίως για το Κασμίρ.¹⁴⁵ Το Πακιστάν έπειτα από την απόκτηση των πυρηνικών και έχοντας γνωρίσει την καταστροφική ήττα το 1974 με το διαχωρισμό του ανατολικού τμήματός του και τη δημιουργία του Μπαγκλαντές, άλλαξε τη στρατηγική του θεωρώντας ότι μπορεί να απειλήσει εκ νέου την Ινδία υπονομεύοντας το status quo του Κασμίρ. Όπως πολλοί πακιστανοί αξιωματούχοι υποστηρίζουν, ο πόλεμος του Kargil ήταν ένα πρόσχημα για τη διαμάχη που έχουν οι δύο χώρες και για τους παγετώνες του Siachen¹⁴⁶, ωστόσο με την κατοχή των πυρηνικών αυξήθηκε η επιθυμία των Πακιστανών να προκαλέσουν την Ινδία και να διεκδικήσουν το Κασμίρ, προσπαθώντας να καταστήσουν σαφές ότι η συμπλοκή μεταξύ δύο πυρηνικών δυνάμεων είναι πολύ σοβαρό ζήτημα για να παραμεληθεί.

Το Πακιστάν υιοθέτησε μια διαφορετική στρατηγική, ξεκίνησε από της χαμηλής-έντασης επιχειρήσεις, στις μεσαίες έντασης διενέξεις. Η κρίση ήταν εξαιρετικής σημασίας, λόγω της χρήσης από το Πακιστάν μιας νέας στρατηγικής για να καταστήσει τα κέρδη σε μια αιφνιδιαστική επίθεση ελλιπή, σε σχέση με αυτά του πολέμου, και στην απόφαση της Ινδίας να εξαπολύσει τη αεροπορική ισχύ της ως τμήμα της στρατηγικής ανταπόδοσής χωρίς όμως να ξεπερνά τα όρια της κρίσης.¹⁴⁷ Οι επιπτώσεις του πολέμου του Kargil στις σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών μπορεί να θεωρηθούν ως επιβεβαίωση του «παραδόξου σταθερότητας- αστάθειας»¹⁴⁸, μιας και στην καταστροφική προοπτική της χρήσης των πυρηνικών, το Πακιστάν θα συνέχιζε να χρησιμοποιεί την τακτική χαμηλής έντασης σύγκρουσης γνωρίζοντας ότι η Ινδία δεν θα ξεπεράσει το πυρηνικό κατώφλι. Ωστόσο, οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις του παραδόξου δε σταματούν στην παραπάνω αντίληψη, καθώς η Ινδία δεν ήταν διατεθειμένη να υπομείνει την τακτική του Πακιστάν εις βάρος της.¹⁴⁹

Ο πόλεμος του Kargil ξύπνησε τον εθνικισμό σε όλη την Ινδία, με αξιοσημείωτη εξαίρεση την περιοχή του ινδικού Jammu and Kashmir, όπου η κοινή γνώμη στις

---

¹⁴⁵ Ibid, 76.

¹⁴⁶ Ashutosh Misra, *India-Pakistan: Coming to terms*, Palgrave Macmillan, (2010) 107.

¹⁴⁷ T.V.Paul, "The India-Pakistan Conflict: an enduring rivalry", Saira Khan, "Nuclear weapons and the prolongation of the India-Pakistan rivalry", Cambridge University Press, (2005) 166.

¹⁴⁸ Michael Krepon, *The Stability-Instability Paradox, misperception, and Escalation Control in South Asia*, Henry L.Stimson Center Paper, May 2003. Βασικά αξιώματα του παράδοξου σταθερότητας-αστάθειας είναι α) ο συμψηφισμός των πυρηνικών δυνατοτήτων αυξάνει τις εντάσεις μεταξύ των αντιπάλων, β) νπαρά τις αυξημένες εντάσεις και τις σοβαρές κρίσεις, οι πυρηνικά αξοπλισμένοι αντίπαλοι θα αποφύγουν μια γενικευμένη σύγκρουση ή μια πυρηνική ανταλλαγή.

¹⁴⁹ Todd S.Sechser, "South Asia and the Nuclear Future: rethinking the causes and consequences of nuclear proliferation", *Stanford University Center for International Security and Cooperation* 2004, 2

περισσότερες περιοχές κυμάνθηκε από αδιάφορη σε πικρά εχθρική.¹⁵⁰ Σηματοδοτεί την απαρχή των εντάσεων μεταξύ των δύο κρατών, Ινδίας – Πακιστάν, με τον πυρηνικό τους εξοπλισμό να εντείνεται και να εκσυγχρονίζεται, μην έχοντας διάθεση να εγκαταλείψουν τα πυρηνικά τους προγράμματα, δεδομένου ότι η Ινδία και η Ρωσία έχουν αναπτύξει μια εκτενή σειρά προγραμμάτων συνεργασίας, και το Πακιστάν συνεχίζει τη συνεργασία αμυντικού υλικού με την Κίνα.¹⁵¹ Ο πόλεμος του Kargil έδειξε ότι η προφανής πυρηνική σχέση μεταξύ δυο κρατών δεν είναι εγγενώς σταθερή, αντίθετα μπορεί να οδηγήσει σε καταστάσεις πρόκλησης τους ενός κράτους έναντι του άλλου, ή και τα δύο κράτη ταυτόχρονα, ώστε να λάβουν μέτρα και να υπονομεύσουν τη σταθερότητα¹⁵².

Η επίθεση στο Ινδικό Κοινοβούλιο το 2001 από ισλαμιστές μαχητές και το ξέσπασμα διακοινοτικών συγκρούσεων με την πραγματοποίηση δολοφονιών στο ινδικό κράτος του Gujarat στις αρχές του 2002, διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην αστάθεια και την αυξανόμενη μαχητική δραστηριότητα στο Κασμίρ. Το Κασμίρ αποτελεί πλέον φλέγον ζήτημα, από την στιγμή ιδιαίτερα της εμφάνισης των πυρηνικών ικανοτήτων στην περιοχή, και οι εντάσεις έχουν οξυνθεί ακόμα περισσότερο. Η περιοχή τώρα βιώνει κρίσεις με μεγαλύτερη συχνότητα και βιαιότητα.¹⁵³

---

¹⁵⁰ Sumantra Bose, 141.

¹⁵¹ Michael Krepon, "Nuclear Risk Reduction in South Asia", *Palgrave Macmillan* (2004).

¹⁵² *Ibid*, 71.

¹⁵³ *Ibid*, 2

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΠΥΡΗΝΙΚΗ ΑΠΟΤΡΟΠΗ ΣΤΗ ΝΟΤΙΑ ΑΣΙΑ

1. Το θεωρητικό πλαίσιο

Η περίοδος του Ψυχρού Πολέμου με τη σύγκρουση σε όλα τα επίπεδα, οικονομικό – στρατιωτικό(σε επίπεδο επίδειξης ισχύος μιας και ποτέ μέχρι στιγμής δεν έχουν διεξάγει πόλεμο μεταξύ τους) – τεχνολογικό, των δύο πυρηνικών υπερδυνάμεων ΗΠΑ-ΕΣΣΔ, ήταν η απαρχή για την εξέταση του ζητήματος της διασποράς των πυρηνικών. Με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και την κατάρρευση του διπολισμού, τα κίνητρα ολοένα και περισσότερων κρατών για την απόκτηση πυρηνικών αυξάνονται.¹⁵⁴

Με την αλλαγή στην ισορροπία δυνάμεων¹⁵⁵ στο παγκόσμιο σύστημα, το βασικό αξίωμα της θεώρησης του ρεαλισμού, ότι δηλαδή βασική επιδίωξη των κρατών είναι η επιβίωση, η ασφάλεια και η ανεξαρτησία τους, γίνεται ολοένα και περισσότερο κατανοητό. Όπως το έθεσε ο Frankel «το τέλος του διπολισμού σημαίνει ότι τα εχέγγυα των δυο υπερδυνάμεων θα μειωθούν και θα αποδυναμωθούν».¹⁵⁶ Η διασπορά των πυρηνικών ανέδειξε την ανάγκη περιορισμού και ελέγχου τους, καθώς χωρίς την εξασφάλιση της ισορροπίας ισχύος και της κατανομής ρόλων και συμφερόντων μεταξύ των κρατών, η συμβίωση των κρατών στο παγκόσμιο σύστημα καθίσταται δύσκολο εγχείρημα.¹⁵⁷

Η σημασία της πυρηνικής αποτροπής εντάσσεται μέσα στο πλαίσιο της γενικής αντιμετώπισης της διεθνούς πολιτικής, τοποθετώντας τη ως πρώτη προτεραιότητα.¹⁵⁸ Η υπογραφή της Συνθήκης μη Διασποράς Πυρηνικών Όπλων, η οποία ξεκίνησε με πρωτοβουλία των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης το 1968, αξίζει

¹⁵⁴ Francis J.Gavin, "Same as it Ever Was: Nuclear Alarmism, Proliferation and the Cold War", *International Security* Vol 34, No.3, (2010).

¹⁵⁵ Έχουμε την μετάβαση από το διπολικό σύστημα και την κυριαρχία δύο υπερδυνάμεων στο πολυπολικό ή μονοπολικό, οι απόψεις δίστανται, σύστημα.

¹⁵⁶ Zachary S.Davis and Frankel, *The Proliferation Puzzle: Why Nuclear Weapons Spread*, (Frank Cass, London 1993), 36.

¹⁵⁷ Παναγιώτης Ήφαιστος, *Ιστορία, Θεωρία και Πολιτική Φιλοσοφία των Διεθνών Σχέσεων*, (Ποιότητα, 2009), 150.

¹⁵⁸ Κωνσταντίνος Κολλιόπουλος, 253.

να σημειωθεί πως αναφερόταν σε όλα τα κράτη πλην των δύο αυτών υπερδυνάμεων, και αυτό επειδή οι περισσότεροι αναλυτές συμφωνούν πως μία υπερδύναμη απειλείται περισσότερο από την κατοχή πυρηνικών εκ μέρους πολλών κρατών παρά από μία και μόνη αντίπαλη δύναμη.¹⁵⁹ Επομένως οι συσχετισμοί που δημιουργούνται είναι πολλοί και άρα πολύ δύσκολο να προβλεφθεί η επιδίωξη των κρατών.

Η τεράστια καταστροφικότητα των πυρηνικών θεωρείται, κυρίως από τους οπαδούς του ρεαλισμού, ανασταλτικός παράγοντας διεξαγωγής πυρηνικού πολέμου, λόγω της ορθολογικότητας των κρατών στη βάση του κόστους-οφέλους. Δεν αποτελεί πειθώ, αλλά αντίθετα ένας ψυχολογικός παράγοντας παραγωγής φόβου στον αντίπαλο και ως εκ τούτου μέσο εξισορρόπησης του.¹⁶⁰ Παρότι, είναι μέσα εκμηδένιση, η αξίας τους προκύπτει από τα πολιτικά αποτελέσματα που επιφέρουν, γιατί καθορίζουν και διαμορφώνουν πολιτική σταθερότητα μεταξύ αντίπαλων εθνών.¹⁶¹

Οι απόψεις για τη διασπορά μεταξύ των αναλυτών των διεθνών σχέσεων και της στρατηγικής δίστανται. Κυριότεροι εκφραστές των διαφορετικών απόψεων είναι οι Kenneth N.Waltz και ο Scott D.Sagan. Ο πρώτος υποστηρίζει την αισιόδοξη πλευρά της διασποράς των πυρηνικών, εκφρασμένη μέσω της θεωρίας του νεορεαλισμού, ενώ ο δεύτερος υποστηρίζει την απαισιόδοξη πλευρά της διασποράς, μέσα από το πρίσμα της οργανωτικής θεωρίας.¹⁶²

Τόσο οι απαισιόδοξοι όσο και οι αισιόδοξοι επιδιώκουν να απαντήσουν ένα κύριο ερώτημα: κατά πόσο η στρατηγική που ακολούθησαν οι δύο πυρηνικές υπερδυνάμεις κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου μπορεί να συμβάλλει στην αντιμετώπιση αντίστοιχων περιπτώσεων όπως για παράδειγμα μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν και κατά πόσο η κατοχή πυρηνικών από μικρότερα κράτη συμβάλλει στην σταθεροποίηση ή την αποσταθεροποίηση του διεθνούς περιβάλλοντος.¹⁶³

---

¹⁵⁹ Παναγιώτης Ήφαιστος, Ο πόλεμος και τα αίτιά του, (Ποιότητα 2002), 335. Francis J.Gavin, "Same as it Ever Was: Nuclear Alarmism, Proliferation and the Cold War", *International Security* Vol 34, No.3, (2010), 12-13.

¹⁶⁰ Ηλίας Ι.Κουσκουβέλης, Θεωρία Διεθνών Σχέσεων στον Ψυχρό Πόλεμο: Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική, (Ποιότητα, β' έκδοση 2007), 16-17.

¹⁶¹ Brahma Chellaney, "South Asia's Passage to Nuclear Power", 44.

¹⁶² Kenneth Waltz, "The Spread of Nuclear Weapons: More may be better", *Adelphi Papers, London International Institute for Strategic Studies*, No 171, (1981). ¹⁶² Scott D.Sagan, "The Perils of Proliferation: Organization Theory, Deterrence Theory and the Spread of Nuclear Weapons", *International Security*, Vol 18, No 4, (Spring 1994).

¹⁶³ Ibid.

Η κατοχή των πυρηνικών εμπερικλείει έναν έντονο επιθετικό χαρακτήρα ισχύος, και αυτό λόγω της μεγάλης ισχύς, που αποκτά μια χώρα με αυτά. Ταυτόχρονα, όμως, έχει και αποτρεπτικό χαρακτήρα. Η αποτροπή χαρακτηρίζεται από την έννοια της απειλής χρήσης βίας και βασικός σκοπός είναι η διατήρηση του status quo. Εδράζεται τόσο στην έννοια του σχετικού κόστους που αναφέραμε όσο και στην αξιοπιστία της.¹⁶⁴ Αν και αρκετές χώρες στην επιδίωξη τους για πυρηνικά δήλωσαν πως τα επιθυμούν καθαρά για ενεργειακούς και αναπτυξιακούς σκοπούς, όπως το Πακιστάν αλλά και η Ινδία, όλα τα κράτη με την απόκτησή τους υποδηλώνουν τους σκοπούς τους. Όσο πιο φανερά δηλώνονται οι σκοποί τόσο πιο αξιόπιστα είναι τα κράτη ως προς αυτούς.¹⁶⁵

Σύμφωνα με τον Kenneth Waltz, κύριο εκφραστή της νεορεαλιστικής θεώρησης, η ορθολογικότητα των κρατών είναι εκείνη που καθορίζει την πιθανότητα ενός πυρηνικού πολέμου. Από τη στιγμή, μάλιστα, που τα κράτη συνυπάρχουν σε ένα άναρχο διεθνές σύστημα βασικό τους μέλημα είναι η εξασφάλιση της επιβιώσής τους μέσα από την αρχή της αυτοβοήθειας. Επομένως, η ανάπτυξη και η κατοχή πυρηνικών από τα κράτη είναι απολύτως θεμιτή στο βαθμό που τους επιτρέπει την εκπλήρωση της πρωταρχικής τους προτεραιότητας. Επιπλέον, τα κράτη βασίζονται ιδιαίτερα στη σχέση κόστους – οφέλους, όπου όταν το κόστος ενός πολέμου είναι δυσβάσταχτο, όπως στην περίπτωση ενός πυρηνικού πολέμου, τα κράτη θα δράσουν ορθολογικά και δεν θα επιδιώξουν κάτι τέτοιο.¹⁶⁶

Οι νεορεαλιστές υποστηρίζουν ότι η ειρήνη - κατανοητή υπό τους όρους της απουσίας ενός γενικευμένου πολέμου μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων – στην εποχή μετά το Β' παγκόσμιο πόλεμο, έχει υπερισχύσει λόγω του μέχρι πρότινος διπολικού συστήματος και της εμφάνισης των πυρηνικών ως μέσο αποτροπής του αντιπάλου. Οι πιθανότητες ειρήνης συμβίωσης, μπορούν να υπάρξουν εφόσον τα κράτη μπορούν να πετύχουν τους σκοπούς τους χωρίς τη χρήση βίας. Η στρατηγική κάθε χώρας, η σύζευξη, δηλαδή, μέσων και σκοπών, είναι εκείνη που θα καθορίσει το ρόλο των πυρηνικών στο νέο διεθνές σύστημα. Η ανάπτυξη και κατοχή των πυρηνικών, όμως, σημαίνει και την ανάλογη μεταβολή των συμβατικών όπλων, μέσω των οποίων η διαμάχη μεταξύ κρατών θα λαμβάνει χώρα. Ο Waltz αναφέρει χαρακτηριστικά ότι οι

¹⁶⁴ Κωνσταντίνος Κολλιόπουλος, 21-22. Ηλίας Ι.Κουσκουβέλης, 42

¹⁶⁵ Ηλίας Ι.Κουσκουβέλης, 17.

¹⁶⁶ Kenneth Waltz, "For Better: Nuclear Weapons Preserve an Imperfect Peace", in *The spread of Nuclear Weapons: a Debate renewed*, ed. Kenneth N.Waltz and Scott D.Sagan (W.W.Norton and Company New York – London, 2002), 117-122.

διαμάχες έχουν σημαδέψει την ιστορία των ανθρωπίνων σχέσεων και παρά την αισιοδοξία που έχει για τη διασπορά των πυρηνικών, σε καμία περίπτωση δεν θεωρεί ότι με αυτό τον τρόπο τελειώνουν οι διαμάχες και οι διενέξεις των κρατών.¹⁶⁷

Η άνιση κατανομή ισχύος, οι τάσεις ηγεμονισμού, η διεκδίκηση ανεξαρτησίας και κρατικής κυριαρχίας από τα κράτη, και η προσπάθειά τους για πολιτικό και κρατικό προσδιορισμό, σε ένα σύστημα που διακρίνεται για τη συνεχή άνιση ανάπτυξη και τη διαρκή αξίωση αλλαγών, αποτελούν τα αίτια πολέμου μεταξύ των κρατών, τα οποία δεν πρόκειται να εκλείψουν παρά μόνο εάν τα βασικά συστατικά του διεθνούς συστήματος ανατρέψουν την θεωρία τους για τη δομή του κόσμου.¹⁶⁸ Συνοπτικά, όπως παραθέτει ο καθηγητής Π. Ήφαιστος «η συλλογική ασφάλεια ως κανονιστική προσέγγιση αποδοχής του συστήματος της διεθνούς ετερότητας αποτυγχάνει είτε λόγω των ηγεμονικών συγκρούσεων είτε λόγω της αδυναμίας αντιμετώπισης του αναθεωρητισμού μικρών και μεγάλων δυνάμεων».¹⁶⁹

Επομένως με βάση τις αξιώσεις των κρατών η επίθεση ορισμένων κρατών εναντίον άλλων μπορεί να πραγματοποιηθεί, είτε για κατάκτηση εδαφών, είτε για την ασφαλεία των κρατών. Μπορεί να επιτευχθεί με δύο τρόπους, είτε παρεμποδιστικά, είτε προληπτικά. Ένας παρεμποδιστικός ή προληπτικός πόλεμος εξαπολύεται έπειτα από την εκτίμηση ότι ο αντίπαλος ετοιμάζεται να επιτεθεί και σκοπός είναι η ματαίωση της. Η διαφορά τους έγκειται στο χρόνο καθώς στην πρώτη περίπτωση αναφερόμαστε σε βάθος χρόνου, ενώ στη δεύτερη για εβδομάδες, ημέρες ή ώρες.¹⁷⁰

Σύμφωνα με τον Waltz ένα παρεμποδιστικό χτύπημα (preventive strike) στοχεύει στη νίκη έναντι του αντιπάλου πριν προλάβει να αναπτύξει το οπλοστάσιό του και τη δυναμική που μπορεί να έχει. Αντίστοιχα ένας παρεμποδιστικός πόλεμος εξαπολύεται από μια δυνατή χώρα έναντι μιας λιγότερο ισχυρής πριν προλάβει να ενδυναμωθεί αρκετά. Ένα προληπτικό χτύπημα (pre-emptive strike) στοχεύει στο να μειώσει όσο γίνεται την ικανότητα του αντιπάλου να αντεπιτεθεί, ενώ ένας προληπτικός πόλεμος έχει σκοπό να ματαιώσει μια επίθεση που πρόκειται να πραγματοποιηθεί¹⁷¹. Όσον αφορά τα πυρηνικά κράτη ένα παρεμποδιστικό χτύπημα μπορεί να αποδειχθεί

¹⁶⁷ Kenneth Waltz, "The Spread of Nuclear Weapons: More may be better", 1-3.

¹⁶⁸ Παναγιώτης Ήφαιστος, *Κοσμοθεωρητική ετερότητα και αξιώσεις πολιτικής κυριαρχίας: Ευρωπαϊκή άμυνα, ασφάλεια και πολιτική ενοποίηση*, (Ποιότητα, Γ' έκδοση, 2008), 14-16.

¹⁶⁹ Ibid. 97.

¹⁷⁰ Κωνσταντίνος Κολλιόπουλος, 41-44.

¹⁷¹ Kenneth Waltz, "The Spread of Nuclear Weapons: More may be better", 5.

αποτελεσματικό όταν ένα κράτος βρίσκεται στη διαδικασία να αναπτύξει πυρηνικό οπλοστάσιο, αλλά δεν έχει ακόμα κατασκευάσει βόμβα υδρογόνου. Αντίθετα, ο Waltz είναι της άποψης πως αν το αντίπαλο κράτος έχει αναπτύξει και κατασκευάσει πυρηνικά όπλα, ακόμα και αν υπάρχει η υποψία για κάτι τέτοιο, εάν δηλαδή υπάρχει και η παραμικρή πιθανότητα ότι θα υπάρξουν πυρηνικά αντίποινα, ένας ορθολογικός διαμορφωτής αποφάσεων δε θα προχωρούσε σε ένα παρεμποδιστικό χτύπημα.¹⁷²

Οι υποστηρικτές του νεορεαλισμού δίνουν έμφαση στις συστημικές δυνάμεις στις οποίες τα κράτη υπόκεινται μέσα στο διεθνές σύστημα, το οποίο ορίζουν ως μια ομάδα κρατών όπου η συμπεριφορά του καθενός είναι απαραίτητος παράγοντας στους υπολογισμούς του άλλου. Θεωρούν, λοιπόν, σύμφωνα και με το Waltz, ότι η καταστροφή που μπορεί τα πυρηνικά να προκαλέσουν αποτελεί αποτρεπτικό παράγοντα για τη διεξαγωγή πολέμου μεταξύ πυρηνικών κρατών, και είναι τα ίδια τα κράτη που καθορίζουν την πραγματική επιδίωξη τους με τα πυρηνικά, καθώς το ερώτημα που τίθεται είναι, αν σε περίπτωση χρήσης τους, θα επιβιώσεις ή θα εξαλειφθείς. Είναι ο μόνος μαζί με τον Hagerty που θεωρούν ότι τα πυρηνικά αποτελούν σταθεροποιητικό παράγοντα σε χώρες του μη Δυτικού κόσμου, όπως στη περίπτωση της Ινδίας και του Πακιστάν και βασικό του επιχειρήμα είναι πως η ορθολογικότητα της εκάστοτε ηγεσίας δε θα επιτρέψει λανθασμένους χειρισμούς.¹⁷³ Έχει ασκηθεί κριτική στον Waltz, από ρεαλιστές και μη, ως προς την απόκτηση πυρηνικών από χώρες του Τρίτου Κόσμου¹⁷⁴, αλλά και ως προς την άποψη ότι όλα τα κράτη ανεξαρτήτως καθεστώτος ή ηγέτη θα δράσουν ορθολογικά ως προς τη χρήση των πυρηνικών.¹⁷⁵

Με λίγα λόγια, αυτά που υποστηρίζουν οι νεορεαλιστές για τις διεθνείς σχέσεις είναι πως η διαμόρφωση των επιλογών και των αντανεκλαστικών των κρατών πραγματοποιείται μέσα από το διεθνές σύστημα. Με δεδομένο τον άναρχο χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος τα κράτη περιορίζονται στην ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ

---

¹⁷² Scott D.Sagan, "The Perils of Proliferation: Organization Theory, Deterrence Theory and the Spread of Nuclear Weapons", *International Security*, Vol 18, No 4, (Spring 1994) 71.

¹⁷³ Haider K.Nizamani, *The Roots of Rhetoric: Politics of Nuclear Weapons in India and Pakistan*, *Library of Congress Cataloging in Publication Data* (2000), 7-9.

¹⁷⁴ *Ibid*, 6.

¹⁷⁵ Glenn H.Snyder, "Mearsheimer's World: Offensive Realism and the Struggle for Security", New York Norton (2001), 153. / Nicholas J.Wheeler, "Beyond Waltz's Nuclear World: More Trust may be better", *International Relations* (2009). / Brahma Chellaney, "South Asia's Passage to Nuclear Power", *International Security*, Vol.16, No.1, (Summer 1991) 45.

τους, χωρίς ωστόσο να επηρεάζονται από τις εσωτερικές δομές και ανακατατάξεις τους.

Ο αντίλογος για τον Waltz έρχεται από τον Scott Sagan, ο οποίος μέσα από την οργανωτική θεωρία έρχεται να προκαλέσει το επιχείρημα του Waltz πως τα κράτη είναι μονοδιάστατοι παράγοντες που δρουν ιδιοτελώς. Αντίθετα, θεωρεί πως η χρήση της ορθολογικής θεωρίας κατά κόρων στην ανάλυση των διεθνών σχέσεων γίνεται γιατί παρέχει ένα σχετικά εύκολο τρόπο να κάνεις προβλέψεις συνδέοντας συμφέροντα με αναμενόμενες συμπεριφορές. Ο Sagan εστιάζει στο εσωτερικό των κρατών και αναφέρει πως οι οργανισμοί εσωτερικά των κρατών επηρεάζουν και κατευθύνουν πολλές φορές τη συμπεριφορά τους. Συγκεκριμένα, παραθέτει δύο ουσιαστικά προβλήματα, όπως το γεγονός ότι οι μεγάλοι οργανισμοί λειτουργούν μέσα σε μία αυστηρώς οριοθετημένη μορφή του ορθολογισμού, δημιουργώντας τυποποιημένες δράσεις για την αντιμετώπιση καταστάσεων, υιοθετώντας πολιτικές που ικανοποιούν περισσότερο, και παρουσιάζουν δυσκολία στην μετατόπιση των στόχων. Το δεύτερο βασικό εμπόδιο είναι πως οι πολύπλοκοι οργανισμοί έχουν συχνά αντικρουόμενους στόχους και η διαδικασία με την οποία επιλέχθηκαν και με βάση την οποία επιδιώκονται κατευθύνεται από πολιτικά κριτήρια. Αποδεικνύοντας, με αυτόν τον τρόπο, ότι οι οργανισμοί είναι ομάδες που έχουν και αυτές συμφέροντα τα οποία προσπαθούν να ικανοποιήσουν.¹⁷⁶

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, ένας επαγγελματικός στρατός δρα με σχετικά ορθολογικό τρόπο για να μεγαλώσει τα συμφέροντά του, όπως να προστατεύσει τη δύναμή του, το μέγεθος του, την αυτονομία του. Αυτό, όμως, δε σημαίνει ότι αυτές οι δράσεις αντανακλούν τα συμφέροντα του στρατού ως ολότητα ή τα συμφέροντα του κράτους. Στηριζόμενη σε αυτό, η ορθολογική θεωρία αντικρούει με αυτόν τον τρόπο το επιχείρημα του Waltz, πως οι ηγέτες ή οποιοσδήποτε κατέχει την εξουσία ενός κράτους θα συμπεριφερθεί ορθολογικά. Πόσο μάλλον μπροστά στον κίνδυνο ενός πυρηνικού πολέμου, αναφέροντας ότι ακόμα και αν οι ηγέτες θέλουν να συμπεριφερθεί ορθολογικά, τα πιστεύω του οι διαθέσιμες επιλογές και η εφαρμογή τους, επηρεάζονται από τις εγχώριες δυνάμεις.¹⁷⁷

---

¹⁷⁶ Scott D.Sagan, "The Perils of Proliferation: Organization Theory, Deterrence Theory and the Spread of Nuclear Weapons", 71-72.

¹⁷⁷ Ibid, 72-76.

Οι παραπάνω απόψεις αντανακλώνται στις αντιλήψεις για την πυρηνική αποτροπή. Οι προϋποθέσεις για να είναι αξιόπιστες οι αποτρεπτικές δυνάμεις μιας χώρας είναι: πρώτον σε περίπτωση πρώτου πλήγματος, το κράτος πρέπει να έχει εξασφαλίσει ότι ένα μέρος του πυρηνικού του εξοπλισμού θα παραμείνει άθικτο ώστε να μπορέσει να ανταποδώσει. Δεύτερη προϋπόθεση είναι πως δεν θα πρέπει κράτος που δέχθηκε επίθεση να δράσει γρήγορα προκειμένου να αποφευχθεί οποιοδήποτε περίπτωση λανθασμένου υπολογισμού. Σύμφωνα με τον Waltz, η παρουσία πυρηνικών απομακρύνει οποιαδήποτε περίπτωση λανθασμένου υπολογισμού καθώς η ζημιά που θα προκληθεί από τη χρήση τους θα ξεπερνά το προσδοκώμενο όφελος. Τρίτη προϋπόθεση, είναι, να εξασφαλίσει κάθε χώρα τον έλεγχο των πυρηνικών της προς αποφυγή ατυχημάτων ή μη εξουσιοδοτημένης χρήσης.

Με την παραπάνω άποψη συμφωνεί και ο Wohlstetter θεωρώντας πως η αποτελεσματική αποτροπή επιτυγχάνεται μόνον εάν κάθε κράτος έχει εξασφαλίσει τη δυνατότητα δεύτερου πλήγματος, το οποίο πρέπει να είναι μεγάλο, βιώσιμο και αξιόπιστο, έτσι ώστε να επιφέρει τη μέγιστη ανταποδοτική ζημιά. Σύμφωνα με τη θεωρία του περί «ισορροπίας του τρόμου», παρατηρεί ότι η αμοιβαία αποτροπή σε έναν ολοκληρωτικό πόλεμο είναι λογική συνέπεια της θέσης και των δύο μερών που κατέχουν όπλα υδρογόνου. Το ερώτημα αν μπορεί να αποτραπεί με αυτόν τον τρόπο ένας μικρός ή ένας μεγάλος πόλεμος, απαντάται λέγοντας ότι για την αποτροπή ενός μεγάλου πολέμου τα κράτη πρέπει να είναι ρεαλιστικά προετοιμασμένα και χωρίς αυταπάτες ότι θα συναντήσουν την τεράστια απειλή της εξαφάνισης του πυρηνικού οπλοστασίου. Για τον Wohlstetter η προστασία της στρατηγικής ικανότητας είναι το πιο σημαντικό στοιχείο στη σταθερότητα της στρατιωτικής κατάστασης μιας χώρας.¹⁷⁸

Ο Scott Sagan βασιζόμενος στις απόψεις του Waltz, τόσο για τις προϋποθέσεις που απαιτούνται από μία χώρα ώστε να καταστούν οι αποτρεπτικές δυνάμεις της αποτελεσματικές, όσο και για τις απόψεις του ως προς τις συνθήκες για τη διεξαγωγή παρεμποδιστικού πυρηνικού πολέμου, αντικρούει τα επιχειρήματά του εστιάζοντας στο στρατιωτικό σκέλος των κρατών.¹⁷⁹

¹⁷⁸ A.J.Wohlstetter, F.S.Hoffman, H.S.Rowen, "Protecting US Power to strike back in the 1950s and 1960s", *RAND Project*, (September 1, 1956).

¹⁷⁹ Scott D.Sagan, "The Perils of Proliferation: Organization Theory, Deterrence Theory and the Spread of Nuclear Weapons", 86-87.

Σύμφωνα, λοιπόν, με την οργανωτική θεωρία, η στρατιωτική ηγεσία είναι πιο πιθανό να θελήσουν να εξαπολύσουν έναν παρεμποδιστικό πόλεμο επειδή η επιλογή τους προς το συγκεκριμένο επάγγελμα τους προδιαθέτει να βλέπουν τον πόλεμο με βραχυπρόθεσμους όρους, ενώ αντίστοιχα η πολιτική ηγεσία θα αναζητούσε τρόπους επίλυσης των προβλημάτων με οικονομικές και διπλωματικές μεθόδους. Επιπλέον, όσον αφορά στην ασφάλεια, οι στρατιωτικοί εκπαιδεύονται να σκέφτονται με τη λογική του πολέμου, και γι' αυτό πρόσκεινται θετικά σε επιθετικά δόγματα και αποφασιστικές επιχειρήσεις. Και η πολιτική ηγεσία πολλές φορές λειτουργεί βασιζόμενη στο βραχυχρόνιο αποτέλεσμα. Ένας παρεμποδιστικός πυρηνικός πόλεμος είναι πιθανότερο, όμως να συμβεί, εφόσον ο στρατός έχει τον πρώτο λόγο στη λήψη μιας τέτοιας απόφασης και η πολιτική ηγεσία δεν έχει ιδιαίτερη δύναμη. Τέτοιες καταστάσεις επικρατούν σε χώρες του Τρίτου Κόσμου, που ταλανίζονται από εσωτερικές συγκρούσεις και κυβερνώνται από στρατιωτικά, απολυταρχικά καθεστώτα, όπως το Πακιστάν.¹⁸⁰

Το Πακιστάν από τη στιγμή που ξεκίνησε να αναπτύσει το πυρηνικό του πρόγραμμα, και δεδομένου ότι κατά τη μεγαλύτερη περίοδο υπαρξής του κυβερνάται από στρατιωτικά καθεστώτα, είχε εκφράσει την επιθυμία να εξαπολύσει έναν παρεμποδιστικό πόλεμο εναντίον της Ινδίας, όπως έπραξε το 1965 σε μια προσπάθεια κατάκτησης του Κασμίρ και το 1971 εξαιτίας του διαχωρισμού ενός μέρους του Πακιστάν και τη δημιουργία του Μπαγκλαντές.¹⁸¹

Στην άποψη του Waltz ότι κάθε πυρηνικό κράτος θα πρέπει να διαφυλάττει ένα μέρος του πυρηνικού οπλοστασίου του, γιατί όπως άλλωστε ο ίδιος δηλώνει ένας μικρός αριθμός πυρηνικών αρκεί για να αποτρέψει τον αντίπαλο, ο Sagan αντιτίθεται αναφερόμενος πάλι στο στρατιωτικό κομμάτι συγκρίνοντας το με τους οργανισμούς. Θεωρεί η στρατιωτική γραφειοκρατία επιδιώκει πάντα να κατέχει όσο το δυνατόν περισσότερους πόρους, είτε σε όπλα, είτε σε προσωπικό. Η κατοχή πυρηνικών που θα είναι λιγότερο ευάλωτα στον εχθρό, έχουν αυξημένο κόστος, γεγονός μειώνει τους πόρους, απαραίτητους για τη λειτουργία του στρατού. Έπειτα εφόσον η οργάνωση και η επιχείρηση διεξαγωγής ενός πολέμου δεν απαιτεί την κατοχή άτρωτων όπλων, τότε δεν θα το επιδιώξουν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αναφέρει τις ΗΠΑ οι οποίες ανέπτυξαν προηγμένης τεχνολογίας οπλοστάσιο έπειτα από την πίεση της πολιτικής

¹⁸⁰ Ibid, 76

¹⁸¹ Ibid. 82-83.

ηγεσίας στους στρατιωτικούς. Η δημιουργία ενός επιβιώσιμου συστήματος στήριξης για τα στρατηγικά βομβαρδιστικά αεροπλάνα στις ΗΠΑ, η ανάπτυξη εκτόξευσης υποβρύχιων βαλλιστικών πυραύλων (SLBM), η κατασκευή ενός διηπειρωτικού βαλλιστικού πυραύλου (ICBM), είναι το αποτέλεσμα της παραπάνω πολιτικής.¹⁸²

Αν και οι αισιόδοξοι της διασποράς μπορεί να αναγνωρίζουν την κρισιμότητα του φαινομένου, ιδιαίτερα από κράτη που δεν έχουν τις υποδομές και την κατάλληλη χρηματοδότηση για την ανάπτυξή τους, οι πεσιμιστές προχωρούν σε μία ακόμα πιο δυσοίωνη πρόβλεψη, λέγοντας ότι ακόμα και να είχαν τις πηγές και τις συνθήκες για να κατασκευάσουν και να αποκτήσουν πυρηνικά, υπάρχει περίπτωση να μην το επιδιώξουν εάν οι οργανωτικές προκαταλήψεις και οι άκαμπτες ρουτίνες των επαγγελματιών στρατιωτικών εξουσιάζουν τη συμπεριφορά των κρατών σε αυτό το ζήτημα.¹⁸³

Ως προς την πιθανότητα ατυχήματος ή λάθους στη χρήση των πυρηνικών ο Sagan αναφέρει ότι κανένα κράτος που τα κατέχει δεν μπορεί να είναι σίγουρο για την αποφυγή ατυχημάτων ή λαθών. Οι αναπόφευκτοι συγκρουσιακοί στόχοι στο εσωτερικό των οργανισμών των κρατών μπορεί να οδηγήσουν σε επικίνδυνη συμπεριφορά. Το πολιτικό περιβάλλον του κράτους, η εσωτερική ανησυχία, είναι δυνατόν να αυξήσει το ρίσκο των πυρηνικών ατυχημάτων με το να ενθαρρύνει τη μη ασφαλή μετακίνηση των πυρηνικών, ή την έγκριση έναρξης πυρηνικών δοκιμών. Πέραν όμως του ανθρώπινου ατυχήματος ή λανθασμένου χειρισμού, ο Sagan διακρίνει ακόμα έξι περιπτώσεις που μπορούν να προκαλέσουν σοβαρά ατυχήματα: τα νέο-εμφανιζόμενα πυρηνικά κράτη έχουν οργανωτική και οικονομική έλλειψη να παράγουν έστω ένα ελάχιστο μηχανικής ασφάλειας και ασφαλή χαρακτηριστικά σχεδιασμού όπλων. Οι επιρρεπείς στα ατυχήματα πυρηνικές διαδικασίες θα είναι επικρατούσες σε κράτη με συγκρουσιακές σχέσεις μεταξύ των πολιτικών και των στρατιωτικών, γιατί οι στρατιωτικοί αξιωματούχοι που έχουν οργανωτικές προκαταλήψεις υπέρ της διατήρησης υψηλής ετοιμότητας για πόλεμο θα είναι λιγότερο περιορισμένοι από τους ευσυνειδητούς πολιτικούς. Όπως για παράδειγμα, το Πακιστάν έως το 1992 δεν είχε ασφαλείς μηχανισμούς μεταφοράς πυρηνικών. Η αδιαφανής φύση της διασποράς στο σύγχρονο κόσμο, δηλαδή η μη ξεκάθαρη δήλωση της χρήσης των πυρηνικών εκ μέρους των κρατών, επιδεινώνει τα προβλήματα

¹⁸² Ibid. 87.

¹⁸³ Ibid 93

ασφαλείας των πυρηνικών. Το πρόβλημα θα είναι σημαντικά χειρότερο μεταξύ των περισσότερων νέων πυρηνικών κρατών, τα οποία βρίσκονται στο ίδιο στάδιο εμπειρίας ως προς τη διαχείριση των πυρηνικών όπλων, και έχουν στενή εγγύτητα με τους αντιπάλους τους, σε αντίθεση με τη γεωγραφική απόσταση μεταξύ ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης. Αν και η οργανωτική εκμάθηση για τις ασφαλείς διαδικασίες πυρηνικών όπλων ήταν κάθε άλλο παρά ιδανική στις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου, είναι πιθανό να είναι ακόμα χειρότερη στα κράτη που κληρονόμησαν ένα πραγματικού μεγέθους πυρηνικό οπλοστάσιο χωρίς να περάσουν από τις αυξημένες διαδικασίες των δοκιμών, των ασκήσεων, και των επεκτάσεων.¹⁸⁴

Οι υποστηρικτές της πυρηνικής προειδοποίησης (nuclear alarmism) έρχονται να συνεισφέρουν στη θεωρία του Sagan, με αυτό που έχει περιγραφεί ως «η δεύτερη πυρηνική εποχή». Κύριο επιχείρημά τους είναι πως η διασπορά των πυρηνικών είναι πιο πιθανή για δυο κυρίως λόγους: πρώτον, εξαιτίας της κατάρρευσης του διπολισμού, και δεύτερον, εξαιτίας της εμφάνισης των λεγόμενων «κρίσιμων σημείων» (tipping points) μετά το τρομοκρατικό χτύπημα στους Δίδυμους Πύργους των ΗΠΑ στις 11.09.2001. Υποστηρίζουν ότι η παρουσία των πυρηνικών και η στρατηγική χρήσης τους από τις δύο υπερδυνάμεις τους Ψυχρού Πολέμου, δε μπορεί να συγκριθεί με τη σημερινή διασπορά των πυρηνικών, γιατί η πραγματική ή μη, απειλή της διασποράς - ειδικά από κράτη σε ασταθείς περιφέρειες όπως η Ασία ή η Μέση Ανατολή - μπορεί να οδηγήσει τις κυβερνήσεις που προηγουμένως απέφευγαν την κατοχή πυρηνικών, τώρα να την επιδιώξουν. Το γεγονός ότι η διασπορά τυγχάνει μεγαλύτερης επιδοκμασίας στις χώρες της Ασίας, όπου ιστορικές έχθρες, η καταπιεσμένη εθνική περηφάνια και οι περιφερειακές φιλοδοξίες των κρατών, είναι γεγονότα που συμβάλλουν στην επιθυμία κατοχής πυρηνικών. Η Δύση είναι δύσκολο να κατανοήσει τις συνθήκες αυτές, πόσο μάλλον να ελέγξει τις επιπτώσεις τους. Ένας επιπλέον παράγοντας που εντείνει την απαισιοδοξία των υποστηρικτών της πυρηνικής προειδοποίησης είναι πως η οι τρομοκρατικές οργανώσεις στις περιοχές αυτές δεν είναι εύκολα αποτρέψιμες. Οι ηγέτες των οργανώσεων αυτών μπορεί να μην είναι τόσο ορθολογικοί, όσο οι αισιόδοξοι της διασποράς θέλουν να πιστεύουν, ακριβώς επειδή εκτιμούν την ανθρώπινη ζωή ελάχιστα όταν θέλουν να πετύχουν τους

---

¹⁸⁴ Ibid 94-101

στόχους τους, με αποτέλεσμα να θελήσουν να χρησιμοποιήσουν τα πυρηνικά παρά τον κίνδυνο του αφανισμού.¹⁸⁵

2. Γιατί τα κράτη θέλουν πυρηνικά όπλα

Όπως αναφέραμε παραπάνω, οι αισιόδοξοι της διασποράς των πυρηνικών εκφράζουν την άποψη ότι, όπως οι υπερδυνάμεις του Ψυχρού Πολέμου κατάφεραν να αποφύγουν έναν πυρηνικό πόλεμο και αντιμετώπισαν τη χρήση των πυρηνικών με σύναινεση και ορθολογικότητα, έτσι και οι νέες πυρηνικές δυνάμεις ανεξάρτητα από οποιοσδήποτε συνθήκες θα πράξουν το ίδιο. Εξομοιώνουν, δηλαδή, δύο περιόδους διαμετρικά αντίθετες, παραγνωρίζοντας τις νέες συνθήκες που δημιουργούνται στο διεθνές περιβάλλον.¹⁸⁶

Η αποφυγή μιας μετωπικής σύγκρουσης μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων διεκδικώντας - όμως το πλεονέκτημα με διάφορους τρόπους, όπως οι συνεχείς κρίσεις, οι πόλεμοι πληρεξουσίων - αναφέρεται ως το «παράδοξο της σταθερότητας-αστάθειας». Το αντιστάθμισμα, δηλαδή, των πυρηνικών δυνατοτήτων με την ασφάλεια των δυνατοτήτων δεύτερου πλήγματος, παρακινεί για προσοχή και παρέχει τη βάση για την αποτροπή πολέμου και τον έλεγχο της κλιμάκωσης. Δύο είναι τα βασικά αξιώματα του φαινομένου αυτού: το πρώτο είναι ότι το αντιστάθμισμα των πυρηνικών ικανοτήτων θα αυξήσει τις εντάσεις μεταξύ των αντιπάλων, ενώ το δεύτερο έρχεται συμπληρωματικά αναφέροντας ότι παρά τις εντάσεις οι πυρηνικά οπλισμένοι αντίπαλοι θα αποφύγουν μια γενικευμένη διένεξη ή την πυρηνική ανταλλαγή. Όσον αφορά στο πρώτο αξίωμα, όσο οι δυσκολίες της Ινδίας στο Κασμίρ εντοπίζονται στην ελλειπή διακυβέρνηση και τις εγχώριες διαμαρτυρίες, η ενεργή υποστήριξη του Πακιστάν στο διαχωρισμό και στη μαχητικότητα στο Κασμίρ συμπίπτει με την απόκτηση συγκεκριμένων πυρηνικών δυνατοτήτων. Οι εντάσεις μεταξύ των δυο χωρών οξύνονται ακόμα περισσότερο με τις πυρηνικές τους δοκιμές το 1998. Όσον αφορά το δεύτερο αξίωμα η εφαρμοσιμότητα του φαινομένου αυτού

---

¹⁸⁵ Francis J.Gavin, 9-12.

¹⁸⁶ S. Paul Kapur, "India and Pakistan's Unstable Peace: Why Nuclear South Asia is not like Cold War Europe", *International Security*, Vol30, No2, (Fall 2005) 150-151. / Amitai Etzioni, "Pre-empting Nuclear Terrorism in a New Global Order", *The Foreign Policy Centre*, (October 2004) 9.

στην Νότια Ασία μπορεί να γίνει εμφανές μόνο όταν η Ινδία και το Πακιστάν νιώσουν ότι έχουν αναπτύξει ασφαλώς δυνατότητες δεύτερου πλήγματος.¹⁸⁷

Το περιβάλλον ασφαλείας κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου διαφέρει από το τρέχον της Νότιας Ασίας. Αρχικά, ούτε η Ινδία ή το Πακιστάν δεν επιδιώκει να επεκτείνει την πυρηνική αποτροπή πολέμου σε ένα τρίτο μέρος, παρά το γεγονός ότι η ανάπτυξη πυρηνικών από την Ινδία έγινε προς αντιστάθμισμα της ισχύος της Κίνας. Έπειτα οι Ινδο-Πακιστανικές στρατηγικές συμπεριφορές υπόκεινται σε μεγαλύτερη διεθνή πίεση από ό,τι οι ΗΠΑ με τη Σοβιετική Ένωση κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και αυτή η πίεση μπορεί να λειτουργήσει ως παράγοντας κλιμάκωσης της διαμάχης στη Νότια Ασία. Επιπλέον η Ινδία και το Πακιστάν διατηρούν πυρηνικό οπλοστάσιο το οποίο θεωρητικά τους εξασφαλίζει την επιβίωσή τους στο διεθνές σύστημα, έχοντας όμως, έλλειψη στην διάταξη τακτικών και στρατηγικών δυνάμεων που οι υπερδυνάμεις παρέτασαν κατά τον Ψυχρό Πόλεμο.¹⁸⁸

Το 1998 τα δύο κράτη, Ινδία και Πακιστάν, ανακηρύχθηκαν πυρηνικά έπειτα από πυρηνικές δοκιμές που πραγματοποίησαν, ξεκινώντας ταυτόχρονα μια κούρσα εξοπλισμών χωρίς τέλος. Ο συσχετισμός των δυνάμεων έχει διαφοροποιηθεί σημαντικά μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Κανένα κράτος δεν μπορεί να βασίζεται αποκλειστικά σε κάποιο σύμμαχο καθώς τα συμφέροντα συνεχώς μεταβάλλονται και επιπλέον οι ευρύτεροι συνασπισμοί, που προστατεύουν συμμάχους ή αμύνονται έναντι κάποιου άλλου, δεν έχουν σταθερή συνοχή. Η Ρωσία παύει να είναι σύμμαχος της Ινδίας, ενώ η τελευταία συνασπίζεται με τις ΗΠΑ υπέρ του πολέμου της τρομοκρατίας, γεγονός που έχει μεγάλο αντίκτυπο στις Ινδο-πακιστανικές σχέσεις ως προς το ζήτημα του Κασμίρ.¹⁸⁹

Ο πόλεμος του Kargil το 1999, αν και ήταν συμβατικός, έδωσε το στίγμα ότι ανά πάσα στιγμή μπορεί μια μελλοντική σύγκρουση να κλιμακωθεί σε πυρηνικό επίπεδο. Η σταθερή πυρηνική αποτροπή στην περιοχή έχει γίνει δύσκολο επίτευγμα, λαμβάνοντας υπόψη τις κοντινές αποστάσεις, τα προβλήματα που προκύπτουν κατά τη διαδικασία εντολής και ελέγχου, και τους κινδύνους της εσφαλμένης εκτίμησης

---

¹⁸⁷ Michael Krepon, "The Stability-Instability Paradox, Misperception, and Escalation Control in South Asia", 2.

¹⁸⁸ S.Paul Kapur, "India and Pakistan's Unstable Peace: Why nuclear South Asia is not like Cold War Europe", *International Security*, Vol. 30, No. 2, (Fall 2005), 158

¹⁸⁹ Mario Esteban Carranza, *South Asian Security and International Nuclear Order: Creating a Robust Indo-Pakistani Nuclear Arms Control Regime*, (Ashgate, 2009), 3.

έγκαιρης προειδοποίησης. Ως προς αυτό, τόσο η Ινδία, όσο και το Πακιστάν βασίζονται κατά κύριο λόγο στον ανθρώπινο παράγοντα όσον αφορά στην πληροφόρηση, από τη στιγμή που τα τεχνικά τους μέσα δεν είναι τόσο πολύ προηγμένα με αποτέλεσμα να αυξάνεται η πιθανότητα λανθασμένου υπολογισμού στη χρήση των πυρηνικών.¹⁹⁰

3. Η περιφερειακή στρατηγική των Μεγάλων Δυνάμεων (ΗΠΑ-ΚΙΝΑ-ΡΩΣΙΑ)

Σύμφωνα, λοιπόν, με τα παραπάνω διαπιστώνουμε ότι η απόκτηση πυρηνικών όπλων από την Ινδία και το Πακιστάν, αποτέλεσε παράγοντα που ενέτεινε στη διασπορά τους. Κίνητρο για την κατοχή τους είναι, πέρα από το διεθνές κύρος που αποκτούν τα κράτη, η αναγνώριση της ισχύος τους.¹⁹¹ Παρόλα αυτά, η παραπάνω πρακτική, δε σημαίνει αυτόματα και την ανάδειξη των κρατών αυτών σε μεγάλες δυνάμεις, απλά τους δίνεται η δυνατότητα να περιορίσουν τα αντίπαλα κράτη να προβούν σε πράξεις, που θα είχαν μεγαλύτερο κόστος, από ό,τι, αν δεν κατείχαν πυρηνικά όπλα.¹⁹² Και τα δύο κράτη κατέληξαν στη διαδικασία απόκτησης πυρηνικών όπλων, με σκοπό να αποτρέψουν αντίπαλα κράτη να επιτεθούν. Για την Ινδία που, όπως είδαμε, είχε ξεκινήσει από πολύ νωρίς να δείχνει ενδιαφέρον για την πυρηνική ενέργεια γενικά, διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο η ήττα της στο Σινο-ινδικό πόλεμο του 1962. Για το Πακιστάν, η κατοχή πυρηνικών από την Ινδία σήμαινε ακόμη μεγαλύτερη υπεροχή της τελευταίας, και άμεση απειλή για τα συμφέροντα του Πακιστάν. Εξάλλου, τα κράτη επιδιώκουν τα πυρηνικά ως μέσο εξισορρόπησης του αντιπάλου κάνοντάς τα ταυτόχρονα πιο ασφαλή, αυξάνοντας την ανασφάλεια των άλλων κρατών που προβαίνουν στις ίδιες ενέργειες.¹⁹³

Ο πόλεμος του Kargil προκάλεσε διεθνή αντίδραση και την άμεση καταδίκη του. Στη Σύνοδο των G-8 στις 20 Ιουνίου 1990, τα κράτη συμμετέχοντες (Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ιαπωνία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, Καναδάς και Ρωσία) δήλωσαν με ανακοίνωση, ότι καταδικάζουν κάθε στρατιωτική δράση που

¹⁹⁰ Michael Krepon, "The stability-instability paradox, misperception, and escalation control in South Asia", 9.

¹⁹¹ Brahma Chellaney, "South Asia's Passage to Nuclear Power", 44.

¹⁹² Kenneth Waltz, "Peace, Stability and Nuclear Weapons", *Institute on Global Conflict and Cooperation*, University of California, Berkeley, 11.

¹⁹³ Brahma Chellaney, "South Asia's Passage to Nuclear Power", 45.

ανατρέπει το status quo, γι' αυτό και ζητούν άμεση διακοπή των δράσεων αυτών, την αποκατάσταση της Γραμμής Ελέγχου, δηλαδή το σεβασμό των ορίων μεταξύ των δύο χωρών που αυτή θέτει, και την έναρξη διαλόγου μεταξύ των δύο κρατών για την επίλυση του προβλήματος. Στη δήλωσή τους εξέφρασαν, επίσης, την έντονη ανησυχία για τη διάσταση που πήρε η διαμάχη μεταξύ της Ινδίας και του Πακιστάν, φοβούμενοι ακόμα και πυρηνική κλιμάκωση. Στις χώρες που συμμετείχαν στη σύνοδο των G-8 ήταν κοινά παραδεκτή η εμπλοκή του Πακιστάν στην προώθηση και ενίσχυση των εισβολέων, εκτός από την Ιαπωνία η οποία εξέφρασε την αμφιβολία της προκαλώντας την αντίδραση της Ινδίας. Στο πλευρό του Πακιστάν τάχθηκαν, η Σουδική Αραβία και η Κίνα. Η πρώτη, δήλωσε τη συνέχιση της υποστήριξης του Πακιστάν, ως προς το ζήτημα του Κασμίρ, χωρίς όμως να λάβει σαφή θέση για την κρίση του Kargil. Η Κίνα, συμβούλευσε το Πακιστάν να αποσύρει τα στρατεύματά του πίσω από τη Γραμμή Ελέγχου, ταυτόχρονα όμως κατηγόρησε τις ΗΠΑ, ότι προσπαθεί να εκμεταλλευτούν τη διενέξη αυτή ανεξαρτήτως αποτελέσματος.¹⁹⁴

Η κρίση αυτή έληξε πρωτίστως, επειδή η Ινδία δεν ξεπέρασε το κατώφλι της Γραμμής Ελέγχου ενώ είχε τη δυνατότητα. Γνώριζε την εξέλιξη που θα προέκυπτε από μία τέτοια πράξη, όμως δεν ήθελε να χάσει την υποστήριξη της διεθνούς κοινότητας.¹⁹⁵ Ωστόσο, παρά τη θέληση των πυρηνικών κρατών, και κυρίως εκείνων που εντάσσονται στον Τρίτο Κόσμο, όπως η Ινδία και το Πακιστάν, να διατηρήσουν την «πυρηνική ειρήνη», τρέφουν λίγο σεβασμό για την παρούσα πυρηνική τάξη. Και αυτό γιατί θεωρούν πως με αυτόν τον τρόπο προστατεύουν τα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων και την ηγεμονική επιρροή τους στις διεθνείς σχέσεις.¹⁹⁶ Η Ινδία, το Πακιστάν και το Ισραήλ δεν έχουν υπογράψει τη Συνθήκη για τη μη Διασπορά των Πυρηνικών όπλων, θέτοντας με αυτόν τον τρόπο σε κίνδυνο το καθεστώς της συνθήκης¹⁹⁷ και της διεθνούς ισορροπίας ισχύος. Και τα δύο κράτη δείχνουν διατεθειμένα να ενταχθούν στο καθεστώς της Συνθήκης, εφόσον το αντίστοιχο κράτος εκπληρώσει τις υποχρεώσεις που απορρέουν από αυτό. Σε μεγάλο βαθμό η

---

¹⁹⁴ J.N. Dixit, *India-Pakistan in War and Peace*, 60-64.

¹⁹⁵ Saira Khan, "Nuclear Weapons and the prolongation of the Indian Pakistan rivalry", ed. T.V. Paul *The Indian- Pakistan Conflict: an enduring rivalry*, N.Y Cambridge University Press (2005), 166.

¹⁹⁶ Brahma Chellaney, "South Asia's Passage to Nuclear Power", 46.

¹⁹⁷ Todd S. Sechser, "South Asia and the Nuclear Future: rethinking the causes and consequences of nuclear proliferation", Conference Brief, The center for International Security and Cooperation Stanford University (June 2004), 3-4.

αντίδραση της Ινδίας εξαρτάται από τη στάση που διατηρούν οι ΗΠΑ και η Κίνα απέναντι στον πυρηνικό εξοπλισμό του Πακιστάν.¹⁹⁸

Από το 1968 που υπογράφηκε η Συνθήκη για τη μη Διασπορά των Πυρηνικών από τα πέντε μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλεία των Ηνωμένων Εθνών, (ΗΠΑ, Ρωσία, Βρετανία, Γαλλία και Κίνα), άρχισαν να θέτουν συνεχώς αυστηρές πολιτικές ως προς την απόκτηση των σχετικών τεχνολογιών και υλικών για τη δημιουργία πυρηνικών όπλων από άλλες χώρες.¹⁹⁹ Αξίζει να σημειώσουμε ότι οι ΗΠΑ, βασικοί πρωταγωνιστές στον αγώνα της επιβολής της Συνθήκης, έχουν δηλώσει ότι δεν υπάγονται στο άρθρο 6 της Συνθήκης και αναπτύσσουν νέα συστήματα πυρηνικών όπλων, εξαπολύοντας ταυτόχρονα βαριές απειλές ενάντια στο Ιράν εφόσον συνεχίσει το πυρηνικό του πρόγραμμα.²⁰⁰ Όσο συνεχίζεται αυτή η πολιτική από τα παραπάνω κράτη, τόσο περισσότερο τίθεται υπό αμφισβήτηση η Συνθήκη και δεν πρόκειται να πραγματοποιηθεί καμία κίνηση εκ μέρους των κρατών για αποπυρηνικοποίηση.²⁰¹

Μέχρι το τέλος του Ψυχρού πολέμου, οι ΗΠΑ διατηρούσαν μία σταθερή παρουσία στη Νότια Ασία περισσότερο για να μπορούν να επηρεάζουν και να ελέγχουν τους συμμάχους τους, στον ανταγωνισμό τους με την ΕΣΣΔ. Μέχρι και το 1947 οι ΗΠΑ διαμόρφωσαν την πολιτική τους βάσει των στρατηγικών που ανέπτυξαν η ΕΣΣΔ και η Κίνα. Μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο όταν η Βρετανία πλέον δεν μπορούσε να διατηρήσει τις κτήσεις της στη Νότια Ασία, θεώρησε ότι καλύτερος διάδοχος γι' αυτό θα ήταν η Αμερική, η οποία ποτέ δεν ανέπτυξε ουσιαστική, εμπειριστατομένη και συνεκτική στρατηγική στην περιοχή έως τότε, μιας και δε θεωρούσε ότι είχε άμεσα συμφέροντα, ενώ έτεινε να βλέπει τις περιφερειακές συγκρούσεις από μία παγκόσμια οπτική.²⁰²

Από το 1947 και έπειτα υπήρξε μια στροφή στην Αμερικάνικη στρατηγική στη Νότιας Ασίας, δεδομένης της μεγάλης επιρροής της Σοβιετικής Ένωσης και της Κίνας. Αναπτύσσοντας συμμάχους στην περιοχή θα μπορούσε να αναχαιτίσει τον κομμουνιστικό κίνδυνο. Το κράτος που θα τη βηθούσε στο εγχείρημα αυτό ήταν το

---

¹⁹⁸ Bharat Karnad, *India's Nuclear Policy*, Westport-Connecticut-London Praeger Security International Greenwood publishing group (2008), 35-36.

¹⁹⁹ Ibid, 35.

²⁰⁰ Noam Chomsky, *Ισχύει ό,τι πούμε εμείς*, (ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα 2009), 107.

²⁰¹ Ashley J.Tellis, *India's Emerging Nuclear Posture Between Recessed Deterrent and Ready Arsenal*, U.S. Project Air Force, RAND (2001), 22.

²⁰² A.Z. Hilali, "Cold War politics of superpowers in South Asia", 70-71.

Πακιστάν, το οποίο από τη δημιουργία του ήθελε διεθνείς συμμάχους για να αντιμετωπίσει την Ινδία, και να ενισχύσει την άμυνα και τη θέση του. Ήταν σημαντικό λοιπόν να εφοδιάσει το Πακιστάν με στρατό και να το ενισχύσει οικονομικά προκειμένου να προστατέψει τα συμφέροντα της Αμερικής.²⁰³ Η υποστήριξη των ΗΠΑ στο Πακιστάν αυξήθηκε ιδιαίτερα μετά την εισβολή των Σοβιετικών στο Αφγανιστάν. Ο συνεχής οικονομικός και στρατιωτικός ανεφοδιασμός του Πακιστάν, είχε άμεσες επιπτώσεις στη σχέση του τελευταίου με την Ινδία, καθώς οι προμήθειες χρησιμοποιούνταν για τη στήριξη των ανταρτών και των τρομοκρατικών ομάδων στο Κασμίρ.²⁰⁴ Η επικέντρωση των ΗΠΑ στο Αφγανιστάν ήταν ένας ανασταλτικός παράγοντας στη δημιουργία μιας συνεκτικής στρατηγικής. Οι προσπάθειες για τον έλεγχο στην περιοχή, και την αποφυγή της Σοβιετικής κυριαρχίας στην περιοχή, εστιάστηκαν στο Αφγανιστάν με το κόστος (πολιτικό, οικονομικό, στρατιωτικό) να ξεπερνά κάθε άλλη δυνατότητα για ανάπτυξη περιφερειακής στρατηγικής.²⁰⁵ Επιπλέον με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου λόγω της τεράστιας αυτής μεταβολής στο διεθνές σύστημα, με τις ΗΠΑ να κατέχουν πλέον την πρωτοκαθεδρία, δεν δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στην ανάπτυξη μιας συγκεκριμένης στρατηγικής, θεωρώντας ότι ίσως ήταν και μία διαδικασία που δε χρειαζόταν για την ώρα.²⁰⁶

Τα συμφέροντα ωστόσο των ΗΠΑ στην περιοχή της Νότιας Ασίας ήταν σημαντικά σε οικονομικό αλλά και στρατηγικό επίπεδο. Στην περιοχή συγκεντρώνεται το μεγαλύτερο μέρος των πρώτων υλών που εξάγεται στην Ασία και την Ευρώπη, και μία πιθανή κατοχή τους από τη Σοβιετική Ένωση θα ήταν καταστροφική με όρους κόστους για την Ευρώπη. Όπως επίσης και τα κοιτάσματα πετρελαίου που υπάρχουν στην περιοχή του Κόλπου, γι' αυτό και ήταν από τις βασικές προτεραιότητες μετέπειτα των ΗΠΑ να κρατήσουν ανοιχτές τις εμπορικές οδούς προς τον Περσικό Κόλπο και τον Ινδικό Ωκεανό και να αναχαιτίσουν τη δυναμική των Σοβιετικών.²⁰⁷

---

²⁰³ Ibid, 72-74.

²⁰⁴ Vinay Shukla, "Russia in South Asia: a view from India", ed. Gennady Chufirin *Russia and Asia: The Emerging Security Agenda*, (Oxford University Press 1999) 250.

²⁰⁵ Robert B. Oakley, T.X. Hammes, "Prioritizing strategic interests in South Asia", *Strategic Forum, Institute for National Strategic Studies, National Defence University*, No.256 (June 2010).

www.ndu.edu. / A.Z. Hilali, "Cold War politics of superpowers in South Asia", 78.

²⁰⁶ Zbigniew Brzezinski, Brent Scowcroft, *Η Αμερική και ο Κόσμος: συζητήσεις για το μέλλον της Αμερικάνικης εξωτερικής πολιτικής*, Αθήνα, (Λιβάνη 2010) 32.

²⁰⁷ A.Z. Hilali, "Cold War politics of superpowers in South Asia", 79-83.

Ένας ακόμα παράγοντας που συνέβαλλε στην αλλαγή της Αμερικάνικης πολιτικής στη Νότια Ασία ήταν ο πόλεμος του Kargil. Η αντιπαράθεση μεταξύ δύο πυρηνικών κρατών δεν μπορούσε να αφήσει αμέτοχες τις ΗΠΑ, οι οποίες έδρασαν αμέσως με την ανακοίνωση μέσω των Ηνωμένων Εθνών, αλλά και επιβάλλοντας κυρώσεις στο Πακιστάν, πάντα όμως έχοντας υπόψη ότι δεν είναι προς το συμφέρον των ΗΠΑ να καταρρεύσει το Πακιστάν και θεωρώντας το σημαντικό εταίρο στη χάραξη πολιτικής στην περιοχή. Βασικές προτεραιότητες των ΗΠΑ ήταν η μη διασπορά των πυρηνικών καλώντας την Ινδία και το Πακιστάν να υπογράψουν τη Συνθήκη για τη μη Διασπορά των πυρηνικών, η παύση παραγωγής διασπαστικών υλικών που χρησιμεύουν για την παραγωγή των τελευταίων. Επιπλέον θα παρείχε βοήθεια για την επίλυση του προβλήματος του Κασμίρ χωρίς όμως να γίνου διαμεσολαβητής, ενώ ταυτόχρονα επισήμανε την ανάγκη αντιμετώπισης της τρομοκρατίας, εστιάζοντας περισσότερο στις σχέσεις του Πακιστάν με το Αφγανιστάν.²⁰⁸

Η επίθεση στους Δίδυμους Πύργους στις 11.09.2001 αλλάζει εντελώς τα δεδομένα. Η κύρηξη του πολέμου κατά της τρομοκρατίας των ΗΠΑ, μεταβάλλει τις στρατηγικές συμμαχίες στην περιοχή της Νότιας Ασίας. Η παρείσφρηση παικτών εκτός περιοχής, ιδιαίτερα των ΗΠΑ μετέβαλλε τις εσωτερικές δυναμικές των κρατών, μιάς και η αυστηρή πολιτική που ανέπτυξαν απειλούσαν άμεσα τη σταθερότητα των κρατων, ιδιαίτερα αν αρνούσαν να συνεργαστούν.²⁰⁹ Το Πακιστάν ήταν βασικό στήριγμα των ΗΠΑ για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας στην περιοχή, κυρίως λόγω της γεωγραφικής θέσης του που διευκόλυνε τις επιχειρήσεις των Αμερικανών. Το Πακιστάν γνώριζε πως, εάν δε συμμορφωνόταν με τις επιταγές των ΗΠΑ, θα είχε σοβαρές συνέπειες με αποκορύφωμα τον αποκλεισμό του από τη διεθνή κοινότητα. Η θέση των ΗΠΑ, μετά τα γεγονότα το 2001 στην Ινδία με τις επιθέσεις στο Ινδικό Κοινοβούλιο και στη Βουλή του Jammu, είναι ενδεικτική της στάσης τους βάσει της πολιτικής τους κατά του πολέμου της τρομοκρατίας.²¹⁰

Η Ινδία χρησιμοποίησε τα γεγονότα του 2001, προκειμένου να εντάξει την κρίση που υπήρχε στο Κασμίρ στο πλαίσιο της τρομοκρατίας, προερχομενη από το Πακιστάν.

---

²⁰⁸ Zhang Guihong, "US Strategic Policy towards South Asia after September 11 and its Implications for China: A Chinese Perspective", *Strategic Analysis*, Vol 27, No 2 (April-June 2003), 150-152.

²⁰⁹ Shireen M.Mazari, "South Asian Security: International Context", *Policy Perspectives*, Vol.3, No.1. www.ips.org.pk/global-issues-and-politics/1021-south-asian-security-international-context.html.

²¹⁰ Rizwan Zeb, "US interests in South Asia in Post 9/11 era: effects on Pakistan", *Margala Papers* (2004) 75-79.

Οι δηλώσεις του Πακιστάν για χρήση των πυρηνικών σε περίπτωση που η Ινδία εντείνει την κατάσταση, ώθησε πάλι στην άμεση αντίδραση των ΗΠΑ και την τελική αποτροπή ενδεχόμενης πυρηνικής σύγκρουσης, με την υπόσχεση των τελευταίων να διαδραματίσουν ουσιαστικό ρόλο στην επίλυση του ζητήματος του Κασμίρ.²¹¹ Από την κρίση του 2001 ανάγονται δύο βασικές τάσεις: η πρώτη είναι πως και τα δύο κράτη ήθελαν την παρέμβαση των ΗΠΑ για την επίλυση του ζητήματος του Κασμίρ και η δεύτερη πως η Ινδία ήλπιζε στη βοήθεια των ΗΠΑ για τον έλεγχο των πυρηνικών του Πακιστάν.²¹²

Έπειτα από τα γεγονότα του Kargil και της 11.09.2001 οι ΗΠΑ υιοθέτησαν διαφορετική προσέγγιση απέναντι όχι μόνο στο Πακιστάν, αλλά και στην Ινδία. Αναγνώρισαν το πυρηνικό οπλοστάσιο της Ινδίας, το οποίο δεν έκαναν μέχρι στιγμής φοβούμενοι ότι θα προκαλέσει την αντίδραση άλλων κρατών που ανέπτυσσαν ή ήθελαν να αποκτήσουν πυρηνικά.²¹³ Η μεταστροφή αυτή έγινε, διότι έβλεπαν πως οι οποιοδήποτε προσπάθειες για την αποπυρηνικοποίηση της δεν έβρισκαν έδαφος, έπειτα γιατί η Ινδία είναι μια χώρα με σταθερό καθεστώς και ιδιαίτερα αναπτυσσόμενη οικονομία, γεγονός που την κατατάσσει στις κυρίαρχες χώρες στην περιοχή της Νότιας Ασίας.²¹⁴ Η Ινδία είναι μια αναδυόμενη δύναμη που συνδυάζει τόσο την ήπια όσο και τη σκληρή ισχύ. Αυτό σημαίνει μία συνεχώς αναπτυσσόμενη οικονομία, δημοφιλή κουλτούρα, τεχνολογική πρόοδο. Η Δύση, και κυρίως η Αμερική, συνειδητοποιεί ότι η Ινδία είναι ένας δυνατός σύμμαχος στην περιοχή, και μπορεί να αποτελέσει εξισορροπητικό παράγοντα ισχύος.²¹⁵ Επιπλέον, με την κίνησή τους αυτή οι ΗΠΑ, απέβλεπαν στη βοήθεια της Ινδίας, προκειμένου να χαλιναγωγήσει τις πυρηνικές φιλοδοξίες του Ιράν, ακόμα, και αν αυτό σήμαινε την επιδείνωση των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών. Επιδιώκουν ακόμα βοήθεια για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας που προέρχεται από το Πακιστάν, και κυρίως της πυρηνικής τρομοκρατίας η οποία ενισχύεται από τα μη ασφαλώς υλικά που βρίσκονται στη Ρωσία. Ενώ, τέλος, θα μπορούσε, η Ινδία να αποτελέσει παράγοντα που θα αντισταθμίσει την Κίνα. Τα οφέλη επομένως από τη συμμαχία των ΗΠΑ με

---

²¹¹ Ibid, 77.

²¹² Timothy D.Hout, 135-136.

²¹³ Ashton B.Carter, "America's new Partner?", *Foreign Affairs*, (July-August 2006) 2-3.

²¹⁴ Robert B.Oakley, T.X.Hammes, "Prioritizing strategic interests in South Asia", 2.

²¹⁵ Happymon Jacob, "Contours of the Contemporary Kashmir Conflict: Geopolitics, Soft Borders and India-Pakistan Relations", *Eurasia Border Review Voices from Asia's "Periphery"*, 20.

την Ινδία είναι πολλαπλά και εκτείνονται σε όλους τους τομείς (ανθρωπιστικούς, στρατιωτικούς, οικονομικούς, ειρηνευτικές αποστολές).²¹⁶

Το περιβάλλον ασφαλείας στην περιοχή του Πακιστάν και του Αφγανιστάν είναι ασταθές. Η κλιμάκωση της μαχητικότητας, εγκληματικές συμμορίες, εμπόριο ναρκωτικών, η τρομοκρατία, είναι τα κύρια χαρακτηριστικά. Τα ασταθή και εύθραστα καθεστάτα του Ισλαμαμπάντ και της Καμπούλ και ο ευρέα διαδεδομένος αντιαμεριανισμός, είναι παράγοντες που επιτάσσουν τη χάραξη στρατηγικής αντιμετώπισης των φαινομένων εκ μέρους των ΗΠΑ. Επειδή, η παρουσία των ΗΠΑ μέχρι και το 2002 έχει αλλάξει την περιφερειακή ισορροπία μεταξύ των κρατών προς το χειρότερο, μέσω της πολιτικής που εφαρμόζουν, είναι ανάγκη η νέα στρατηγική να βασίζεται σε επενδύσεις ανθρωπίνου δυναμικού και πληροφόρησης και όχι τόσο στα στρατιωτικά μέσα.²¹⁷ Ένας επιπλέον, επιτακτικός παράγοντας εμπλοκής των ΗΠΑ είναι η διασπορά των πυρηνικών. Τα τελευταία γίνονται αντικείμενο επιδίωξης από τρομοκρατικές ομάδες και οργανώσεις, και μπορούν να χρησιμοποιήσουν ενάντια των ΗΠΑ και των συμμάχων τους, προκειμένου να επιτύχουν τις αξιώσεις τους που μπορεί να κυμαίνονται, από την προσάρτηση του Κασμίρ ή και τη δημιουργία ισλαμικής διακυβέρνησης παγκοσμίως. από αυτήν την οπτική βασικός στρατηγικός στόχος πρέπει να είναι ο έλεγχος των κρατών που προκαλούν τη μεγαλύτερη ανησυχία ως προς τα πυρηνικά. Δηλαδή, η Βόρειος Κορέα, το Ιράκ, το Ιράν, το Πακιστάν και η Ρωσία, εξαιτίας της ελλειπούς διακυβέρνησής τους, της ελάχιστης ασφάλειας που παρέχουν για τις πυρηνικές εγκαταστάσεις και τα όπλα τους. Το Πακιστάν θεωρείται πλέον καταφύγιο τρομοκρατών και αποτελεί κράτος ιδιαίτερης ανησυχίας για τη διεθνή κοινότητα.²¹⁸

Οι Ηνωμένες Πολιτείες δε θα αφήσουν καμία χώρα να κυριαρχήσει στην περιοχή για όλους τους παραπάνω λόγους. Ταυτόχρονα ενδυναμώνει τις ήδη υπάρχουσες στρατιωτικές δυνάμεις της και δημιουργεί νέους συμμάχους που μπορούν να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντά τους, ως μέρος της στρατηγικής τους εναντίον της Κίνας. Η τελευταία αν και αναπτύσσει δυναμική εξωτερική πολιτική, έχει σημαντικά κοινά συμφέροντα με τις ΗΠΑ όπως η διατήρηση της ειρήνης στην Κορεάτικη

---

²¹⁶ Ashton B.Carter, 6-7.

²¹⁷ Daniel Markey, "From AfPak to PakAf: a response to the new US Strategy for South Asia", Council of Foreign Relations, (April 2009) 1-7.

²¹⁸ Sarah Bokhari, "The United States dealings with nuclear terrorism: cooperation from prevention", ISYP Journal on Science and World Affairs, Vol.2, No. 1, (2006), 29-34.

χερσόνησο, ο συνεχής ανεφοδιασμός πετρελαίου που προέρχεται από τον Περσικό Κόλπο, η υποστήριξη στο Πακιστάν και η στρατηγική σταθερότητα του Ειρηνικού. Ωστόσο, οι ΗΠΑ θα συνεχίσουν να είναι ο κυρίαρχος παίκτης ασφαλείας στην Ασία, δημιουργώντας και διατηρώντας στρατηγικούς δεσμούς με περισσότερες ασιατικές χώρες από οποιονδήποτε άλλον.²¹⁹

Τα ζητήματα ασφαλείας στην περιοχή της Νότιας Ασίας εντάσσονται στη διαμόρφωση στρατηγικής στην περιοχή από την Κίνα. Η διαχρονική φιλία με το Πακιστάν έχει προκαλέσει πολλές φορές αντιδράσεις, κυρίως λόγω του ανεφοδιασμού του τελευταίου με πυρηνικές και πυραυλικές τεχνολογίες, παρά τη δέσμευση έναντι των ΗΠΑ με το Καθεστώς Ελέγχου Πυραυλικής Τεχνολογίας, και τη συμφωνία να μη προμηθεύουν οι δύο χώρες, ΗΠΑ-Κίνα, την Ινδία και το Πακιστάν με υλικά που μπορούν να χρησιμοποιήσουν για τη δημιουργία πυρηνικών όπλων και βαλλιστικών πυραύλων. Επιπλέον, ως προς το φαινόμενο της τρομοκρατίας, στην περιοχή προσπαθεί να κρατά αποστάσεις, για να μην εμπλακεί σε περιφερειακές κρίσεις και αναταραχές στο εσωτερικό άλλων κρατών.²²⁰ Βασική προτεραιότητα της Κίνας, για την ανάπτυξη δυναμικής στρατηγικής στην Ασία και παγκοσμίως, είναι η οικονομική της ανάπτυξη. Μόνο μέσω αυτής θεωρεί ότι μπορεί να αναπτύξει τα μέσα για να αντιμετωπίσει μετέπειτα τη δυναμική των ΗΠΑ στην περιοχή, διατηρώντας παράλληλα ένα ειρηνικό εξωτερικό περιβάλλον. Η στρατιωτική της ανάπτυξη δεν αποτελεί το βασικό πυλώνα εξισορρόπησης των αντιπάλων της, αλλά αντίθετα είναι ο διπλωματικός συντονισμός που θα τους αναχαιτίσει, καθώς η οποιαδήποτε ένοπλη αντιπαράθεση θα προκαλούσε στην Κίνα ιδιαίτερη ζημιά, τόσο εσωτερικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο.²²¹

Μέχρι την 11.09.2001 η Νότια Ασία δεν αποτελούσε πρώτη προτεραιότητα στην ατζέντα της εξωτερικής πολιτικής και της ανάπτυξης στρατηγικών που να την ευνοούν. Ωστόσο, με την οικονομική άνοδο της Ινδίας και τη μεταστροφή των ΗΠΑ, η Νότια Ασία απέκτησε σημαντική θέση για την Κίνα. Η μη επίλυση του ζητήματος του Κασμίρ, ειδικά χωρίς τη βοήθεια των Ηνωμένων Εθνών, και πιθανότητα πυρηνικής κλιμάκωσης μεταξύ της Ινδίας και του Πακιστάν, δεν μπορεί να αφήνει

²¹⁹ Chellaney Brahma, *The Obama Administration's Strategy in Asia*, Asia Pacific Yearbook (2010-2011).

²²⁰ Wang Jisi, "China's Changing Role in Asia", *The Atlantic Council of the US* (Januray 2004), 8-9.

²²¹ Yuan-Kang Wang, "China's Grand Strategy and U.S Primacy: is China Balancing American Power?", *The Brookings Institution, Center for Northeast Asian Policy Studies* (July 2006), 28-29.

αδιάφορη την Κίνα, η οποία λόγω της αλλαγής του πολιτικού πλαισίου του διεθνούς περιβάλλοντος επιδιώκει την ανάδειξή της σε περιφερειακό ηγεμόνα. Κύριοι στόχοι της Κίνας είναι η περιφερειακή σταθερότητα και η ισορροπία ισχύος στη Νότια Ασία.²²²

Οι προσπάθειές της θα πρέπει λοιπόν, να εστιάσουν σε πιο ενεργό ρόλο στην περιοχή. Η στροφή των ΗΠΑ απέναντι στην Ινδία, δε θεωρήθηκε καλό σημάδι από την Κίνα η οποία θεώρησε ότι απειλείται. Παρότι ένας από τους βασικούς στόχους των ΗΠΑ ήταν να ενδυναμώσουν τις σχέσεις τους με την Ινδία, ώστε να αποτελέσει ανασταλτικό παράγοντα έναντι της Κίνας, κατόρθωσαν ταυτόχρονα να διατηρήσουν τις σχέσεις τους με το Πακιστάν. Αυτό πρέπει να είναι ένας από τους στόχους της Κίνας, παρά την ενόχληση για τη συνεχή ανάπτυξη της Ινδίας. Η συνεχής υποστήριξη της Κίνας στο Πακιστάν και ο διαρκώς αυξανόμενος ισλαμικός εξτρεμισμός, μπορεί να αποβεί εις βάρος της Κίνας. Η περιφερειακή σταθερότητα που επιδιώκει η Κίνα, σημαίνει τη διατήρηση ομαλών σχέσεων με τους γείτονές της, και τη μη άμεση εμπλοκή σε αντιπαραθέσεις.²²³ Μια λοιπόν, αντιπαραθέση της Ινδίας και του Πακιστάν μπορεί να φέρει την Κίνα μπροστά στο δίλημμα να διαλέξει με ποιο θα παραταχθεί. Σε περίπτωση μη συμμαχίας με το Πακιστάν, θα χάσει έναν σημαντικό εταίρο, που μπορεί να της παράσχει τα μέσα επέκτασης της επιρροής της. Σε περίπτωση όμως υποστήριξης του Πακιστάν, η Ινδία θα ενδυναμώσει περισσότερο τις σχέσεις της με τις ΗΠΑ. Η ενεργώς δράση της Κίνας πρέπει να είναι στοχευμένη, ενώ η χάραξη της στρατηγικής της πρέπει να περιλαμβάνει τη δημιουργία συμμαχιών και την ανάπτυξη σχέσεων με άλλα κράτη της Ασίας.²²⁴

Η Σοβιετική Ένωση από την άλλη μεριά, ήταν πάντα η κυρίαρχη εξωτερική δύναμη στην περιοχή και η επιρροή και η παρουσία της αποδείχθηκε πιο ουσιαστική και δυναμική από ότι των ΗΠΑ και της Κίνας. Βασικός στόχος της Μόσχας ήταν να μη χρησιμοποιηθεί η περιοχή, από καμία δύναμη ως μέσο ενάντια σε κάποια άλλη χώρα. Ακόμα ήθελε να χρησιμοποιήσει την περιοχή ως μέρος από το οποίο θα έχει πιο άμεση και γρήγορη πρόσβαση στη Νοτιοανατολική Ασία και τον Περσικό Κόλπο

---

²²² Zhang Guihong, "US Strategic Policy towards South Asia after September 11 and its Implications for China: A Chinese Perspective", *Strategic Analysis*, Vol 27, No 2 (April-June 2003), 164-165.

²²³ Going East: Russia's Asia Pacific Strategy, *CSCAP- the Russian National Committee of the Council for Security Cooperation in Asia Pacific*, (December 25), 2010.

²²⁴ John W. Garver, "China's South Asia interests and Policies", *Sam Nunn School of International Affairs*, Georgia Institute for Technology (July 2005), 8-10.

όπως επίσης και ως περιοχή υπερκέρασης της Κίνας. Η άνοδος της Κίνας και το ενδιαφέρον των ΗΠΑ για την περιοχή ανησυχούσαν ιδιαίτερα τη Σοβιετική Ένωση, η οποία ήθελε να αναχαιτίσει την επιρροή τους. Σημαντικός σύμμαχος σε αυτήν την προσπάθεια ήταν η Ινδία. Η Σοβιετική Ένωση βοήθησε την Ινδία, πολιτικά, οικονομικά και στρατιωτικά, όπως επίσης και να εδραιώσει μια σοσιαλιστική οικονομία και μία προοδευτική πολιτική.²²⁵

Μέχρι το 1990, η πολιτική της Μόσχας στη Νότια Ασία ήταν παραδοσιακά Ινδο-κεντρική, και αποτέλεσε ένα σημαντικό συντελεστή διατήρησης της περιφερειακής σταθερότητας και ειρήνης, όπως επίσης και σημαντικός μηχανισμός που εξασφάλιζε τα ζωτικά συμφέροντά της. Μετά την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης, λόγω κυρίως των προβλημάτων και των αδυναμιών που πλέον αντιμετώπιζε, άλλαξε και τις προτεραιότητες στην εξωτερική της πολιτική. Η ενδυνάμωση της συμμαχίας με την Ινδία παραμερίστηκε, ενώ ταυτόχρονα προσπάθησε να αναπτύξει στενότερες επαφές με άλλες ασιατικές χώρες, όπως το Πακιστάν. Παρόλα αυτά, η στροφή αυτή δεν κράτησε πολύ καθώς συνειδητοποίησε την ανάγκη να έχει σύμμαχο την Ινδία. Με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, η ισχνή οικονομική κατάσταση της χώρας, η σχεδόν ανύπαρκτη ασφάλεια, ιδιαίτερα στο τμήμα των οπλικών συστημάτων, οδήγησε τη Ρωσία/ΕΣΣΔ να επιδιώκει τις συναλλαγές με άλλα κράτη προκειμένου να ενισχύσει το νόμισμά της. Το Πακιστάν έχοντας υποστεί κυρώσεις από τις ΗΠΑ και έχοντας επιδεινωθεί οι σχέσεις τους, έψαχνε να εφοδιαστεί με όπλα και γι' αυτό στράφηκε προς τη Ρωσία. Οι επιπτώσεις όμως αυτής της κίνησης έγιναν αντιληπτές αμέσως από την Ινδία, καθώς ο ανεφοδιασμός του Πακιστάν με οπλικά συστήματα από τη Ρωσία, θα απειλούσε άμεσα την ασφάλειά της. Αν και ποτέ δεν επιτεύχθει η προμήθεια του Πακιστάν, η ανάπτυξη μίας πιο προσιτής σχέσης μεταξύ των δύο χωρών θα μπορούσε να συμβάλλει στη σταθερότητα της περιοχής, ιδιαίτερα τώρα που τα πυρηνικά αποτελούν πρώτη σημασία και πηγή ανησυχίας στην περιοχή.²²⁶

Η Ρωσία μπορεί να αποτελέσει και πάλι ισχυρό παράγοντα στη διαμόρφωση της πολιτικής και της στρατηγικής στην περιοχή της Νότιας Ασίας, αρκεί να εντάξει την περιοχή της Ασίας και του Ειρηνικού σε ένα ευρύτερο πλαίσιο με κύριο παίκτη τον

---

²²⁵ A.Z. Hilali, 90-92.

²²⁶ Vinay Shukla, "Russia in South Asia: a view from India", 251-256.

εαυτό της. Επιπλέον η ανάπτυξη μιας ισχυρής διπλωματίας και σχέσεων με άλλα κράτη, μπορεί να αποτελέσει παράγοντα ενδυνάμωσής της στην περιοχή.²²⁷

Σύμφωνα με τα παραπάνω διαπιστώνουμε, πως και οι τρεις μεγάλες δυνάμεις έως το 1999 και τον πόλεμο του Kargil μεταξύ της Ινδίας και του Πακιστάν, δεν είχαν αναπτύξει μία ουσιαστική στρατηγική στην περιοχή της Νότιας Ασίας. Ωστόσο τα συμφέροντα που διακυβεύονται στην περιοχή, μιας και είναι σταυροδρόμι των σημαντικότερων εμπορικών οδών και συγκεντρώνει πλουτοπαραγωγικές πηγές, οδήγησαν στη μεταστροφή της πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων. Η περιοχή της Ασίας και του Ειρηνικού αποτελείται από τα κύρια γεωπολιτικά κέντρα, καθιστώντας την κύριο σημεία αναφοράς στις διεθνείς σχέσεις τις τελευταίες δεκαετίες. Αυτό συνέβει λόγω της οικονομικής ανάκαμψης της περιοχής και των συνεπειών της παγκοσμιοποίησης που απορρέει από την Ευρω-Ατλαντική ιδέα.²²⁸

---

²²⁷ Going East: Russia's Asia Pacific Strategy, CSCAP- the Russian National Committee of the Council for Security Cooperation in Asia Pacific, (December 25, 2010).

²²⁸ Ibid.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΠΥΡΗΝΙΚΗ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ

Το φαινόμενο της τρομοκρατίας μετά από τις μεταβολές στην περιφερειακή και παγκόσμια ασφάλεια που προκλήθηκαν από τα γεγονότα τις 11.09.2001, παρουσιάζει επιτακτικό χαρακτήρα επίλυσης των προβλημάτων που αυτό δημιουργεί. Ένα από τα οποία είναι η σοβαρή περίπτωση μιας πυρηνικής επίθεσης κυρίως από τους ισλαμιστές μαχητές. Η πιθανότητα τρομοκρατικών δράσεων με τη χρήση όπλων μαζικής καταστροφής (βιολογικά, χημικά και πυρηνικά) έγινε μεγαλύτερη, με αποτέλεσμα το ρίσκο μίας πυρηνικής καταστροφής να μην μπορεί να αγνοηθεί, ιδιαίτερα μετά την 11.09.2001 και το ισχυρό ενδιαφέρον από τρομοκρατικές οργανώσεις για την απόκτηση τέτοιων υλικών.²²⁹

Η περιοχή της Ασίας εμπερικλείει χώρες με τεράστια οικονομική άνοδο, αλλά και χώρες όπου αναπτύσσεται, διακινείται και δρα, κατεξοχήν, η τρομοκρατία. Τα κυριότερα καταφύγια των τρομοκρατών βρίσκονται σε χώρες της Νότιας Ασίας όπως, στο Αφγανιστάν, στο Πακιστάν, στην Ινδία, στο Μπαγκλαντές, στη Σρι-Λάνκα κ.α. Αν και κοιτίδα της τρομοκρατίας θεωρείται η Μέση Ανατολή, ωστόσο, ο μεγαλύτερος αριθμός θυμάτων και η μεγαλύτερη ένταση της βιαιότητας που σημειώνεται στη Νότια Ασία τη ξεπερνούν κατά πολύ. Η διασπορά της τρομοκρατίας και η δράση των τρομοκρατικών οργανώσεων στην περιοχή είναι καταρχήν συνδεδεμένη με τον πόλεμο των Σοβιετικών στο Αφγανιστάν, όπου οι ΗΠΑ και η Σαουδική Αραβία χρηματοδοτούσαν και προμήθευαν με όπλα τους ατισοβιετικούς αντάρτες μέσω των μυστικών υπηρεσιών του Πακιστάν. Μεγάλα ποσά απορροφήθηκαν από τις μυστικές υπηρεσίες για τη διεξαγωγή μιας μεγάλης ανταρσίας στο Ινδικό Κασμίρ. όπως επίσης μεγάλες ποσότητες όπλων διοχετεύθηκαν από τη CIA στη μαύρη αγορά, αυξάνοντας και ενισχύοντας την τζιχαντική κουλτούρα στο Πακιστάν. Τον κυριότερο αντίκτυπο του πολέμου αυτού και των συνεπειών της υποστήριξης ισλαμιστών μαχητών από τις ΗΠΑ και τη Σαουδική Αραβία τον βίωσε η Ινδία. Όντας η μεγαλύτερη δημοκρατία στην περιοχή και περικυκλωμένη από απολυταρχικά - ολοκληρωτικά καθεστώτα που

---

²²⁹ Rajesh M.Basrur, Minimum Deterrence and India's nuclear strategy, (Studies in Asian Security, 2009), 122.

εμπλέκονται σε δράσεις που έρχονται σε ρήξη με το διεθνές δίκαιο, έγινε ο πρώτος και κυριότερος στόχος.²³⁰ Η λογική που υπήρχε και υποστήριζε τη δράση αυτή, ήταν πως αν μπορούσαν να πλήξουν μια τεράστια δημοκρατία όπως η Ινδία τότε μπορούν να πλήξουν οποιαδήποτε δημοκρατία στον κόσμο, με στόχο τις ΗΠΑ.

Η πολιτική αστάθεια στο Πακιστάν που συνεχίζει να ταλανίζει το κράτος αυτό, προσθέτει ένα επιπλέον σενάριο τρόμου, καθώς επιδεινώνεται από την ισλαμική τρομοκρατική απειλή, εμποδίζοντας, έτσι, την πρόβλεψη της στρατηγικής της Ινδίας και του Πακιστάν. Το τελευταίο αναδεικνύεται το πρώτο μουσουλμανικό πυρηνικό κράτος καταδεικνύοντας έτσι, ότι η ασφάλεια των δυο κρατών πρέπει να ειπωθεί με τους νέους όρους που επιτάσσει το νέο διεθνές περιβάλλον για την εκπλήρωση των εθνικών τους στόχων. Οι σχέσεις μεταξύ της Ινδίας και του Πακιστάν εξαρτώνται, κατά κύριο, λόγο από τη σταθερότητα του Κασμίρ, ενώ η πορεία του τελευταίου εξαρτάται από την κατοχή πυρηνικών από τις δυο αντίπαλες χώρες. Καμία από τις δύο χώρες δεν έχει υπογράψει τη Συνθήκη για τη Μη Διασπορά των Πυρηνικών, η οποία τα καλεί σε καλή τη πίστη διαπραγματεύσεις για την εξάλειψη των πυρηνικών.²³¹

Ήταν οι ΗΠΑ, και σε ένα βαθμό το Ισραήλ, οδήγησαν στην αύξηση του και γένεση του ακραίου ισλαμικού φονταμεταλισμού. Το τζιχαντικό κίνημα, αν και υπήρχε από πριν, ενισχύθηκε ιδιαίτερα κατά τον πόλεμο του Αφγανιστάν, όταν οι ΗΠΑ προσπάθησαν να ανακόψουν την πορεία των Σοβιετικών²³², όμως οι μακρόχρονες επιπτώσεις αυτής της υποστήριξης δεν ελήφθησαν σοβαρά υπόψη από τις ΗΠΑ και τη διεθνή κοινότητα. Η εμπλοκή των δυτικών στις εσωτερικές υποθέσεις των κρατών της Μέσης Ανατολής και της Ασίας, η οποία γινόταν καθαρά για γεωστρατηγικούς και γεωοικονομικούς σκοπούς, προκάλεσε πολλές ταραχές και αντιδράσεις, με κυριότερη την κήρυξη μιας παν-ισλαμικής jihad που στρεφόταν ενάντια στη Δύση και στα δυτικά πρότυπα που προωθούνταν.²³³

Επομένως, η παγκοσμιοποίηση άλλαξε και το χαρακτήρα και τη φυσιογνωμία των τρομοκρατικών οργανώσεων, οι οποίες πλέον ξεφεύγουν από το ιδεολογικό πλαίσιο

---

²³⁰ Brahma Chellaney, "Fighting Terrorism in Southern Asia: The lessons of History", *International Security Studies*, Vol 26, No 3, 2001, 96-98.

²³¹ Noam Chomsky, *Ισχύει ό,τι πούμε εμείς*, (ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα 2009), 107.

²³² Ibid, 36-37.

²³³ Ian Buruma, Avishai Margalit, *Δυτικισμός: η Δύση στα μάτια των άλλων* (Κριτική, Αθήνα 2007), 12.

και είναι περισσότερο εμποτισμένες με το θρησκευτικό στοιχείο. Τα χτυπήματά τους, όπως αποδείχθηκε και από το τρομοκρατικό χτύπημα στους Δίδυμους Πύργους το 2001, δείχνουν ότι επιζητούν να είναι περισσότερο θανατηφόρα, με μαζικές απώλειες. Για το σκοπό αυτό δε διστάζουν να χρησιμοποιούν όχι μόνο συμβατικά εκρηκτικά αλλά και όπλα μαζικής καταστροφής, όπως συνέβη με την περίπτωση της Aum Shinrikyo στο Τόκιο, το 1995, όπου επιτέθηκαν στο μετρό χρησιμοποιώντας το αέριο sarin και το αποτέλεσμα ήταν πάνω από 6000 τραυματίες. Η ανάπτυξη των τηλεπικοινωνιών και της πληροφορίας, χαρακτηριστικά της παγκοσμιοποίησης, με δεδομένη την ελεύθερη μεταφορά προσώπων και αγαθών, δημιούργησαν νέα δεδομένα για τη διεθνή τρομοκρατία. Η διεθνοποίησή της τρομοκρατίας λαμβάνει το πλεονέκτημα των εύθραστων συνόρων και έτσι μπορεί και δρα σε διαφορετικές χώρες, και χρησιμοποιώντας τη γρήγορη διάθεση της πληροφορίας και το ίντερνετ κερδίζει περισσότερη υποστήριξη ενώ κινητοποιείται πιο γρήγορα και μαζικά. Έτσι, λοιπόν, οι προσπάθειες των τρομοκρατικών οργανώσεων για την απόκτηση και τη χρήση των όπλων μαζικής καταστροφής την εποχή της τεχνολογίας, τις καθιστά λογικές για την επίτευξη του επιθυμητού σκοπού.²³⁴

1. Η δράση και η επιρροή των τρομοκρατικών οργανώσεων

Η σημασία της δράσης των Μουτζαχεντίν²³⁵, οι οποίοι υποστηρίζονταν από τις ΗΠΑ, προκειμένου να δημιουργήσουν αντίβαρο στη Σοβιετική επέκταση, πρέπει να γίνει κατανοητή μιας και πολλά εξτρεμιστικά κινήματα που προσπάθησαν οι σοβιετικοί να καταστείλουν βρήκαν καταφύγιο στο Πακιστάν, όπου και υποστηρίχτηκαν από την κυβέρνηση του. Οι Μουτζαχεντίν αποτέλεσαν τον πρόδρομο των Ταλιμπάν, οι οποίοι είχαν σημαντική επίδραση στη διένεξη του Κασμίρ και στην ανάπτυξη της εσωτερικής τρομοκρατίας στην συγκεκριμένη περιοχή.²³⁶

²³⁴ Andrew T.H. Tan, "Setting the post 9/11 context: the emergence of postmodern terrorism", in *A Handbook of Terrorism and Insurgency in Southeast Asia*, Edward Elgar Cheltenham, (UK • Northampton, MA, USA, 2007), 28-29. .

²³⁵ Οι Μουτζαχεντίν είναι Ισλαμιστές φονταμενταλιστές, μαχητές στον Ιερό πόλεμο κατά των απίστων, οι οποίοι με την πτώση της Αφγανικής κυβέρνησης εδραίωσαν τον αυστηρό Ισλαμικό νόμο της σαρία (shari'a). «The Afghan Taliban: emerging government or civil rights tragedy?», ed. Sonia G.Benson *History behind the Lines: the origins of conflicts worldwide*, (Thomson Gale, N.Y. 2001), 1,5.

²³⁶ Ibid, 3-5. Surinder Singh Oberoi, "Ethnic Separatism and Insurgency in Kashmir", in *Religious Radicalism and Security in South Asia*, ed. Satu P.Limaye, Robert Wirsing, Mohan Malik (Asia Pacific Center for Security Studies Honolulu, Hawaii 2004), 175, 184-187.

Από τη στιγμή της δημιουργίας του, το Πακιστάν, πίεζε για την προσάρτηση του Κασμίρ. Αν και προς τους εξωτερικούς παρατηρητές αυτό φαινόταν να γίνεται ηθικά, έχοντας δηλαδή διεθνή νομιμοποίηση και με διπλωματικά μέσα, ουσιαστικά, το Πακιστάν προετοιμαζόταν καιρό για έναν συγκεκριμένο πόλεμο, προκειμένου να βοηθήσει τους στασιαστές στο Κασμίρ. Ένας επιπλέον λόγος, ήταν, πως με αυτόν τον τρόπο θεωρούσε ότι θα κέρδιζε ό,τι δεν κατάφερε με τις συνομιλίες.²³⁷

Είναι γεγονός ότι οι Μουσουλμάνοι κάτοικοι του Κασμίρ δεν απολάμβαναν τα προνόμια των Σίχ, των Ινδουιστών ή Βουδιστών και οι περισσότεροι ζούσαν κάτω από το όριο της φτώχειας.²³⁸ Η αιτία γι' αυτό βρίσκεται στην εποχή κατοχής του Κασμίρ από τους Αφγανούς το 1751. Ο Ahmed Shah Durrani απορρόφησε το Κασμίρ σε μια περίοδο κατά την οποία επέκτεινε την αυτοκρατορία του. Οι θηριωδίες και η βαρβαρότητά του μένουν αξέχαστες και κυρίως, μαίνονταν εναντίον των Ινδουιστών. Κατά κύριο λόγο, οι Αφγανοί, καταπίεζαν και εκφόβιζαν τους ντόπιους προκειμένου να τους αποσπάσουν χρήματα. Παρόλα αυτά, χρησιμοποιούσαν τους Ινδουιστές λόγω της διοικητικής εμπειρίας που είχαν. Με το θάνατο του Durrani, η Αφγανική αυτοκρατορία παρήκμασε, όμως η κατοχή του Κασμίρ διήρκησε για άλλα 47 χρόνια. Από την έλευση του Σίχ κυβερνήτη Ranjit Singh δόθηκε προτεραιότητα στους Ινδουιστές που αποτελούσαν την μειοψηφία του πληθυσμού, με αποτέλεσμα η Μουσουλμανική πλειοψηφία να δυσανασχετίσει. Ένας ακόμη παράγοντας, ήταν, πως το Ισλάμ αν και είχε διαδοθεί, είχε αρχίσει να παίρνει ανησυχητικές πολιτικές διαστάσεις, ανησυχία που κορυφώθηκε με τη διάσπαση των δύο κρατών και την επιθυμία δημιουργίας ανεξάρτητου κράτους μόνο για τους Μουσουλμάνους.²³⁹

Μέχρι εκείνη τη στιγμή, η υποστήριξη στα Ισλαμικά κινήματα δεν ήταν μεγάλη, εντάθηκε όμως μετά το 1979, την Ιρανική Επανάσταση και την Αφγανική αντίσταση απέναντι στους Σοβιετικούς. Όπως οι Αφγανοί, όντας ένα μικρό έθνος με μικρό πληθυσμό και λιγοστά όπλα, αντιτάχθηκαν στην εξάπλωση μιας υπερδύναμης, έτσι και οι Μουσουλμάνοι του Πακιστάν και του Κασμίρ θεώρησαν ότι μπορούν να σταθούν απέναντι στην Ινδία.²⁴⁰

---

²³⁷ Victoria Schofield, preface XIII.

²³⁸ Owen Bennett Jones, Pakistan: the eye of a storm (Yale University Press New Haven and London, 2002), 57-58.

²³⁹ Ibid, 3-5. Sumantra Bose, 27-32.

²⁴⁰ Victoria Schofield, 126,143.

Τη δεκαετία του 1980 συστάθηκε το Ενωμένο Μουσουλμανικό Μέτωπο προκειμένου να λάβει μέρος στις εκλογές και να αντιμετωπίσει το Εθνικό Συμβούλιο, το οποίο μέχρι τότε είχε και τη μεγαλύτερη απήγηση, κυρίως λόγω του κοσμικού χαρακτήρα του και του γεγονότος ότι απευθυνόταν σε όλους τους κατοίκους του Κασμίρ. Βασικό στοιχείο του Ενωμένου Μουσουλμανικού Μετώπου ήταν η οργάνωση Jamaat-e-Islami, την οποία διοικούσε ο Maulvi Abbas Ansari. Ο αντίκτυπος της οργάνωσης αυτής βρίσκεται κυρίως στα τζαμιά και στα σχολεία και όχι σε πολιτικό επίπεδο όπως ήθελαν, οι κύριοι εκφραστές της οργάνωσης, να φανεί. Η χρηματοδότησή της ερχόταν κυρίως από το εξωτερικό, πράγμα που συνέβαλλε στην ισχυροποίησή της. Ταυτόχρονα, πολλά ισλαμικά κόμματα τάχθηκαν με το Ενωμένο Μουσουλμανικό Μέτωπο και αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της δημοτικότητας και τη συσπείρωση των Μουσουλμάνων, ιδιαίτερα όταν ανακήρυτταν ως στόχο την εφαρμογή του Κορανίου. Βάσει, λοιπόν, των παραπάνω έγινε λόγος για ενδυνάμωση των φονταμεταλιστικών δυνάμεων στην Κοιλιάδα του Κασμίρ.²⁴¹

Το Κασμίρ διέθετε πάντα πλήθος πολιτικών κομμάτων και οργανώσεων, καθιστώντας έτσι την πολιτική κινητοποίηση στην περιοχή ιδιαίτερα αυξημένη.²⁴² Κάθε κόμμα και οργάνωση είχε διαφορετική φιλοδοξία ως προς το μέλλον του Κασμίρ και τα περισσότερες από αυτά δρούν με βάση τις πολιτικές και τα συμφέροντα που αναπτύσσουν η Ινδία και το Πακιστάν. Το Πακιστάν έχει υποστηρίξει μια σειρά απο στρατευμένες ομάδες στο Κασμίρ, όπως οι Al-Badr, Hizb-ul-Mujahideen, Harkat-ul Mujahideen, Jaish-e-Mohammad, Laskar-e-Toiba, Jammu and Kashmir Liberation Front. Τα ισλαμικά κόμματα εξαιτίας της μουσουλμανικής πλειοψηφίας στην περιοχή αλλά και των εδαφίων που διακήρυτταν, ενισχύονταν χρόνο με το χρόνο την απομάκρυνση από τον κοσμικό χαρακτήρα της μέχρι το 1979 πολιτικής του Κασμίρ.²⁴³

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η οργάνωση της Jamaat-e-Islami, η οποία εδραιώθηκε το 1941 από τον Maulana Maududi στη Λαχώρη μαζί με το θεολόγο Saaduddin Tarabali. Έγνοια και των δύο ήταν να απαλλάξουν το Ισλάμ του Κασμίρ από τις λαϊκές συγκριτικές πρακτικές, οι οποίες κατά την άποψη τους είχαν

²⁴¹ Arjmand Hussain Talib, "Understanding Religious Radicalization: Issues, threats and early earnings in Kashmir Valley", *Building Peace and Countering Radicalization IPCS Issue Brief*, No 149, (May 2010), 2-3

²⁴² Sumantra Bose, 29.

²⁴³ Navnita Chadha Behera, 146.

διαβρώσει την έννοια της πίστης. Η οργάνωση αυτή έχει διαδραματίσει κρίσιμο ρόλο στην πολιτική του Κασμίρ, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της ένοπλης πάλης στην περιοχή κατά τη διάρκεια του 1980. Είναι σημαντικό να αναφέρουμε τη διάσπαση της οργάνωσης στο Κασμίρ ανάμεσα στην Jamaat-e-Islami Hind, η οποία δεν ήταν ιδιαίτερα πολιτικά ενεργή και είχε πιο κοσμικό χαρακτήρα, και στην Jamm-e-Islami Jammu and Kashmir, η οποία έδινε έμφαση στη διακριτή του ταυτότητα, ώστε να διαχωρίσει τους σκοπούς της από εκείνους της Ινδίας. Η κύρια επιρροή της Jamaat-e-Islami εντοπίζεται στα σχολεία και τους μουσουλμανικούς ναούς και όχι τόσο σε αποτελέσματα της πολιτικής της.²⁴⁴ Παρόλα αυτά, αποτελεί το ισλαμικό κίνημα με τη μεγαλύτερη επιρροή, ιδιαίτερα στις περιοχές της Νότιας Ασίας και εκτείνεται πέρα από τα όρια της Ινδο-Πακιστανικής υποηπείρου. Τα γραπτά και οι θέσεις του ιδεολόγου αρχηγού της έχουν ασκήσει δυνατό αντίκτυπο στη σύγχρονη μουσουλμανική σκέψη, κατορθώνοντας την ολοένα και μεγαλύτερη υποστήριξη από το μουσουλμανικό κόσμο. Οι επιχορηγήσεις της Jamaat-e-Islami φθάνουν κυρίως από το εξωτερικό και ιδιαίτερα από το Πακιστάν, οι μυστικές υπηρεσίες του οποίου είχαν συχνές συναντήσεις με αντιπροσώπους της οργάνωσης, αλλά και με εκπροσώπους του Jammu and Kashmir Liberation Front (Απελευθερωτικό Μέτωπο του Τζαμού Κασμίρ).

Η επιθυμία, αργότερα το 1997, του αρχηγού της Jamaat-e-Islami να διαχωριστεί από όλες τις τρομοκρατικές οργανώσεις και ιδιαίτερα από την Hizbul Mujahideen, θα προκαλέσει την οργή των κυριότερων αντιπάλων του μέσα στην οργάνωση και θα αναδειχθεί ο ριζοσπαστικός της χαρακτήρας ανακηρύσσοντας παράλληλα την υποστήριξη στον ένοπλο αγώνα.²⁴⁵

Μία από τις σημαντικότερες και μεγαλύτερες οργανώσεις με πυρήνα εκπαιδευομένων ιθαγενών και αλλογενών που δρουν στο Κασμίρ, φημιζόμενη για την αποτελεσματικότητά της στη διενέργεια πράξεων βίας σε τακτά χρονικά διαστήματα, είναι η Hizbul Mujahideen. Δημιουργήθηκε το 1989 με αρχηγό τον Master Ahsan Dar, ο οποίος συνελήφθη στα μέσα Δεκεμβρίου του 1993. Θεωρείται ως το στρατιωτικό σκέλος της Jamaat-e-Islami, η οποία είχε θέσει τον έλεγχο της Hizbul Mujahideen στις μυστικές υπηρεσίες του Πακιστάν προκειμένου να αντιμετωπίσει το Jammu and Kashmir Liberation Front (JKLF), που επεδίωκε την ανεξαρτησία του

²⁴⁴ Victoria Schofield, 136.

²⁴⁵ Owen Bennett Jones, 83.

Κασμίρ. Έως το 1990 το JKLF ήταν η κορυφαία ομάδα αντίστασης στο Κασμίρ, και η ηγεσία του εναντιώθηκε στις προσπάθειες του Πακιστάν να επιβάλλει τη θέλησή του για την ενοποίηση του Κασμίρ. Επιπλέον, λόγω της ευρείας λαϊκής απήχησης που λάμβανε, δεν ήθελε να την απολέσει, έτσι η συνεργασία και η εύνοια που απολάμβανε από την Hizb-ul-Mujahideen σταμάτησε με τη διάλυση του JKLF το 1994, ενώ όσα από τα μέλη του παρέμειναν στην βίαιη πρακτική καταστράφηκαν από τις ινδικές δυνάμεις το 1996.²⁴⁶ Η Hizb-ul-Mujahideen ήταν υπέρ της συνένωσης του Κασμίρ με το Πακιστάν και της ισλαμοποίησης ολόκληρου του Κασμίρ.

Το 1990, το «Σύνταγμα» της οργάνωσης εγκρίθηκε από τον Mohammed Yusuf Shah γνωστό και ως Syed Salahuddin. Ο Salahuddin ηγείτο της Hizbul Mujahideen που ήταν εγκατεστημένη στην περιοχή του Κασμίρ που βρισκόταν υπό Πακιστανική κατοχή. Είναι χωρισμένη σε πέντε τμήματα δράσης ανά περιοχή: το κεντρικό τμήμα για τη Srinagar, το βόρειο τμήμα για τις περιοχές Kupwara- Bandipora- Baramulla, το νότιο τμήμα για τις περιοχές Anantnag και Pulwama, το τμήμα Chenab για τις περιοχές Doda και Gool που βρίσκονταν στην Udhampur, και το Pir Panjal για τις περιοχές Rajouri και Poonch. Είχε ουσιαστική στήριξη στις περιοχές Doda, Rajouri, Udhampur, όπως επίσης και στην κοιλάδα του Κασμίρ.²⁴⁷

Οι διαφορές μέσα στην οργάνωση έγιναν εμφανείς όταν το 2000 ο Ahsan Dar πρότεινε στην Ινδική κυβέρνηση την παύση των εχθροπραξιών. Ήταν μια πράξη που δυσαρέστησε πολλούς υποστηρικτές του και έδωσε την ευκαιρία στον Salahuddin να αναλάβει εξολοκλήρου τα ηνία της οργάνωσης. Το 2003 ο Ahsan Dar δολοφονείται, ενώ την ευθύνη ανέλαβαν το κίνημα «Σώστε το Κασμίρ» και μία κρυφή ομάδα, καταγγέλλοντας ότι ήταν προδότης.

Η Hizbul Mujahideen, από την ίδρυσή της, είχε αναπτύξει στενές σχέσεις με Αφγανικά κινήματα των Mujahideen, όπως η Hizb-e-Islami, η οποία παρείχε στρατιωτική εκπαίδευση στην οργάνωση. Επιπλέον, διασυνδέσεις πέρα από τις μυστικές υπηρεσίες του Πακιστάν και το Συμβούλιο Ενωμένου Τζιχάντ, είχε με την Jammāt-e-Islami τόσο του Κασμίρ όσο και του Πακιστάν. Λέγεται, ότι τη στήριζε, επίσης, το αμερικανικό Συμβούλιο Ghulam Nabi Fai's Kashmir και το Παγκόσμιο

²⁴⁶ Daniel Bayman, *Deadly Connections: States that Sponsor Terrorism*, (Cambridge University Press 2005), 165.

²⁴⁷ http://www.satp.org/satporgtp/countries/india/states/jandk/terrorist_outfits/hizbul_mujahideen.htm

Κίνημα Ελευθερίας του Κασμίρ του Ayub Thakur στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Η χρηματοδότησή της προερχόταν από τις μυστικές υπηρεσίες του Πακιστάν και έτσι είχε την απόλυτη εύνοια του. Έπειτα, όμως, από την πρόταση για παύση των εχθροπραξιών, έχασε την εύνοια του Πακιστάν το οποίο στράφηκε στις οργανώσεις Jaish-e-Mohammad, Harkat-ul-Mujahideen και Lashkar-e-Toiba, οι οποίες αριθμούσαν χιλιάδες μέλη, είχαν διεθνή δράση και θεωρούνταν πιο φιλόδοξες όσο αφορά στην ένωση του Κασμίρ με το Πακιστάν και στη διάδοση της Ισλαμικής ιδεολογίας.²⁴⁸

Με εξαίρεση το Jammu and Kashmir Liberation Front και το All Parties Hurriyat Conference, τα οποία επεδίωκαν την αυτοδιάθεση του Κασμίρ, τα περισσότερα κινήματα που αναπτύχθηκαν και έδρασαν στο Κασμίρ είχαν ως βασικό σκοπό την ενσωμάτωση του Κασμίρ στο Πακιστάν. Όσα κινήματα και οργανώσεις δεν κινούνταν σε αυτό το πλαίσιο, είτε περιθωριοποιούνταν, όπως και έγινε με το Jammu and Kashmir Liberation Front, είτε εξαφανίζονταν.

Ο αυξανόμενος ρυθμός των οργανώσεων που δρουν στο Κασμίρ ενδυναμώνει την αστάθεια στην περιοχή, με αποτέλεσμα, η ασφάλεια των γύρω κρατών να τίθεται ως κυρίαρχη προτεραιότητα στην πολιτική τους ατζέντα. Έχει εκφραστεί η άποψη ότι η συγκεκριμένη τακτική που ακολουθεί το Πακιστάν είναι ζωτικής σημασίας για την ύπαρξή του. Η επέμβαση στο Βόρειο τμήμα του Κασμίρ και η μέχρι σήμερα παράνομη κατοχή του, εξυπηρετεί τα εθνικά συμφέροντα του Πακιστάν, τα οποία είναι, αρχικά, η επιβίωση του κράτους έναντι της Ινδίας, αλλά και έναντι των γύρω κρατών, έπειτα, η αίσθηση της συνοχής και της υποστήριξης, τόσο εντός του μουσουλμανικού κράτους, όσο και προς τους μουσουλμάνους που ζούν έξω από αυτό και κυρίως στο Κασμίρ και την Ινδία.²⁴⁹

Οι αιτίες για τη δράση των τρομοκρατικών και των αντάρτικων κινήματων είναι πολιτικοί, οικονομικοί, θρησκευτικοί και εθνικιστικοί.²⁵⁰ Παρά το γεγονός ότι για

---

²⁴⁸ Daniel Bayman, 165.

²⁴⁹ Navnita Chadha Behera, 171-172 / Lawrence Ziring, *Pakistan at the Crosscurrent of History* (Oneworld Oxford, UK 2003).

²⁵⁰ Η μεγάλη εισροή μεταναστών Μουσουλμάνων από το Μπαγκλαντές δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί εύκολα από τις κυβερνήσεις κυρίως των περιοχών Assam και Tripura. Στις περιοχές Andhra Pradesh, Madhya Pradesh, Orissa και Bihar η άνιση μεταχείριση και η εξαθλίωση των μουσουλμάνων οδηγεί στην ανάπτυξη ιδεολογικών τρομοκρατικών ομάδων.

B.Raman «Terrorism: India's unending war», *Rediff Indian Abroad* (April 2003).
www.rediff.com/news/2003/apr/o35pec.htm.

όλες τις επιθέσεις, τόσο στο Κασμίρ, όσο και στο εσωτερικό της Ινδίας, έχουν κατηγορηθεί το Πακιστάν και το Μπαγκλαντές, ως υποστηρικτές και διακινητές των μαχητών αυτών, υπάρχει πλήθος οργανώσεων που δρουν στο εσωτερικό της Ινδίας με βασικούς στόχους, τόσο τη διεκδίκηση του Κασμίρ, όσο και τη διάδοση του συντηρητικού Ισλάμ. Πολλές από τις οργανώσεις στην Ινδία αποτελούνται κυρίως από αυτόχθονες, οι οποίοι αρχικά διαμαρτύρονταν για τις συνθήκες διαβίωσής τους, τις ανισότητες και τη στέρηση δυνατοτήτων εξέλιξης σε οικονομικό και μορφωτικό επίπεδο.

Απο το 1947 η τρομοκρατία ταλανίζει το εσωτερικό της Ινδίας και έχει αναδειχθεί κυρίως τα τελευταία χρόνια ως η μέγιστη απειλή. Οι ομάδες αυτές δρουν σε πολλές περιοχές της Ινδίας, κυρίως, όμως, στα διεθνή της σύνορα, δηλαδή, εκείνα με την Myanmar, το Bangladesh, το Nepal, και φυσικά στο Κασμίρ. Η δράση ομάδων στις περιοχές αυτές είναι σημαντική, καθώς οι χώρες αυτές λόγω της μουσουλμανικής πλειοψηφίας τους, αντιμετωπίζουν και αυτές οι ίδιες πολύ σοβαρό πρόβλημα με την τρομοκρατία και ένα κομμάτι τους στηρίζει την ισλαμική μαχητικότητα.

Ταυτόχρονα, όμως με τα ισλαμικά μαχητικά κινήματα στην Ινδία, ολοένα και αυξάνεται ο ινδουιστικός εθνικισμός και κινήματα που αποβλέπουν στην ενδυνάμωση και προστασία του ινδουιστικού πληθυσμού και πολιτισμού ενάντια στη μουσουλμανική απειλή. Υπάρχει, φυσικά, και ένα κομμάτι των Σιχ στην περιοχή Punjab οι οποίοι κατέφυγαν στην τρομοκρατία με αιτημά τους τη δημιουργία ενός κράτους, το οποίο θα ονομάζεται Khalistan, προορισμένο μόνο για τους Σιχ.²⁵¹ Ένα άλλο παράδειγμα ινδουιστικού σχισματικού κινήματος που κατέφυγε στην τρομοκρατία είναι η οργάνωση Anand Marg. Η οργάνωση αυτή δίνει έμφαση στο διαλογισμό και στις θρησκευτικές και πνευματικές πρακτικές, και υποστηρίζει τη βία ενάντια στους δυσφημιστές της. Έχει σημαντική υποστήριξη από ξένες χώρες και παρότι θεωρείται πως έχει σταματήσει τη δράση της απο το 1995, πιστεύεται πως δρα ακόμα εκτός Ινδίας.²⁵²

Οι επιθέσεις εναντίον πολιτών και απλών αμάχων αυξάνονται, οι στόχοι δεν περιορίζονται πλέον μόνο σε κυβερνητικούς παράγοντες και πολιτισμικά ιερά. Μία από τις σημαντικότερες επιθέσεις πραγματοποιήθηκε στην περιοχή Uttar Pradesh,

²⁵¹ Gerard Chaliand, Arnaud Blin, 253.

²⁵² B.Raman, "Terrorism: India's Unending War", *Rediff Indian Abroad* (April 4, 2003) <http://www.rediff.com/news/2003/apr/03spec.htm>

όπου μαχητές κατέστρεψαν τον ιερό ναό Babri. Η περιοχή αυτή θεωρείται από τις πιο θρησκευόμενες και ιερές στην Ινδία. Αργότερα, θα ακολουθήσει η επίθεση στο Ινδικό Κοινοβούλιο στις 13 Δεκεμβρίου του 2001 με αποτέλεσμα την παρολίγο διεξαγωγή πολέμου μεταξύ της Ινδίας και του Πακιστάν, με τη μετακίνηση των στρατευμάτων τους στις συνοριακές γραμμές. Οι επιθέσεις του 2008 σε περιοχές της Jaipur, Ahmedab και στο Δελχί συνεχίζονται. Τις αναλαμβάνει μία έως τότε, αφανής ομάδα, οι «India's Mujahideen».²⁵³ Είναι μία παράνομη οργάνωση, η οποία προωθεί την ιδέα μιας Ισλαμικής Ινδίας. Αν και είναι αυτόχθονο κίνημα έχει στενή συνεργασία με τις μυστικές υπηρεσίες του Πακιστάν και άλλα ισλαμικά μαχητικά κινήματα εκτός Ινδίας. Τα μέλη της δημιούργησαν την οργάνωση αυτή αφού πρώτα αποκόπηκαν από το κίνημα Students Islamic Movement of India (SIMI). Έχουν αναλάβει πλήθος επιθέσεων και έχουν συμβάλει σημαντικά στην ενίσχυση της τρομοκρατίας στο Κασμίρ.

Από την άλλη μεριά, το Students Islamic Movement of India (SIMI)²⁵⁴ ιδρύθηκε το 1977 στην πόλη Aligarh στην περιοχή της Uttar Pradesh. Βασικός στόχος του ήταν να προωθήσει έναν πιο συντηρητικό ισλαμικό τρόπο ζωής. Όσο αναπτύσσονταν ο ινδικός εθνικισμός, τόσο περισσότερο ριζοσπαστικό γινόταν το κίνημα των φοιτητών, με αποτέλεσμα να κηρύττει ολοένα και πιο συντηρητική ερμηνεία του Ισλάμ και να συντάσσεται υπέρ ενός βίαιου «jihad» προκειμένου να προστατεύσουν τα δικαιώματα των Μουσουλμάνων. Είναι μία από τις μεγαλύτερες οργανώσεις που δρουν στην Ινδία, και χρηματοδοτείται κυρίως από τις χώρες του Περσικό Κόλπο, που υποστηρίζει την ισλαμική μαχητικότητα. Συνεργάζεται, όπως άλλωστε όλα τα μαχητικά κινήματα, με οργανώσεις από το Πακιστάν και το Μπαγκλαντές, και σε άλλα μέρη του κόσμου. Έχει υποστηρίξει πολλά ισλαμικά μαχητικά κινήματα και έχει στηρίξει τον αγώνα των Μουσουλμάνων στο Κασμίρ.²⁵⁵

---

²⁵³ The "Anti-Nationals": Arbitrary Detention and Torture of Terrorism Suspects in India, *Human Rights Watch* 2011. www.hrw.org.

²⁵⁴ Ibid.

²⁵⁵ Ibid.

2. Η στήριξη των τρομοκρατικών οργανώσεων και η απονομιμοποίησή τους

Παρά το πλήθος των τρομοκρατικών οργανώσεων που δρουν στο Κασμίρ, αλλά και στην ευρύτερη περιοχή της Νότιοανατολικής Ασίας, πρέπει να σημειωθεί ότι, τουλάχιστον στα αρχικά τους στάδια, τύγχαναν ευρείας λαϊκής απήχησης και αυτό γιατί αν και στα πρώτα τους βήματα λειτουργούσαν περισσότερο τοπικά και εθνικιστικά, για το συμφέρον του τόπου τους, προσέφεραν κοινωνικές υπηρεσίες που το κράτος αδυνατούσε (στην υγεία, την παιδεία ακόμα και την οικονομία). Τέτοιες οργανώσεις είναι, για παράδειγμα, η Χεζπολάχ στο Λίβανο, οι Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν²⁵⁶, η Χαμάς στο Ισραήλ²⁵⁷.²⁵⁸ Αναπόφευκτο αποτέλεσμα αυτών ήταν η ευρεία λαϊκή υποστήριξη και βοήθεια προς το σκοπό τον οποίο πρέσβευαν. Η κατάσταση αυτή επικρατούσε και στο Κασμίρ.

Οι μαχητές δρούσαν με τη στήριξη και τη βοήθεια των πολιτών, οι οποίοι ταυτιζόνταν μαζί τους, δεδομένου ότι πολεμούσαν για ένα κοινό στόχο και κοινά ιδανικά. Το γεγονός ότι τα μέλη των οργανώσεων ήταν γηγενής ενίσχυε την υποστήριξη του αγώνα για το δικαίωμα του λαού στον αυτοπροσδιορισμό και τον καθορισμό του μέλλοντός τους.²⁵⁹ Ακόμα και όταν εισχώρησαν εξωτερικοί παράγοντες, δηλαδή ομάδες εκτός του Κασμίρ, η υποστήριξη των πολιτών, αλλά και των ομάδων όπως η Jamaat-e-Islami και το Jammu Kashmir Liberation Front εξακολούθησε. Για τους πολίτες, οι μαχητές της ελευθερίας, ήταν ιδιαίτερα σεβαστοί, ενώ οι Saheeds, οι μάρτυρες που σκοτώνονταν σε συγκρούσεις με τις δυνάμεις ασφαλείας θεωρούνταν, ήρωες.²⁶⁰ Μάρτυρες θεωρούνταν ακόμη και όσοι αυτοκτονούσαν προκειμένου να φέρουν σε πέρας την αποστολή που τους είχε ανατεθεί. Η τρομοκρατία με τη μέθοδο της αυτοκτονίας είναι μία από τις πιο επικίνδυνες τακτικές των ισλαμιστών μαχητών, μιας και υποδηλώνει μια φανατική

²⁵⁶ Εφημερίδα «Καθημερινή», «Οι δέκα Μύθοι για το Αφγανιστάν», 28.09.2011.

²⁵⁷ Το Ισραήλ δημιούργησε τη Χαμάς, η οποία όταν σταμάτησε να εκφράζει και να πρεσβεύει τα ίδια συμφέροντα με το κράτος του Ισραήλ την αποκήρυξαν, ενισχύοντας έτσι περισσότερο το θρησκευτικό φανατισμό.

²⁵⁸ Noam Chomsky, 34-35.

²⁵⁹ A.Z. Hilalai, "Historical Developments of the Kashmir Problem and Pakistan's Policy after September 11, 2001", *Perceptions*(Summer 2004), 10-11. <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/6.-A.Z.-Hilali.pdf>

²⁶⁰ Chowdhary, "Terrorism and Movement: a case study of Kashmir", 6

αφοσίωση σε ένα σκοπό με τον οποίο εμείς οι Δυτικοί δεν είναι εξοικωμένοι, και δεν υπάρχουν αντίμετρα, καθώς καμία απειλή δεν μπορεί να τους εμποδίσει.²⁶¹

Η έκρηξη βίας που παρατηρήθηκε από το 1989, με αφορμή την απαγωγή της κόρης ενός ανώτερου αξιωματούχου της Ένωσης Εσωτερικού της Ινδίας, Mufti Mohd Syed, του οποίου η εκλογή αμφισβητούνταν έρχεται να αλλάξει τα δεδομένα. Την απαγωγή τη διέπρεξε το Jammu Kashmir Liberation Front, ωστόσο ενθαρρύνθηκε και υποστηρίχθηκε από πλήθος άλλων ισλαμικών οργανώσεων, όπως η Hizb-ul-Mujahideen, το Al-Baraq, η Al-Omar, και η Al-Fateh.²⁶² Η βία που ξέσπασε, οδήγησε την Ινδία να λάβει δραστικά μέτρα για την καταπολέμησή της τρομοκρατίας, μεταξύ των οποίων την κατάργηση των συλλαλητηρίων και της νομοθετικής συνέλευσης, καθώς και την αυθαίρετη σύλληψη ανδρών στο Κασμίρ. Αυτό είχε αρνητικό αντίκτυπο στους πολίτες του Κασμίρ, νομιμοποιώντας, έτσι, τη βία.²⁶³

Ωστόσο, όσο η δράση τους συνεχιζόταν, τόσο έχαναν τη λαϊκή νομιμοποίηση που απολάμβαναν από τους ντόπιους. Αυτό συνέβη για μια σειρά από παράγοντες, όπως, ότι η μετέπειτα γενιά των μαχητών είχε χάσει τον ιδεολογικό προσανατολισμό του ένοπλου αυτού αγώνα και κινούνταν με βάση το κέρδος και την εξουσία που απέρρεε από την κατοχή των όπλων. Ένας επιπλέον λόγος ήταν οι εσωτερικές συγκρούσεις μεταξύ των ομάδων για την κυριαρχία και τη διατήρηση του ελέγχου, όπως έγινε με την περίπτωση της Hizb-ul-Mujahideen και το Jammu Kashmir Liberation Front, με τη διάλυση του τελευταίου το 1994. Ο τρίτος παράγοντας ήταν, πως ο βασικός στόχος των ξένων ενόπλων οργανώσεων που εισχώρησαν στο Κασμίρ ήταν η διεθνοποίηση του αγώνα τους. Η μακρόχρονη παραμονή τους είχε αρχίσει να προκαλεί εντάσεις λόγω του μη αυτόχθονου χαρακτήρα που έλαβε η ένοπλη πάλη και της λογικής του παν-ισλαμισμού που τους διακατείχε.²⁶⁴ Έτσι, ενώ το ξεκίνημα των ενόπλων οργανώσεων στο Κασμίρ είχε πολιτικές ρίζες, η μετεξέλιξή του στην οργάνωση του παγκόσμιου Jihad ξέφυγε από τις τοπικές πολιτικές, χάνοντας έτσι τη λαϊκή νομιμοποίηση.²⁶⁵

---

²⁶¹ Louise Richardson, *Τι θέλουν οι τρομοκράτες*, (ΤΟΠΟΣ, Αθήνα, 2008), 187.

²⁶² Sumit Ganguly, "Explaining the Kashmir Insurgency: political mobilization and institutional decay", *International Security*, Vol. 21, No. 2, (Fall 1996), 76.

²⁶³ Daniel Bayman, 162.

²⁶⁴ Chowdhary, 12-15.

²⁶⁵ *Ibid*, 16-17.

3. «Νέα τρομοκρατία»:η απειλή της πυρηνικής τρομοκρατίας

Τις τελευταίες δεκαετίες η μορφή, η δομή, η τακτική και η ιδεολογία της τρομοκρατίας έχουν διαφοροποιηθεί αρκετά σε σχέση με το παρελθόν. Το αποτέλεσμα είναι η εμφάνιση του όρου «νέα τρομοκρατία», η οποία χαρακτηρίζεται ως η πιο επικίνδυνη μορφή τρομοκρατίας σήμερα. Παραδοσιακά, οι οργανώσεις που θεωρούνταν τρομοκρατικές είχαν έναν ευδιάκριτο προσδιορισμό, εθνικιστικές, αυτονομιστικές, αποσχιστικές, ενώ σήμερα αρκετές από αυτές έχουν επισκιαστεί από πιο πολύπλοκες και επικίνδυνες νέες οργανώσεις. Παλαιότερα οι οργανώσεις χαρακτηρίζονταν οργανωτικά ιεραρχικά, ήταν εκλεκτικές ως προς τους στόχους, προσπαθώντας ταυτόχρονα να ευαισθητοποιήσουν το ευρύ κοινό. Σήμερα οι οργανώσεις δεν είναι τόσο συνεκτικές. Τα χαλαρά δίκτυα, ο μη γεωγραφικός προσδιορισμός και περιορισμός, όπως επίσης και ο πολυπληθής χαρακτήρας τους αποτελούν τα γνωρίσματα των νέων οργανώσεων. Ένα βασικό στοιχείο που συμβάλλει στην επικινδυνότητα της νέας τρομοκρατίας είναι η απουσία ουσιαστικής και τεκμηριωμένης ιδεολογίας, όπως, επίσης, η αναβίωση του θρησκευτικού στοιχείου, ιδιαίτερα σε όσους ασπάζονται το Ισλαμ, το οποίο παρακινεί ολοένα και περισσότερα μέλη.²⁶⁶ Η σύνδεση αυτών με τα χαρακτηριστικά της παγκοσμιοποίησης και των νέων δεδομένων ασφαλείας, δημιουργεί ένα εύφλεκτο κλίμα με απροσδιόριστες προεκτάσεις.²⁶⁷

Αν και στο νέο διεθνές περιβάλλον, όπου η εύκολη και γρήγορη πρόσβαση, τόσο σε πληροφορίες, όσο και σε υλικά για την πραγμάτωση των στόχων των τρομοκρατών είναι γεγονός, οι τρομοκράτες προτιμούν τη χρήση των συμβατικών όπλων. Αυτό γίνεται όχι επειδή δεν κατέχουν ή δε μπορούν να αποκτήσουν χημικά, βιολογικά και πυρηνικά όπλα, αλλά διότι γνωρίζουν την επιτυχή έκβαση των επιχειρήσεων τους με τη χρήση συμβατικών όπλων. Ωστόσο η κατοχή υλικών για τη δημιουργία πυρηνικών από τις τρομοκρατικές οργανώσεις είναι μια πραγματικότητα, με αποτέλεσμα η απειλή μιας επίθεσης με όπλα μαζικής καταστροφής να είναι δυνατή. Η ταυτόχρονη, όπως προαναφέραμε, αναβίωση της θρησκείας έχει αυξήσει τα

²⁶⁶ Assaf Moghadam, *The roots of Terrorism*, (Chelsea House Publisher 2006), 6-7.

²⁶⁷ Matthew Morgan, "The Origins of the New Terrorism", *Parameters*, (Spring 2004).

επίπεδα της θανατηφόρας τρομοκρατίας, δικαιολογώντας παράλληλα τις δαπανηρές και βάνανυες μορφές βίας.²⁶⁸

Σύμφωνα με τον Matthew Morgan η εμφάνιση της νέας τρομοκρατίας χαρακτηρίζεται από περισσότερο φανατισμό και είναι περισσότερο θρησκευτικά υποκινούμενη. Πλέον, όπως αναφέρει, αποζητούν τη μέγιστη δυνατή καταστροφή και όχι τη συζήτηση, ενώ οι λόγοι για τις πράξεις τους εδράζονται σε πολιτισμικούς, πολιτικό-οικονομικούς και τεχνολογικούς παράγοντες. Η τρομοκρατία έχει ποσοτικά και ποιοτικά αλλάξει από το παρελθόν, ενώ η ανάμειξη των παραπάνω παραγόντων κάνουν την προοπτική των όπλων μαζικής καταστροφής και των πυρηνικών τρομακτικά πιθανή.²⁶⁹

Ένα χρόνο μετά τα γεγονότα στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου των ΗΠΑ, τα μέτρα προς την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας εντάθηκαν, καθώς επίσης και οι φόβοι για νέα τρομοκρατικά χτυπήματα πυρηνικού χαρακτήρα. Οι έννοιες της «βρώμικης βόμβας», της ραδιολογικής συσκευής διασποράς (RDD- Radiological Dispersion Device) αρχίζουν να εισέρχονται ολοένα και περισσότερο στο λεξιλόγιο των διαμορφωτών της πολιτικής. Ωστόσο, οι ΗΠΑ δεν είναι ο μοναδικός στόχος πραγμάτωσης τρομοκρατικού χτυπήματος. Η Νότια Ασία χαρακτηρίζεται από έντονη πολιτική αστάθεια και η διαμάχη μεταξύ των δύο πυρηνικών κρατών Ινδίας-Πακιστάν για το Κασμίρ, το οποίο βρίσκεται εν μέσω, καθιστά την πιθανότητα της πυρηνικής ή ραδιολογικής τρομοκρατίας εξαιρετικά πιθανή. Ανεξάρτητα από τα μέτρα που έχουν λάβει τα δυο κράτη για να εμποδίσουν δυσάρεστες εξελίξεις και διαρροή των πυρηνικών όπλων και υλικών, δεν υπάρχει εγγύηση προστασίας από κάθε πιθανή απειλή. Πυρηνικές απειλές θεωρούνται, η χρήση μιας ραδιενεργούς πυρηνικής συσκευής, μία εκपुरσοκρότηση ενός πυρηνικού όπλου ή η κατά λάθος πυρηνική έκρηξη όπως για παράδειγμα στις στρατιωτικές βάσεις είτε της Ινδίας είτε του Πακιστάν.²⁷⁰ Αν και μπορεί λοιπόν να υποθεθεί ότι κατά λάθος πραγματοποιείται ένα από τα τρία παραπάνω τότε οι συνέπειες θα είναι καταστροφικές. Η πληθώρα των τρομοκρατικών οργανώσεων στις χώρες αυτές όπως και στο Κασμίρ, εντείνουν την ασφάλεια και το φόβο.

---

²⁶⁸ Ibid, 9.

²⁶⁹ Matthew J.Morgan, 29-43

²⁷⁰ Kishore Kuchibhotla, Matthew McKinzie, "Nuclear Terrorism and Nuclear Accidents in South Asia", 17-18. / S. Paul Kapur, "India and Pakistan's Unstable Peace: why nuclear South Asia is not like Cold War Europe", 150.

Οι συγκρούσεις στην περιοχή του Κασμίρ, ακόμα και σήμερα, δε μπορούν να ειπωθούν πλέον με καθαρά συμβατικό τρόπο και χωριστά από την ύπαρξη πυρηνικών στην περιοχή. Η συνεχής πρόκληση του Πακιστάν έναντι της Ινδίας, βασίζεται ακριβώς στην παραπάνω διαπίστωση, ότι δηλαδή, εξαιτίας του πυρηνικού φόβου δεν θα υπάρξει ανταποδοτική επίθεση από την Ινδία σε πυρηνικό επίπεδο καταλήγοντας να συσσωρεύει στρατεύματα στη Γραμμή Ελέγχου για να απωθούν και να καταστέλλουν εξεγέρσεις που προκαλούνται από το Πακιστάν.²⁷¹

Για να γίνουν κατανοητοί οι κίνδυνοι, αλλά και οι πιθανότητες, που προκύπτουν από το ενδεχόμενο της πυρηνικής τρομοκρατίας, η οποία εμπερικλείει την κατοχή, χρήση και την απειλή χρήσης πυρηνικών υλικών, πρέπει να λάβουμε υπόψη μας την αντίληψη περί της απειλής. Η απειλή καθορίζεται από τον αριθμό, και τη στάση της επέκτασης του δυνητικά επιτιθέμενου κράτους. Αυτό φυσικά, περιέχει, τις σχέσεις του κράτους με τους εξωτερικούς εχθρούς και τις εγχώριες και τρομοκρατικές οργανώσεις. Βασικά χαρακτηριστικά της πυρηνικής τρομοκρατίας είναι η άμεση απειλή για τους πολίτες του κράτους, σκορπίζοντας ραδιενέργεια, και η έμμεση απειλή πρόκλησης πολέμου μεταξύ πυρηνικών κρατών.²⁷² Τα υλικά που μπορούν να χρησιμοποιηθούν είναι ραδιενεργά υλικά, όπως τα πυρηνικά απόβλητα, το φυσικό ουράνιο και υλικά που χρησιμοποιούνται για ιατρικούς και βιομηχανικούς σκοπούς. Τα υλικά που χρειάζονται οι τρομοκρατικές ομάδες και οργανώσεις προκειμένου να καταστήσουν την απειλή τους ρεαλιστική, βρίσκονται μέσα στην κοινωνία, και δεν είναι δυσεύρετα.²⁷³ Διάφορα ραδιενεργά υλικά χρησιμοποιούνται για ιατρικές και επιστημονικές έρευνες, στην παραγωγή ενέργειας και στη βιομηχανία. Βασική αρμοδιότητα του στρατού είναι η κατασκευή, η συλλογή και η αποθήκευση των πυρηνικών είναι, όπως επίσης και τα συστήματα μεταφοράς τους. Ωστόσο, όλα τα μέρη που απαρτίζουν τη φύλαξη των πυρηνικών είναι ευάλωτα και μπορούν να λεηλατηθούν από τρομοκράτες, πράγμα που γίνεται πιο πιθανό και επικίνδυνο όταν οι τρομοκρατικές οργανώσεις αποκτούν διεθνή υποστήριξη και συνεργασίες.²⁷⁴

---

²⁷¹ Manchester City Council "Kashmir Nuclear Crisis, Nuclear Free Authorities briefing", (July 26, 2002), No 4, 2. www.gn.apc.prg/nfznc.

²⁷² Rajesh M.Basrur, Minimum Deterrence and India's nuclear strategy, (Studies in Asian Security 2009), 122.

²⁷³ Shraham Allison, Nuclear Terrorism: the ultimate preventable, (Times Books, N.Y., 2004), 9. / Kishore Kuchibhotla, Matthew McKinzie, "Nuclear Terrorism and Nuclear Accidents in South Asia", 18

²⁷⁴ Rajesh M.Basrur, 123-124.

Ολοένα και περισσότερο γίνεται γνωστή η επιθυμία των τρομοκρατών να αποκτήσουν πυρηνικά, ακριβώς, όμως, επειδή είναι μη κρατικοί δρώντες δεν υπόκεινται σε στρατηγικές αποτροπής, όπως τα κράτη που αναπτύσσουν το πυρηνικό τους οπλοστάσιο με αυτή την προοπτική. Οι τρομοκράτες μπορούν να πλήξουν με κάποια περιοχή στοχοποιώντας κάποιο δημόσιο κτίριο με συσκευές διάχυσης ραδιενέργειας (RDD) ή βρώμικη βόμβα. Η επίθεση αυτή γίνεται με συμβατικό εκρηκτικό μηχανισμό ο οποίος περιέχει ραδιενεργά στοιχεία. Επίσης μπορούν χτυπήσουν κατευθείαν σε κρατικές υποδομές, όπως νοσοκομεία, κέντρα ερευνών ή υποδομών ενέργειας, χωρίς να χρειάζονται εκ των προτέρων συσκευές εκροής ραδιενέργειας. Όπως, επίσης, και στοχοποιώντας στρατιωτικές δυνάμεις μιας χώρας συμπεριλαμβανομένου και των πυρηνικών της, χρησιμοποιώντας ακριβώς τα όπλα τους προκειμένου να δημιουργήσουν μια επίδραση RDD ή μια πυρηνική εκτυρσοκρότηση. Ο κίνδυνος πυρηνικού πολέμου αυξάνεται σε αυτές τις περιπτώσεις όταν οι τρομοκρατικές ομάδες υποστηρίζονται από κάποιο κράτος εχθρικό σε αυτό που γίνεται η επίθεση.²⁷⁵

Υπάρχουν, ωστόσο, παραδείγματα τα οποία επιβεβαιώνουν τη χρήση, και την προσπάθεια των τρομοκρατών να υιοθετήσουν τακτικές διαφορετικές από αυτές που τα συμβατικά όπλα τους προσέφεραν. Το 1979, Παλαιστίνιοι τρομοκράτες προσπάθησαν να δηλητηριάσουν πορτοκάλια που εξήγαγαν στην Ευρώπη, προκειμένου να πληγεί η Ισραηλινή οικονομία, ενώ το 1990 η οργάνωση των Ταμίλ Εελάμ (LTTE) χρησιμοποίησε αέριο χλωρίου σε επίθεση εναντίον ενός στρατιωτικού στρατοπέδου στη Σρι Λάνκα στο ανατολικό Kiran. Οι ενέργειες αυτές θεωρούνταν μεμονωμένες περιπτώσεις, κάνοντας λόγο για τη συνειδητοποίηση και την άρνηση σε ένα βαθμό της χρήσης όπλων μαζικής καταστροφής των τρομοκρατών εξαιτίας της ελλειπούς τεχνογνωσίας για τη δημιουργία και τη διαχείρισή τους, όπως επίσης και για το μέγεθος της καταστροφής. Ωστόσο, το 1994, με την επίθεση της Aum Shinrikyo με το αέριο sarin στο μετρό του Τόκιο και την πρώτη επίθεση το 1993 στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου στη Νέο Υόρκη, καταρρίπτεται το μέχρι τότε επιχείρημα για τους σκοπούς των τρομοκρατών, οι οποίοι αποζητούσαν τη δημοσιότητα για την ευαισθητοποίηση και αναγνώριση από το ευρύ κοινό των αιτημάτων τους. Λόγω της αλλαγής της δομής τους, της βαθειάς θρησκευτικής πλέον κινητοποίησης και της αλλαγής των τακτικών τους, οι τρομοκρατικές οργανώσεις

---

²⁷⁵ Ibid, 125.

παγκοσμίως γίνονται περισσότερο θανατηφόρες χωρίς ιδιαίτερα καθορισμένους στόχους και συνεκτική πολιτική ιδεολογία.²⁷⁶ Οι τρομοκράτες με έντονο το θρησκευτικό κίνητρο έχουν λιγότερα όρια ως προς την καταστροφικότητα, καθώς το κύριο ακροατήριό τους δεν είναι η κυβέρνηση, αλλά ο Θεός, καθιστώντας τη βία μια θεϊκή πράξη, υπαγορευμένη και νομιμοποιημένη από τη θεολογία.²⁷⁷ Οι μετέπειτα επιθέσεις τους, τόσο σε αμερικανικές βάσεις, αλλά και σε ευρωπαϊκές, δείχνουν ότι δρουν με περισσότερο μίσος και έχθρα απέναντι στο δυτικό πρότυπο. Η πρώτη τρομοκρατική οργάνωση που έδειξε ανοιχτά το ενδιαφέρον της για την κατοχή τόσο πυρηνικών όσο και βιολογικών, χημικών όπλων ήταν η Al-Qaeda²⁷⁸ με τον ηγέτη της τον Osama Bin Laden να αναφέρει ότι «είναι το καθήκον των μουσουλμάνων να προετοιμαστούν όσο το δυνατόν καλύτερα και με περισσότερη δύναμη ώστε να τρομοκρατήσουν τους άπιστους».²⁷⁹ Η νέα γενιά τρομοκρατών είναι πιο επικίνδυνη μιας και χαρακτηρίζεται από ένα μίγμα φανατισμού, βίας, μόρφωσης και εύκολης πρόσβασης σε θανατηφόρα όπλα.

Οι τρομοκράτες οδηγούνται από στρατηγικούς λόγους και ψυχολογικά κίνητρα.²⁸⁰ Οι εναλλακτικές, ως προς την τακτική τους είναι πολλές: απαγωγές, αεροπειρατείες, ρίψη βομβών, ενώ τα πυρηνικά, τα βιολογικά και τα χημικά όπλα έρχονται να προστεθούν στις εναλλακτικές αυτές. Είναι πραγματικότητα ότι η τρομοκρατία προσαρμόστηκε στα νέα δεδομένα των συνθηκών με τον καιρό, αλλάζοντας τακτικές, όπως οι αεροπειρατείες και οι απαγωγές ελαττώθηκαν μιας και τα κράτη από την πλευρά τους προσαρμόστηκαν και βρήκαν νέους τρόπους αντιμετώπισης των τρομοκρατών, υιοθετώντας πιο αδιάλλακτες και σκληρές στάσεις απέναντι στα αιτήματά τους.²⁸¹ Η κλοπή και η χρήση βίας για την απόκτηση όπλων μαζικής καταστροφής, όπως και για την απόκτηση συστατικών των πυρηνικών βομβών για τη δημιουργία δικών τους όπλων είναι ένας από τους τρόπους εύρεσής τους, αυξάνοντας τη δύναμη και την επιχειρησιακή ικανότητά τους. Μεγάλα αποθέματα πυρηνικών υλικών βρίσκονται ιδιαίτερα στη Ρωσία, από την οποία και προμηθεύονται πέραν των

---

²⁷⁶ Louise Richardson, 131.

²⁷⁷ Rajesh M. Basrur, Hasan-Askari Rizvi, "Nuclear Terrorism in South Asia", *Sandia National Laboratories* 2003, Cooperative Monitoring Center/ Occasional Paper 15, 19.

²⁷⁸ Θεωρείται η πρώτη διεθνής τρομοκρατική οργάνωση που αν και δεν έχει αποδειχθεί με στοιχεία ότι κατείχε πυρηνικά, είχε πυρηνική σκέψη και τακτική. Shrahham Allison, *Nuclear Terrorism: the ultimate preventable*, (Times Books, N.Y., 2004), 28.

²⁷⁹ Bruce Hoffman, "Inside Terrorism", *Columbia University Press* (2006), 267-285.

²⁸⁰ Rajesh M. Basrur, Hasan-Askari Rizvi, 18.

²⁸¹ Brian Michael Jenkins, 183.

άλλων όπλα. Εκτός των σχάσιμων υλικών, μεγάλα αποθέματα ραδιολογικών υλικών βρίσκονται διαθέσιμα παγκοσμίως, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη μόλυνση φαγητού και νερού, όπως και τη δημιουργία της «βρώμικης βόμβας» διασκορπίζοντας ραδιενεργά υλικά.²⁸² Η δυνατότητα πλέον δημιουργίας πυρηνικών όπλων δε μπορεί να υποτιμηθεί, αναγνωρίζοντας ότι η νέα γενιά τρομοκρατών εκτός από το θρησκευτικό φανατισμό, ο οποίος προσελκύει και τα περισσότερα μέλη, χαρακτηρίζεται από υψηλού επιπέδου μόρφωση των μελών τους.

Το ρίσκο διεξαγωγής μιας πυρηνικής επίθεσης αυξάνεται, όσο αυξάνεται η επιθυμία για μαζικά θύματα. Οι δυσκολίες που μέχρι πρότινος συναντούσαν οι τρομοκράτες στη διαχείριση και τη δημιουργία πυρηνικών φαίνεται να ξεπερνώνται όσο η τεχνολογία και η διάθεση της πληροφορίας επεκτείνεται. Οι συνεχείς αναταραχές στη Νότια Ασία φαίνεται να διευκολύνουν την απόφαση αυτή των τρομοκρατών. Ωστόσο στην περίπτωση του Κασμίρ, η πιθανότητα πυρηνικής απειλής εξαρτάται, στο μέγιστο βαθμό, από τη διαχείριση των πυρηνικών μεταξύ των δύο κρατών (Ινδίας και Πακιστάν), αλλά και από τη διαχείριση εκ μέρους τους των τρομοκρατικών οργανώσεων που δρουν στην περιοχή. Η ραγδαία ανάπτυξη των πυρηνικών προγραμμάτων τους, ο ολοένα αυξανόμενος τεχνολογικός εκσυγχρονισμός και το άλυτο πρόβλημα του Κασμίρ, είναι δεδομένα που οδηγούν στο φόβο ξεσπάσματος πυρηνικής σύγκρουσης.²⁸³

4. Πυρηνική τρομοκρατία στην Ινδία και στο Πακιστάν: ο αντίκτυπος στο Κασμίρ

Η Ινδία, παρότι είναι η μεγαλύτερη δημοκρατία στον κόσμο και έχει συνεχή οικονομική ανάπτυξη, ταλανίζεται, τόσο από την εσωτερική βία και τρομοκρατία, όσο και από την εξωτερική για την περιοχή του Κασμίρ. Οι πολιτικές και οικονομικές συνθήκες στο εσωτερικό της χώρας δίνουν έδαφος για την ανάπτυξη βίαιων κινήματων, ενώ η προσπάθεια καταστολής τους είναι συνεχής, κάνοντας την τρομοκρατία αναπόσπαστο κομμάτι στη χάραξη της στρατηγικής της. Τα περισσότερα κινήματα που αναπτύχθηκαν εσωτερικά ζητούσαν την αλλαγή

²⁸² Rajesh M. Basrur, Hasan-Askari Rizvi, 20-22.

²⁸³ Sumit Ganguly, "Nuclear Stability in South Asia", *MUSE International Security*, Vol.33, No. 2, (Fall 2008), 66-70 / C.Christine Fair, *The Counterterrorism Coalitions: cooperation with India and Pakistan* (RAND Project Air Force, 2004), 100-101.

πολιτικής, όπως για παράδειγμα το Κέντρο Κομμουνιστών Μαιοϊστών (Maoist Communist Center) και ο Πόλεμος του Λαού (People's War), τα οποία δρουν στη βόρεια και ανατολική Ινδία, παρά αυτονομία και απόσχιση. Ωστόσο, η διάχυση της τρομοκρατίας από τις γειτονικές χώρες είναι ένα γεγονός που έχει σοβαρές προεκτάσεις στην εσωτερική διαχείριση της Ινδίας. Η σύνδεση των κινημάτων και των τρομοκρατικών οργανώσεων με άλλα εκτός Ινδίας, συμβάλλει στην αλλαγή της τακτικής και του τρόπου δράσης, και ως εκ τούτου και στη δυναμική για την απόκτηση πυρηνικών ή άλλων όπλων μαζικής καταστροφής. Για παράδειγμα, η σύγκρουση στη Σρι Λάνκα είχε σοβαρές πολιτικές προεκτάσεις στην Ινδία με αποτέλεσμα τη δολοφονία του πρωθυπουργού Rajiv Gandhi, ενώ τα αποσχιστικά κινήματα στο Κασμίρ που υποστηρίζονται έντονα από το Πακιστάν έχουν λάβει έναν εξτρεμιστικό ισλαμικό χαρακτήρα.²⁸⁴

Η ασφάλεια των πυρηνικών κεφαλών της Ινδίας βρίσκεται κάτω από αυστηρό στρατιωτικό έλεγχο. Η Κεντρική Βιομηχανική Δύναμη Ασφαλείας μια παραστρατιωτική δύναμη υπό τον έλεγχο του Υπουργείου Εσωτερικών της Ινδίας, έχει επίσης επωμιστεί με την ασφάλεια των πυρηνικών εγκαταστάσεων. Ο τρόπος και η συνεργασία του με το στρατό και την ερευνητική γραφειοκρατία, οργανισμοί που συμβάλλουν στον έλεγχο των συστημάτων ασφαλείας, δεν είναι όμως γνωστός. Ανησυχία προκαλεί το γεγονός ότι το 1998 εκλάπησαν 8 kg φυσικού ουρανίου από το Κέντρο Ατομικής Έρευνας, το 2001 τρομοκράτες κατόρθωσαν και διείσδυσαν σε περιοχές υψίστης ασφαλείας στο Ινδικό Κασμίρ, ενώ το ίδιο περιστατικό συνέβη το 2002 στο στρατόπεδο του Kaluchak στο Κασμίρ. Η επίθεση στο Ινδικό Κοινοβούλιο, καταδεικνύει την ευκολία με την οποία οι τρομοκράτες μπορούν να εισχωρήσουν σε περιοχές υψίστης ασφαλείας ιδιαίτερα σε περιοχές που φυλάσσονται σχάσιμα υλικά. Τα παραπάνω γεγονότα καταδεικνύουν επίσης, πως με την ευκολία που δρουν σε αυτές τις περιοχές η εύρεση ραδιενεργών υλικών από νοσοκομεία ή βιομηχανικές περιοχές ξεφεύγει κάθε ελέγχου αυξάνοντας ολοένα και περισσότερο την ανασφάλεια και την αβεβαιότητα για τις δυναμικές των τρομοκρατικών οργανώσεων.²⁸⁵

Η Ινδία έχει αναπτύξει συστήματα ασφαλείας, ενώ πολλές φορές χρησιμοποιεί κατασταλτικά μέτρα για την αντιμετώπιση των εξεγέρσεων και των τρομοκρατικών κινήματων που αναπτύσσονται. Ωστόσο, η εξέλιξη των οργανώσεων απαιτεί την

²⁸⁴ Ibid, 64-65.

²⁸⁵ Ibid, 66-67.

επαγρύπνηση των συστημάτων και των φορέων ασφαλείας και συνεχή εκσυγχρονισμό. Επιπλέον, η γεωγραφική συγγένεια με χώρες αμιγώς μουσουλμανικές και με κράτη που υποθάλπουν, και αποτελούν καταφύγιο για τρομοκράτες, καθιστά αναγκαία την οχύρωση του κράτους και την εξεύρεση λύσεων διεθνούς συνεργασίας.²⁸⁶

Από την άλλη μεριά, το πυρηνικό οπλοστάσιο του Πακιστάν βρίσκεται στο στόχαστρο ιδιαίτερα των ΗΠΑ μετά την 11.09.2001, θεωρώντας πως οι σχέσεις του Πακιστάν με τους Ταλιμπάν, καθώς και η συνεργασία τους για την ένοπλη σύγκρουση στην περιοχή του Κασμίρ, αποτελούν σημαντικό παράγοντα που μπορεί να ωθήσει τους τρομοκράτες στην απόκτηση πυρηνικών. Η πολιτική αστάθεια στο Πακιστάν είναι ένας επιπλέον λόγος ανησυχίας, καθώς ανά πάσα στιγμή ισλαμιστικές οργανώσεις μπορούν να καταλάβουν το πυρηνικό οπλοστάσιο. Η ασφάλεια του πυρηνικού οπλοστασίου του Πακιστάν τίθεται συνεχώς υπό αμφισβήτηση, μιας και τον κύριο λόγο στο κράτος τον έχει ο στρατός. Οι μυστικές υπηρεσίες του Πακιστάν, οι οποίες βοήθησαν ιδιαίτερα στην άνοδο των Ταλιμπάν κυρίως τη περίοδο 1994-1996, ενδέχεται να συνεχίζουν να έχουν σχέσεις με το καθεστώς των Ταλιμπάν μετά την αποκήρυξή τους και τη στροφή του Πακιστάν στο πλευρό των ΗΠΑ στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας.²⁸⁷ Στην περίπτωση αυτή, η πιθανότητα κατοχής ή εύρεσης υλικών που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως όπλα ή στη δημιουργία πυρηνικών, από τις μυστικές υπηρεσίες του Πακιστάν και τους Ταλιμπάν, είναι μεγάλη, ιδιαίτερα αν χρησιμοποιηθούν ως μέσο εκδίκησης, θεωρώντας τη στροφή του Πακιστάν ως στροφή εναντίων του σκοπού των ισλαμιστών. Παρά τις διαβεβαιώσεις του Πακιστάν για τον πλήρη και ουσιαστικό έλεγχο των πυρηνικών, δεν έχει φανεί ιδιαίτερα συνεπή σε αυτό, δεδομένου ότι στην κρίση Brasstack²⁸⁸, την πολεμική άσκηση της Ινδίας, το Πακιστάν θεωρώντας ότι η Ινδία ετοιμάζεται να επιτεθεί και φοβούμενο ότι θα καταστρέψει το πυρηνικό του οπλοστάσιο, διέσπειρε τα πυρηνικά σε διάφορα μέρη

---

²⁸⁶ Ibid, 65.

²⁸⁷ Ibid, 47-50. M. Ehsan Ahrari, "Jihadi Groups, Nuclear Terrorism and the new great Game", *Strategic Studies Institute U.S. Army College*, (August 2001), 13.

²⁸⁸ Μεγάλη στρατιωτική άσκηση της Ινδίας, που πραγματοποιήθηκε στα σύνορα του Πακιστάν και προκάλεσε την άμεση αντίδρασή του, ανταποδίδοντας με στρατιωτικούς ελιγμούς. Stephen Philip Cohen, *India: Emerging Power*, (Brookings Institution Press, Washington D.C. 2001), 147 / Samina Ahmed, "Pakistan's Nuclear Weapons Programm: Turning Points and Nuclear Choices", *International Security* Vol. 23, No. 4, (Spring 1999), 188. / Saira Khan, "Nuclear Weapons and the prolongation of the Indian Pakistan rivalry", ed. T.V.Paul *The Indian- Pakistan Conflict: an enduring rivalry*, N.Y Cambridge University Press (2005), 164.

αποτελώντας έτσι το μεγαλύτερο κίνδυνο για την επιδρομή τρομοκρατών και την κλοπή τους. Η περίπτωση αυτή ενισχύεται και από το γεγονός ότι οι πυρηνικές κεφαλές δεν είναι συναρμολογημένες και τα κομμάτια φυλάσσονται σε διαφορετικά μέρη, πράγμα που επιτείνει την ανάγκη καλύτερης φύλαξης.²⁸⁹

Το 2000 δημιουργήθηκε η Εθνική Εξουσία Ελέγχου η οποία είχε την αρμοδιότητα να διασφαλίζει τον αποτελεσματικό έλεγχο και τη διαχείριση του πυρηνικού προγράμματος του Πακιστάν, όπως επίσης να διασφαλίζει την πιθανότητα παράνομης χρήσης τους. Ένα χρόνο αργότερα εγκαθιδρύθηκε η Πακιστανική Πυρηνική Ρυθμιστική Εξουσία, για τον έλεγχο, τη ρύθμιση και την επίβλεψη όλων των πλευρών της πυρηνικής ασφάλειας και την προστασία της ραδιενέργειας.²⁹⁰ Μετά την 11.09 και τη συνεργασία με τις ΗΠΑ για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, τα συστήματα ασφαλείας αυξήθηκαν και οι έλεγχοι γίνονταν ακόμα πιο αυστηροί.²⁹¹

Οι οικονομικές και πολιτικές συνθήκες δημιουργούν ένα συνεχές κλίμα έντασης, ενώ οι ισλαμιστές μαχητές που υποστηρίχθηκαν από τις μυστικές υπηρεσίες του Πακιστάν στον πόλεμο του Αφγανιστάν συνεχίζουν να δρουν, δίνοντας βάση στην ισλαμική ατζέντα τους για τη δημιουργία του πραγματικού και καθαρού ισλαμικού κράτους, χρησιμοποιώντας τον εξοπλισμό που οι μυστικές υπηρεσίες και το κράτος του Πακιστάν τους προμήθευαν. Η δράση τους αυτή αν και δημόσια καταδικαστέα, στο εσωτερικό του Πακιστάν το αντιμετώπιζαν ως μία ευκαιρία για χαμηλού κόστους στρατηγική προκειμένου να «ματώσει» την Ινδία.²⁹² Αυτό με τον καιρό γύρισε εναντίον του Πακιστάν δημιουργώντας αναταραχές στο εσωτερικό του, με θύματα τους ίδιους τους μουσουλμάνους που δεν επιδοκίμαζαν τη δράση των ισλαμιστών μαχητών. Η στάση του Πακιστάν, παρόλα αυτά, ποτέ δεν έφτασε σε ακραία μέτρα μιας και τους χρειαζόταν για τη δημιουργία εντάσεων και ανταρσιών στο Κασμίρ. Εκείνοι που αμφέβαλαν ότι οι τρομοκράτες θα μπορούσαν να χτίσουν μια πυρηνική βόμβα, μόνοι τους ανησυχούν στην ιδέα ότι μπορούν να την προμηθευτούν από τη Ρωσία, όπου η ασφάλεια και ο έλεγχος θεωρούνται προβληματικά. Η αναταραχή στο Πακιστάν μπορεί να παράσχει στους τρομοκράτες μία ευκαιρία να αποκτήσουν στα

²⁸⁹ Paul K.Kerr, Mary Beth Nikitin, "Pakistan's Nuclear Weapons: Proliferation and Security Issues", *Congressional Research Service*, (May 10, 2012), 14-15.

²⁹⁰ Rajesh M.Basrur, Hasan-Askari Rizvi, "Nuclear Terrorism in South Asia", *Sandia National Laboratories (2003)*, 54-55.

²⁹¹ Paul K.Kerr, Mary Beth Nikitin, 19-20.

²⁹² Rajesh M.Basrur, Hasan-Askari Rizvi, 58.

πυρηνικά του όπλα.²⁹³ Εξάλλου, πολλές εξτρεμιστικές οργανώσεις στο Πακιστάν επηρεάζουν την κρατική πολιτική, ως προς τη χρήση και απόκτηση πυρηνικών όπλων. Για παράδειγμα, η Jammāt-e-Islami δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την επιθετική και καταστροφική δύναμη των πυρηνικών, ενώ αποζητά την ουσιαστική και άμεση αντίδραση στις ινδικές πυρηνικές δοκιμές. Προσεγγίζει τα πυρηνικά όχι τόσο ως μέσο ασφαλείας, αλλά ως μέσο για την προώθηση της παγκόσμιας Μουσουλμανικής κοινότητας.²⁹⁴

Το Πακιστάν, όπως άλλωστε και η Ινδία, δε δέχεται να μειώσει το πυρηνικό του οπλοστάσιο. Αντίθετα, έχουν εμπλακεί σε έναν αγώνα εξοπλισμών προσπαθώντας να καταστήσουν τα πυρηνικά τους όπλα ιδιαίτερα αξιόπιστα. Το Πακιστάν, έχοντας ένα ασταθές πολιτικό περιβάλλον και όντας μικρότερη δύναμη σε σχέση με την Ινδία, συνεχίζει να προκαλεί την τελευταία σε χαμηλής έντασης διενέξεις προκειμένου να μη δημιουργηθεί τετελεσμένο ως προς την κατοχή περιοχής του Κασμίρ από την Ινδία. Παρά την αποκήρυξη των τρομοκρατικών ομάδων από το κράτος του Πακιστάν - κυρίως διότι δεν επιθυμεί να χάσει ένα σημαντικό σύμμαχο, τις ΗΠΑ, οι οποίες και το χρηματοδοτούσαν²⁹⁵ - συνεχίζει να στηρίζει τις ομάδες που δρουν στο Κασμίρ. Λόγω των πυρηνικών και του κινδύνου να εμπλακούν οι δύο χώρες σε μια πυρηνική σύγκρουση, υπάρχουν φόβοι ότι το Πακιστάν μπορεί να προμηθεύσει με πυρηνικά τις ομάδες που δρουν στο Κασμίρ, ή να παρατάξει πυρηνικά στο τμήμα του Κασμίρ που το ίδιο κατέχει.²⁹⁶ Η πιθανότητα αυτή, αν και φαίνεται απίστευτη προς το παρόν, δε μπορεί να αγνοηθεί, καθώς οι συνέπειες τόσο στις σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών, όσο και σε διεθνές επίπεδο θα είναι ανυπολόγιστες.²⁹⁷

Το Κασμίρ θεωρείται το πιο επικίνδυνο μέρος του κόσμου και χαρακτηρίζεται ως το σημείο ανάφλεξης (flashpoint) μιας και ανά πάσα στιγμή μια νέα σύγκρουση μπορεί να ξεσπάσει. Ως σημεία ανάφλεξης θεωρούνται τα μέρη εκείνα που αντιπροσωπεύουν μια επαναλαμβανόμενη η σταθερή εστία σύγκρουσης, ενώ είναι το αποτέλεσμα μιας

²⁹³ Brian Michael Jenkins, 296.

²⁹⁴ Todd S. Sechser, "South Asia and the Nuclear Future: rethinking the causes and consequences of nuclear proliferation", *Stanford University, Center for International Security and Cooperation* (2004), 1

²⁹⁵ Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ, "Ανοίγουν οι οδοί ανεφοδιασμού προς το Αφγανιστάν για το ΝΑΤΟ από το Πακιστάν: 1,1 δισ αποδεσμεύουν οι ΗΠΑ" 04.07.2012

²⁹⁶ Sharon Squassoni, 4.

²⁹⁷ S. Paul Kapur, "Ten Years of Instability in a Nuclear South Asia", *International Security*, Vol.33, No.2, (Fall 2008), 92.

άλυτης σύγκρουσης και της ύπαρξης το λιγότερο ενός δυσαρεστημένου κράτους. Τα χαρακτηριστικά που είναι απαραίτητα για να αναδειχθεί ένα μέρος ως σημείο ανάφλεξης είναι τα ακόλουθα: πρέπει να βρίσκεται στην πρώτη γραμμή μιας σημαντικής πολύχρονης πολιτικής διαφωνίας, τείνει να προκαλεί μεγαλύτερη ανησυχία αν συνορεύει με εχθρικά κράτη, και όταν αποφασίσουν να εμπλακούν οι ισχυρότεροι δρώντες της διεθνούς κοινότητας, να αναδεικνύει την πιθανότητα κλιμάκωσης σε έναν ευρύτερο πόλεμο.²⁹⁸ Η περίπτωση του Κασμίρ συνδυάζει τα παραπάνω χαρακτηριστικά επιβεβαιώνοντας τον παραπάνω χαρακτηρισμό.²⁹⁹ Πέρα από τη σημασία του Κασμίρ για τα δύο αντίπαλα κράτη που μάχονται γι αυτό, σημασία έχει επίσης και για τη διεθνή κοινότητα. Για την περιοχή έχουν ενδιαφερθεί τόσο οι ΗΠΑ, ως πυρηνική υπερδύναμη η οποία δεν επιθυμεί τις συγκρούσεις, οι οποίες την απομυζούν τόσο χρηματικά όσο και στρατιωτικά, και η Κίνα η οποία ως ανερχόμενη περιφερειακή δύναμη προσπαθεί να καταστείλει οποιονδήποτε άλλον ανταγωνιστή της, στην προκειμένη περίπτωση την αναδύομενη Ινδία.

Η κρίση του Kargil το 1999 ήταν η πρώτη φορά που δύο πυρηνικές δυνάμεις ενεπλάκησαν σε σύγκρουση, με τον άμεσο κίνδυνο κλιμάκωσης ενός πυρηνικού πολέμου. Ωστόσο, η διείσδυση ισλαμιστών μαχητών παρά την απαίτηση της Ινδίας για τη μείωση τους στο Κασμίρ, συνεχίστηκε με αποτέλεσμα την κρίση το 2002, η οποία εμφανίστηκε με πιο επικίνδυνο τρόπο καθώς η εισχώρηση των τρομοκρατών και η επίθεση στην περιοχή Kaluchak οδήγησε σε δεκάδες θανάτους γυναικόπαιδων. Η απάντηση της Ινδίας ήταν άμεση παρατάσσοντας παραστρατιωτικές δυνάμεις στην περιοχή του Jammu and Kashmir κάτω από τον έλεγχο του στρατού, ενώ ετοίμαζε σειρά στρατιωτικών χτυπημάτων. Η αντίδραση του Πακιστάν για μια ακόμα φορά ανέδειξε καθαρά την κλιμάκωση σε πυρηνικό επίπεδο της κρίσης. Με την κρίση του 2002 τα δύο κράτη ανέδειξαν δύο βασικές τάσεις στις πυρηνικές σχέσεις της υποηπείρου. Η πρώτη ήταν η εμπλοκή των ΗΠΑ προκειμένου να επέμβουν για την επίλυση της μακρόχρονης διένεξης και η δεύτερη η επιθυμία της Ινδίας για τη συμμετοχή των ΗΠΑ προκειμένου να μειωθεί το πυρηνικό οπλοστάσιο του

---

²⁹⁸ Timothy D.Hout, "Politics, Proximity and Paranoia: The evolution of Kashmir as a Nuclear Flashpoint", *India Review* Vol 2, Issue 3 (2003), 119.

²⁹⁹ Surinder Singh Oberoi, 189. Admiral L.Ramdas, "Kashmir, Nuclear Weapons and Peace", *Institute for Energy and Environment Research*, (March 22, 2005), 1-9.

Πακιστάν. Και τα δυο κράτη προσπάθησαν να επηρεάσουν τις ΗΠΑ το κάθε ένα για το δικό του συμφέρον.³⁰⁰

Η διαμάχη των δύο κρατών για το Κασμίρ συνεχίζεται και κάθε φορά αναδεικνύεται η πυρηνική απειλή στην περιοχή με κυριότερο θύμα το Κασμίρ και τους κατοίκους του. Οι ισλαμιστές μαχητές συνεχίζουν να υποστηρίζονται από το Πακιστάν και να προκαλούν συγκρούσεις στο Κασμίρ και εντάσεις στην Ινδία. Ωστόσο, οι μεγάλες δυνάμεις που εμπλέκονται στην περιοχή διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο για την εξέλιξη της διένεξης του Κασμίρ. Τα θρησκευτικά, πολιτισμικά, πολιτικά και συμβολικά στοιχεία που εμπερικλείονται μέσα στο Κασμίρ, όπως και οι προσπάθειες των ΗΠΑ για την επίλυση της σύγκρουσης, φαίνεται να εμποδίζουν οποιαδήποτε πρόοδο.³⁰¹ Η συνεχής ύπαρξη τρομοκρατικών οργανώσεων και στις δύο πλευρές της Γραμμής Ελέγχου καθιστούν το διάλογο μεταξύ των δύο χωρών δύσκολο και το ενδεχόμενο ξεσπάσματος μιας νέας σύγκρουσης ιδιαίτερα πιθανή.

---

³⁰⁰ Ibid, .134-135.

³⁰¹ Ami Gupta, Kaia Leather, "Kashmir: recent developments and U.S. concerns", *Congressional Research Service, The Library of Congress*, (June 21, 2002), 4.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης μετέβαλλε τα δεδομένα στις σχέσεις μεταξύ των κρατών. Το σύστημα από διπολικό έγινε μονοπολικό, με αποτέλεσμα πολλά κράτη που εξαρτώνταν από την προστασία των μεγάλων δυνάμεων, ΗΠΑ-ΕΣΣΔ, μεταξύ αυτών, και το Πακιστάν και η Ινδία, να πρέπει να σταθούν αυτόνομα στο νέο διεθνές περιβάλλον.

Η παντοδυναμία των ΗΠΑ θα δεχθεί το ισχυρότερο πλήγμα στη μέχρι πρότινος απροσπέλαστη ασφάλεια, με την επίθεση στους Δίδυμους Πύργους στις 11 Σεπτεμβρίου του 2001. Η ημέρα αυτή άλλαξε όλα τα δεδομένα ασφαλείας και ο φόβος είναι αυτός που θα επικρατήσει. Ο φόβος εναντίον του ξένου, εναντίον εκείνου που δεν ανήκει στην δυτική οικογένεια. Η εδραίωση των ΗΠΑ ως η μοναδική υπερδύναμη, τίθεται υπό αμφισβήτηση.³⁰² Έναν πολυπολικός κόσμος χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη αστάθεια συγκριτικά με ένα διπολικό σύστημα, καθώς οι προοπτικές συγκρούσεων και παρεξηγήσεων είναι μεγαλύτερες. Όπως αναφέρει και ο Yalem «χωρίς το μηχανισμό εξισορρόπησης των δυνάμεων που να επηρεάζει την εγγενή τάση των μεγάλων δυνάμεων, χωρίς έναν υπερεθνικό δρώντα που να ρυθμίζει τις σχέσεις είναι πιθανό το σύστημα να υπόκειται σε συνεχή αστάθεια».³⁰³ Ο πόλεμος που κυρήχθηκε κατά της τρομοκρατίας από τις ΗΠΑ και τους συμμάχους της, κάνει ορατές τις επιπτώσεις του σε όλες τις μουσουλμανικές χώρες ενισχύοντας το αντιδυτικό αίσθημα και οργανώνοντας τις τρομοκρατικές οργανώσεις ακόμα περισσότερο. Το Πακιστάν, κύριος σύμμαχος των ΗΠΑ στον Σοβιετο-αφγανικό πόλεμο, θα βρεθεί αντιμέτωπο με πλήθος κυρώσεων από τη μοναδική υπερδύναμη, χωρίς ωστόσο να σταματήσει να υποστηρίζει την τρομοκρατία.³⁰⁴

Η περιοχή της Ασίας θεωρείται από τις πιο επικινδύνες περιοχές, εντείνοντας την ανασφάλεια και την αστάθεια στην περιφέρεια αυτή, με επιπτώσεις όμως που ξεπερνούν τα γεωγραφικά της όρια. Στο πλαίσιο αυτό πολλοί κάνουν λόγο για το

³⁰² R.R.Sharma, 37-38.

³⁰³ James E.Dougherty, Robert L.Pfaltzgraff, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων* (ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα 1992, τόμος Α'), 215.

³⁰⁴ Beverley Milton- Edwards, 113-117.

«Νέο Μεγάλο Παιχνίδι»³⁰⁵ που εξελίσσεται στην περιοχή. Την άποψη αυτή ενισχύουν τόσο οι πλουτοπαραγωγικοί πόροι που βρίσκονται στην περιοχή, όσο και ο ανταγωνισμός οικονομικής ανάπτυξης μεταξύ χωρών όπως η Κίνα και η Ινδία. Ο ανταγωνισμός των δύο αυτών χωρών, αν και δεν έχει το βάθος της σύγκρουσης όμοιας με αυτής Ινδίας - Πακιστάν, ωστόσο ήταν βασικός παράγοντας για την ανάπτυξη του πυρηνικού προγράμματος της Ινδίας. Η προσπάθεια της Κίνας να αναδειχθεί σε περιφερειακό ηγεμόνα έρχεται σε αντιθεση με την ταχεία οικονομική ανάπτυξη της Ινδίας. Η τελευταία, με τις συνεχείς βελτιώσεις στο πυρηνικό της οπλοστάσιο αλλά και στο στρατό και στο ναυτικό της, με τη βοήθεια της τεχνολογίας, έχει προκαλέσει την ανησυχία της Κίνας, εμπλέκοντας τις δυο χώρες σε ένα «μεγάλο παιχνίδι ανταγωνισμού», κυρίως ως προς την οικονομική και στρατιωτική υπεροχή στο Nepal, στο Bangladesh, στη Myanmar, στη Sri Lanka, χώρες που πρωτίστως ανήκουν στο πεδίο επιρροής της Ινδίας, επομένως ο αγώνας της Κίνας είναι πιο δύσκολος.³⁰⁶ Στον ανταγωνισμό των δύο χωρών δε μπορεί να μην προστεθεί η μακρόχρονη υποστήριξη της Κίνας ενάντια στον αιώνιο αντίπαλο, της Ινδίας στο Πακιστάν, στην προσπάθειά του τελευταίου για την κατάκτηση του Κασμίρ, η ήττα της Ινδίας στα Ιμαλάια από την Κίνα και η κατοχή από την τελευταία ενός μέρους του Κασμίρ. Στην προσπάθεια εξάπλωσης της Κίνας, η Ινδία έχει σύμμαχο τις ΗΠΑ, οι οποίες δε θέλουν να γίνει η Κίνα η αντίστοιχη υπερδύναμη της περιφέρειας της Ασίας, καθώς δεν επιθυμούν να απειληθούν τα συμφέροντά τους και να εμπλακούν στη διαδικασία εξισορρόπησης του νέου αντιπάλου.³⁰⁷

Η εμφάνιση και ανάπτυξη των πυρηνικών όπλων ενίσχυσε τους φόβους και την αστάθεια στην περιοχή της Νότιας Ασίας. Η πυρηνικοποίηση των αιώνιων αντιπάλων Ινδίας και Πακιστάν, έδωσε νέα τροπή στην αντιμετώπιση των τρομοκρατικών οργανώσεων, καθώς η κατοχή, από αυτές τις χώρες, όπλων μαζικής καταστροφής και η πιθανότητα χρήσης τους γίνεται ολοένα και πιο πιθανή. Πολλοί αναλυτές αναφέρονται στη σχέση μεταξύ των δυο κρατών ως ο «Ψυχρός Πόλεμος» στη Νότια Ασία, λόγω της αποτροπής που ισχυρίζονται ότι προκαλείται από την κατοχή των πυρηνικών και από τα δύο κράτη. Ωστόσο, ο ορθολογισμός των κρατών ως προς τη

³⁰⁵ Rajan Menon, "The new Great Game in Central Asia", *Survival* vol 45, No 2, (2003), 184-204. Ahmed Rashid, *Οι Ταλιμπάν: Το Ισλάμ, τα πετρέλαια και το Νέο Μεγάλο Παιχνίδι στη Κεντρική Ασία*, 292.

³⁰⁶ Robert Kaplan, "The India-China Rivalry", *Stratfor* April 26, 2012.

www.stratfor.com/analysis/india-china-rivalry-robert-d-kaplan?utm_source.

³⁰⁷ Ahmed Rashid, *Οι Ιεροί Πολεμιστές του Ισλάμ: η άνοδος του στρατιωτικού Ισλάμ στην Κεντρική Ασία*, (Ενάλιος, Αθήνα 2002), 251-259.

χρήση των πυρηνικών δεν είναι δεδομένος βλέποντας τις δύο χώρες να είναι στο χείλος της καταστροφής με τον πόλεμο του Kargil και τη διαμάχη του 2002. Το γεγονός ότι το Πακιστάν δε συμμορφώνεται με τους όρους των ΗΠΑ και την οριστική αντιμετώπιση των τρομοκρατικών οργανώσεων που δρουν και υποστηρίζονται από αυτό, οξύνουν την ανησυχία της διεθνούς κοινότητας για τη μελλοντική πορεία των σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών.³⁰⁸

Η εξέλιξη της τεχνολογίας σε ένα παγκοσμιοποιημένο πλέον διεθνές περιβάλλον, όπου τα κύρια χαρακτηριστικά του είναι η ελεύθερη διακίνηση αγαθών και προσώπων, κάνοντας τον έλεγχο των συνόρων να φαίνεται ολοένα και πιο χαλαρός, βοηθά στην προώθηση και ανάπτυξη νέων τακτικών των τρομοκρατών.³⁰⁹ Με δεδομένο τα παραπάνω, η πρόοδος αυτή των των όπλων μαζικής καταστροφής, σε συνδυασμό με την εύκολη πρόσβαση σε πολλά από τα απαιτούμενα υλικά για τη δημιουργία τους και τη χρήση τους, έχοντας πάντα κατά νου τα καταστροφικά αποτελέσματα, οδηγεί στην εξεύρεση τρόπων από τις τρομοκρατικές οργανώσεις για την απόκτηση και τη χρήση τους. Πέρα από το γεγονός ότι ένας λόγος για την απόκτησή τους είναι το αντιστάθμισμα στην ισχύ των κρατών και των μηχανισμών καταστολή τους, ένας παραπάνω λόγος είναι ότι αποτελούν αξιόπιστα μέσα για την επίτευξη των στόχων τους. Η αναβίωση του θρησκευτικού φονταμενταλισμού είναι επιπλέον παράγοντας που οδηγεί στη διαμόρφωση και μετάλλαξη των μέχρι πρότινος πολιτικά κινητοποιημένων τρομοκρατικών οργανώσεων. Πλέον, ο φανατισμός και το γεγονός ότι ο απώτερος αποδέκτης της αφοσίωσης είναι όχι ο λαός ή το κράτος αλλά ο Θεός, οδηγεί στη σκλήρυνση των τακτικών και των μέσων που έχουν στη διάθεσή τους οι τρομοκράτες για να ενεργήσουν.³¹⁰

Το Κασμίρ βρίσκεται στο μέσο μιας μακρόχρονης και αιματοβαμμένης διαμάχης η οποία συνεχίζει παρά τις διεθνείς προσπάθειες για επίλυσης του ζητήματος. Τα άμεσα εμπλεκόμενα κράτη, η Ινδία και το Πακιστάν, δε φαίνεται να υποχωρούν στις απαιτήσεις τους. Το Πακιστάν στην προσπάθειά του να μη δημιουργηθεί τετελεσμένο στο κομμάτι που κατέχει η Ινδία στο Κασμίρ, δεν είναι πρόθυμο να σταματήσει την

³⁰⁸ Ami Gupta, Kaia Leather, 14. / K. Alan Kronstadt, Bruce Vaughn, "Terrorism in South Asia", *Congressional Research Service, The Library of Congress*, (March 8, 2004), 2-3, 13.

³⁰⁹ David C. Rapoport, "Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions", *American Political Science Review, University of California, Los Angeles*, Vol. 78, No.3, (1984), 672-673.

³¹⁰ Sumit Ganguly, *The Crisis in Kashmir: Portents of War, Hopes of Peace*, (Cambridge University Press 1998), 15-16 / Μαίρη Μπόσση, *Ζητήματα Ασφαλείας στη Νέα Τάξη Πραγμάτων*, (Παπαζήση, Αθήνα, 1999), 100-101.

υποστήριξη των ομάδων που δρουν για το σκοπό αυτό. Από την άλλη πλευρά, η Ινδία, προκειμένου να έχει με το μέρος της τη διεθνή κοινή γνώμη και υποστήριξη δε ξεπερνά τα όρια της Γραμμής Ελέγχου, αν και έχει δηλώσει πως αν χρειαστεί θα το κάνει, δεν είναι όμως διατεθειμένη να ανεχτεί τις χαμηλής έντασης συγκρούσεις που προκαλούνται από τους τρομοκράτες και το Πακιστάν. Η ύπαρξη των πυρηνικών δεν αφήνει ανεπηρέαστο ως εκ τούτου το Κασμίρ, με το Πακιστάν να κάνει σκέψεις για την παραχώρηση πυρηνικών στο κομμάτι του Κασμίρ που το ίδιο κατέχει. Η περίπτωση κατοχής πυρηνικών από τις τρομοκρατικές ομάδες παρότι δεν υπάρχουν ενδείξεις γι' αυτό δεν θεωρείται απίθανη. Επιπλέον η απόκτηση υλικών για τη δημιουργία βομβών ή πυρηνικών όπλων δεν είναι τόσο δύσκολη, ενώ μπορεί να δράσουν βίαια για να τα αποκτήσουν. Η πιθανότητα λοιπόν ενός πυρηνικού χτυπήματος δεν πρέπει να αγνοείται καθώς δεν είναι διόλου απίθανο στο μέλλον.³¹¹

Στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου η αποτροπή λειτούργησε αποτελεσματικά, χωρίς να σημαίνει ότι και την περίοδο εκείνη οι δύο υπερδυνάμεις δεν είχαν έρθει στα πρόθυρα πυρηνικού πολέμου, όπως για παράδειγμα συνέβει με την κρίση της Κούβας. Ωστόσο, στην περίπτωση της Νότιας Ασίας, πολλοί αναλυτές θεωρούν ότι η πυρηνική αποτροπή έχει επιτύχει, εντούτοις οι εξελίξεις τρέχουν και τα κράτη επειδή είναι ορθολογικοί δρώντες κοιτούν το κόστος να μη ξεπερνά το όφελος στις δράσεις τους. Παρόλα αυτά, οι μη κρατικοί δρώντες που δρουν στα κράτη αυτά και πολλές φορές υποστηρίζονται από αυτά μπορούν να λειτουργήσουν με τρόπους, όπως και αποδεικνύεται, πέρα από τα ορθολογικά όρια. Οι σημερινές εξελίξεις στη Μέση Ανατολή και στην Ασία εντείνουν ολοένα και περισσότερο την αστάθεια στο διεθνές σύστημα. Η ζήτηση των πυρηνικών από περισσότερα κράτη με το επιχείρημα της οχύρωσής τους απέναντι στα εχθρικά κράτη που κατέχουν πυρηνικά και επομένως της επιβίωσής τους στο διεθνές σύστημα, οδηγεί τις μέχρι σήμερα συμφωνίες για τη μη διασπορά των όπλων, σε κρίση. Η απομάκρυνση από τη Σύνθηκη για τη μη Διασπορά των όπλων από τη Βόρεια Κορέα και την ανακήρυξή της σε πυρηνικό κράτος σύμφωνα με το αναθεωρημένο Σύνταγμά της³¹², προκαλεί αναταράξεις και ιδιαίτερη ανησυχία στην Κίνα. Η προσπάθεια του Ιράν να αναπτύξει το πυρηνικό του

³¹¹ Amitai Etzioni, "Pre-empting Nuclear Terrorism in a New Global Order", *The Foreign Policy Centre (October 2004)*, 10-13.

³¹² Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ, «Βόρεια Κορέα: Κράτος με πυρηνικό όπλο βάσει του νέου Συντάγματος», 31.05.2012.

πρόγραμμα, ανακοινώνοντας ότι έχει το δικαίωμα γι' αυτό και δεν πρόκειται να σταματήσει τις προσπάθειες, προκαλεί την αντίδραση των ΗΠΑ, οι οποίες σε μια προσπάθεια να το περιορίσουν επιδίδονται σε έναν συνεχή κυβερνοπόλεμο εναντίον των πυρηνικών εγκαταστάσεων του Ιράν³¹³, ενώ πρόσφατα δήλωσαν την εισβολή σε αυτό αν δε συμμορφωθεί.

Η μη συμμόρφωση των κρατών στις διεθνείς υποχρεώσεις τους, η μη αντιμετώπιση των ισλαμιστών εξτρεμιστών, οι οποίοι καταφεύγοντας στη θρησκεία προσελκύουν ακόμα περισσότερα μέλη, η απραξία της διεθνούς κοινότητας στην αντιμετώπιση των χρόνιων προβλημάτων, οξύνουν τις εντάσεις, και οι συγκρούσεις και διενέξεις συνεχίζονται. Η επίγνωση των πολιτικο-οικονομικών συνθηκών των κρατών είναι απαραίτητος παράγοντας για την επίλυση των διεθνών συγκρούσεων και διενέξεων.³¹⁴ Η εξάπλωση από την άλλη μεριά, των πυρηνικών, αναπόφευκτα κάποια στιγμή στο μέλλον θα επιφέρει αν όχι πυρηνικό πόλεμο, τη διεξαγωγή πυρηνικού πλήγματος εναντίον μιας χώρας. Η φύλαξη και η ασφάλεια των πυρηνικών είναι υψίστης σημασίας και πρέπει να δοθεί έμφαση στην αντιμετώπιση των τρομοκρατικών οργανώσεων οι οποίες προσαρμοζόμενες και εκείνες στις διεθνείς συνθήκες δε θα αργήσουν να αποκτήσουν πυρηνικά όπλα. Η διεθνής συνεργασία των κρατών στη βάση των αμοιβαίων συμφερόντων και η επιβολή σκληρότερων κυρώσεων απέναντι στα κράτη και τις ομάδες που δε συμμορφώνονται πρέπει να τεθούν επί τάπητος για την αποφυγή μελλοντικής ολοκληρωτικής καταστροφής.

---

³¹³ Εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ, "Κυβερνοπόλεμος στο Ιράν με διαταγή του Μπαράκ Ομπάμα", 05.06.2012.

³¹⁴ Ami Gupta, Kaia Leather, 7. / Haider K.Nizamani, 13.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

BIBLIA

ΕΕΝΟΓΛΩΣΣΑ

Bar Shmuel, *Iranian Terrorist Policy and “Export of Revolution”*, Interdisciplinary Center Herzliya Lauder School of Government, Diplomacy and Strategy, Institute for Policy and Strategy.

Basrur Rajesh M., *Minimum Deterrence and India’s nuclear strategy*, Studies in Asian Security, 2009.

Basrur Rajesh M., Rizvi Hasan-Askari , *Nuclear Terrorism in South Asia*, Sandia National Laboratories 2003.

Bayman Daniel , *Deadly Connections: States that Sponsor Terrorism*, Cambridge University Press 2005.

Behera Navnita Chadha , *Demystifying Kashmir*, Brooking Institution Press Washington D.C. 2006.

Benson Sonia G., *History Behind The Headlines: The Origins of Conflicts Worldwide* New York, London, Detroit, Munich, Thomson Gale 2001.

Beverly Milton-Edwards, *Islamic Fundamentalism since 1945*, New York and London, Routledge 2005.

Bose Sumantra, *Kashmir Roots of Conflict Paths to Peace*, Harvard University Press 2003.

Brzezinski Zbigniew, Scowcroft Brent, *Η Αμερική και ο Κόσμος: συζητήσεις για το μέλλον της Αμερικάνικης εξωτερικής πολιτικής*, Αθήνα, Λιβάνη 2010.

Bruce, *Politics and Religion*, Polity Press 2003.

Carranza Mario Esteban , *South Asian Security and International Nuclear Order: Creating a Robust Indo-Pakistani Nuclear Arms Control Regime*, Ashgate, 2009.

Chaliand G. and Blin A., *The History of Terrorism: from antiquity to Al Qaeda*, Berkeley, Los Angeles, London, University of California Press 2007.

Chellaney Brahma, *The Obama Administration’s Strategy in Asia*, Asia Pacific Yearbook 2010-2011.

Chomsky Noam, *Ισχύει ό,τι πούμε εμείς*, Αθήνα, Πατάκη 2009.

Cohen Stephen Philip, *India: Emerging Power*, Washington D.C. Brookings Institution Press, 2001.

Cohen Stephen Philip, *The Idea of Pakistan*, Washington D.C Brookings Institution Press, 2004.

Davis Zachary S. and Frankel, *The Proliferation Puzzle: Why Nuclear Weapons Spread*, London 1993.

Davis Zachary S. and Frankel, *The Proliferation Puzzle: Why Nuclear Weapons Spread*, London 1993.

Dixit J.N., *India and Pakistan in War and Peace*, London and N.Y., Routledge 2002.

Dougherty James E., Pfaltzgraff Robert L. , *Ανταγωνιστικές Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων τόμος Α'*, Αθήνα, Παπαζήση 1992.

Dwivedi Manan, *South Asia Security*, Kalpaz Publications, 2009.

Gill K.P.S., Sahni Ajai, "Extremist Islamist Terror and Subversion in South Asia", (ed.) David Bukay, in *Muhammad's Monsters*, ACPR Publishers 2004. www.acpr.org.il/pp/pp117-Muhammads_Monsters-Gill-Sahni.pdf.

Hoffman Bruce , *Inside Terrorism*, Columbia University Press 2006.

Huntington Samuel, *Η σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, Αθήνα, Terzo Books 1998.

Jack Donnelly, *Realism and International Relations*, UK Cambridge University Press 2002.

Jalal Ayesha, *Democracy and Authoritarianism in South Asia: a comparative and historical perspective*, Cambridge University Press 1995.

Jenkins Brian Michael, *Will Terrorists Go Nuclear*, Prometheus Books 2008.

Karnad Bharat, *India's Nuclear Policy*, Westport-Connecticut-London Praeger Security International Greenwood publishing group (2008).

Krepon Michael , *Nuclear Risk Reduction in South Asia*, Palgrave Macmillan, 2004.

Kuchibhotla Kishore , McKinzie Matthew, "Nuclear Terrorism and Nuclear Accidents in South Asia".

Laqueur Walter, *The New Terrorism: Fanatism and the Arms of Mass Destruction*, Oxford University Press, 1999.

Lawrence Ziring, *Pakistan at the Crosscurrent of History*, UK Oneworld Oxford, 2003.

Linda Racioppi, *Soviet Policy towards South Asia since 1970*, USA N.Y. Cambridge University Press 1994.

Misra Ashutosh, *India-Pakistan: Coming to terms*, Palgrave Macmillan, 2010.

Moghadam Assaf, *The roots of terrorism*, Chelsea House Publisher 2006.

Nizamani Haider K., *The Roots of Rhetoric: Politics of Nuclear Weapons in India and Pakistan*, 2000.

Nye S. Joseph, *Soft Power: the means to success in world politics*, United States by Public Affair, Perseus Books Group 2004.

Oberoi Surinder Singh, "Ethnic Separatism and Insurgency in Kashmir", ed.Mohan Malik, Robert Wirsing *Religious Radicalism and Security in South Asia*, Honolulu Hawaii Asia Pacific Center for Security Studies 2004.

Paul T.V., "The India-Pakistan Conflict: an enduring rivalry", Saira Khan, "Nuclear weapons and the prolongation of the India-Pakistan rivalry", Cambridge University Press, 2005.

Rashid Ahmed, *Οι ιεροί πολεμιστές του Ισλάμ: η Άνοδος του Στρατιωτικού Ισλάμ στην Κεντρική Ασία*, Αθήνα, Ενάλιος 2002.

Rashid Ahmed, *Οι Ταλιμπάν: το Ισλάμ, τα Πετρέλαια και το Νεο Μεγάλο Παιχνίδι στην Κεντρική Ασία*, Αθήνα, Ενάλιος 2001.

Reiss Mitchell B., *The nuclear Tipping Point: Why states reconsider their nuclear choices*, Brookling Institution Press, 2004.

Richardson Louise, *Τι θέλουν οι τρομοκράτες*, Αθήνα, Τόπος 2008.

Schofield Victoria, *Kashmir in Conflict: India, Pakistan and the Unending War*, I.B.Tauris- London 2003.

Sharma R.R., *India and Emerging Asia*, SAGE publications New Delhi, Thousand Oaks, London 2005.

Shraham Allison, *Nuclear Terrorism: the ultimate preventable*, N.Y.Times Books, 2004.

Squassoni Sharon, "Indian and Pakistani Nuclear Weapons", CRS Report for Congress, February 17, 2005.

Sumit Ganguly, *The Crisis in Kashmir: Portents of War, Hopes of Peace*, Cambridge University Press 1998.

Shukla Vinay, "Russia in South Asia: a view from India", ed.Gennady Chuftrin *Russia and Asia: The Emerging Security Agenda*, Oxford University Press 1999.

Tan Andrew T.H., *Setting the post 9/11 context: the emergence of postmodern terrorism*, A Handbook of Terrorism and Insurgency in Southeast Asia, Edward Elgar Cheltenham, UK • Northampton, MA, USA, 2007.

Tellis J. Ashley, *India's Emerging Nuclear Posture Between Recessed Deterrent and Ready Arsenal*, U.S. Project Air Force, RAND (2001).

The Afghan Taliban: emerging government or civil rights tragedy?, ed. Sonia G.Benson *History behind the Lines: the origins of conflicts worldwide*, N.Y. Thomson Gale 2001.

Vaughn B., Chanlett-Avery E., Lum T., Manyin M., Niksch L., *Terrorism in Southeast Asia*, Novinka Books New York 2008.

Waltz Kenneth N. and Sagan Scott D., *The spread of Nuclear Weapons: a Debate renewed*, W.W.Norton and Company New York – London, 2002.

Watson Adam, *Η Εξέλιξη της Διεθνούς Κοινωνίας: μια συγκριτική ανάλυση*, Αθήνα, Ποιότητα 2006.

Whittaker David, *Terrorism Understanding the Global Threat*, Longman 2002.

Wirsing Robert, *India, Pakistan and the Kashmir Dispute*, United States of America 1998.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΑ

Αριστοτέλης, *Πολιτικά V, VI*, Αθήνα, Ζήτρος, μετάφρ. Πηνελόπη Τζιώκα-Ευαγγέλου.

Γιώργος Καραμπελιάς, *Ισλάμ και παγκοσμιοποίηση: θανάσιμη διελκυστινδα*, Αθήνα Εναλλακτικές Εκδόσεις Δοκίμια 13, Δεκέμβριος 2001.

Ήφαιστος Παναγιώτης, *Ιστορία, Θεωρία και Πολιτική Φιλοσοφία των Διεθών Σχέσεων*, Αθήνα, Ποιότητα 2009.

Ήφαιστος Παναγιώτης, *Κοσμοθεωρητική ετερότητα και αξιώσεις πολιτικής κυριαρχίας: Ευρωπαϊκή άμυνα, ασφάλεια και πολιτική ενοποίηση*, Γ' έκδοση Αθήνα, Ποιότητα 2008.

Ήφαιστος Παναγιώτης, *Ο πόλεμος και τα αίτιά του: τα πολλά πρόσωπα του ηγεμονισμού και της τρομοκρατίας*, Αθήνα, Ποιότητα 2002.

Κάρεν Αρμστρογκ, *Ισλάμ: μια σύντομη Ιστορία*, Αθήνα Πατάκη 2002.

Κολλιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Στρατηγική Σκέψη: απο την αρχαιότητα έως σήμερα*, Αθήνα, Ποιότητα 2008.

Κουσκουβέλης Ηλίας Ι., *Θεωρία Διεθνών Σχέσεων στον Ψυχρό Πόλεμο: Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική*, Β' έκδοση Αθήνα, Ποιότητα 2007.

Μαχμούντ Μαμντανί, *Καλός και κακός Μουσουλμάνος: οι ΗΠΑ, ο Ψυχρός Πόλεμος και τα αίτια της τρομοκρατίας*, Αθήνα Μελάι, 2006.

Μπόση Μαίρη, *Ζητήματα Ασφαλείας στη Νέα Τάξη Πραγμάτων*, Αθήνα, Παπαζήση 1999.

Σακκάς Γιάννης, *Η Ελλάδα, το Κυπριακό και ο Αραβικός Κόσμος 1947-1974: Διπλωματία και Στρατηγική στη Μεσόγειο του Ψυχρού Πολέμου*, Αθήνα, Πατάκη 2012.

Σκλιάς Παντελής, «Νότια Ασία: Ινδίας, Πακιστάν, Μπαγκλαντές», Δ.Α. Σωτηρόπουλος, Α.Χουλιάρης, Σ.Ρούσσο, Π. Σκλιάς, *Ο Τρίτος Κόσμος: Πολιτική Κοινωνία, Οικονομία και Διεθνείς Σχέσεις*, Αθήνα, Παπαζήση 2005.

Τεχρανί Μασούντ, *Ισλάμ: θύμα ή θύτης*, Αθήνα, ΚΑΔΜΟΣ 2009.

Φράνσις Φουκουγιάμα, *Το τέλος της Ιστορίας και ο τελευταίος άνθρωπος*, Λιβάνης 1992.

Χατζηβασιλείου Ευάνθης, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, Αθήνα, Πατάκη 2008.

ΑΡΘΡΑ (ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ-ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ)

Ahmed Samina, «Pakistan's Nuclear Weapons Program: Turning Points and Nuclear Choices», *International Security*, Volume 23, Number 4, Spring 1999.

Ahrari M. Ehsan, “Jihadi Groups, Nuclear Terrorism and the new great Game”, *Strategic Studies Institute U.S. Army College*, August 2001.

Anderson Lisa, “Demystifying the Arab Spring: Parcing differences between Tunisia, Egypt and Libya”, *Foreign Affairs* May/June 2011.
www.foreignaffairs.com/articles/67693/lisa-anderson/demystifying-the-arab-spring.

Bar Shmuel, “Iranian Terrorist Policy and “Export of Revolution””, *Interdisciplinary Center Herzliya Lauder School of Government, Diplomacy and Strategy, Institute for Policy and Strategy*, February 2009.

Carter Ashton B., “America's new Partner?”, *Foreign Affairs* , July-August 2006.

Chellaney Brahma, “South Asia's Passage to Nuclear Power”, *International Security*, Vol.16, No.1, Summer 1991

Chellaney Brahma , “Fighting Terrorism in Southern Asia: The lessons of History”, *International Security Studies*, Vol 26, No 3, 2001.

Chowdhary, “Terrorism and Movement: a case study of Kashmir”.

Clarke Ryan, “Lashkar-i-Toiba: the fallacy of subservient proxies and the future of islamist terrorism in India”, *Strategic Studies Institute (SSI, U.S. Army)*, March 2010.

Deutsch Karl, Singer J.David, “Multipolar Power Systems and International Stability”, *World Politics* by Johns Hopkins University Press, Vol.16, No3, April 1964

Doval Ajit , “Islamic Terrorism in South Asia and India's Strategic Response”, *Policing*, Volume 1, Oxford University Press 2007.

Etzioni Amitai, “Pre-empting Nuclear Terrorism in a New Global Order”, *The Foreign Policy Centre* October 2004.

Fair C.Christine, “The Counterterror Coalitions: cooperation with India and Pakistan”, RAND Project Air Force, 2004.

Faith David C., "The Hawala system", *Global Security Studies*, Vol.2, Issue 1, Winter 2011.

Feickert Andrew, Kronstadt K.Alan, "Missile Proliferation and the Strategic Balance in South Asia", Washington D.C. *Congressional Research Service The Library of Congress*, October 17 (2003).

Ganguly Sumit, "India's Pathway to PokhraII: The Prospects and Sources of New Delhi's Nuclear Weapons Program", *International Security*, Vol.23, No4, Spring 1999.

Garver John W., "China's South Asia interests and Policies", *Sam Nunn School of International Affairs*, Georgia Institute for Technology, July 2005.

Gavin Francis J., "Same as it Ever Was: Nuclear Alarmism, Proliferation and the Cold War", *International Security*, Vol 34, No.3, 2010.

Going East: Russia's Asia Pacific Strategy, *CSCAP- the Russian National Committee of the Council for Security Cooperation in Asia Pacific*, December 25, 2010.

Guihong Zhang, "US Strategic Policy towards South Asia after September 11 and its Implications for China: A Chinese Perspective", *Strategic Analysis*, Vol 27, No 2 (April-June 2003).

Gupta Ami, Leather Kaia, "Kashmir: recent developments and U.S. concerns", Congressional Research Service, *The Library of Congress*, June 21, 2002.

Haas N. Richard, "The age of Nonpolarity: what will follow U.S. Dominance", *Foreign Affairs by Council of Foreign Relations*, May-June 2008, <http://www.foreignaffairs.org/20080501> faessay 87304/richard-n-haass/the-age-of-nonpolarity.

Helfestein Scott, "Radical Islamic Ideology in Southeast Asia: The Landscape of Jihadism in Southeast Asia", *Combating Terrorism Center of West Point*.

Hoffman Bruce, "Re-Thinking Terrorism in light of a war on terrorism", Testimony before the Subcommittee on Terrorism and Homeland Security, House Permanent Select Committee on Intelligence, U.S. House of Representatives, September 26, 2001.

Hout Timothy D., "Politics, Proximity and Paranoia: The evolution of Kashmir as a Nuclear Flashpoint", *India Review*, Vol 2, Issue 3, 2003.

Jacob Happymon, "Contours of the Contemporary Kashmir Conflict: Geopolitics, Soft Borders and India-Pakistan Relations", *Eurasia Border Review Voices from Asia's "Periphery"*.

Jisi Wang, "China's Changing Role in Asia", *The Atlantic Council of the US*, January 2004.

Journal of Social Issues, "Religion and World Change : violence and terror versus Peace", Vol. 64 n. 4, 2005.

Kaplan Robert, "The India-China Rivalry", *Stratfor* April 26, 2012.

Kapur S.Paul, "India and Pakistan's Unstable Peace: Why nuclear South Asia is not like Cold War Europe", *International Security*, Vol. 30, No. 2, Fall 2005.

Kapur S.Paul, "Ten Years of Instability in a Nuclear South Asia", *International Security*, Vol 32, No2, Fall 2008.

Kerr K., Paul Nikitin Mary Beth, "Pakistan's Nuclear Weapons: Proliferation and Security Issues", *CRS Report for Congress*, May 2012.

Khan Rasheeduddin, Ganguly Sumit, "Kashmir Challenges and Prospects", *Rajiv Gandhi Institute for Contemporary Studies*, No 34 1996.

Kim Taewoo, "Islamic Terrorism and Clash of Civilization", *The Korean Journal of Defence Analysis* Vol XIV, No.1, Spring 2002

Krepon Michael , "The Stability-Instability Paradox, Misperception, and Escalation Control in South Asia", *Stimson Center*, May 2003.

Kristoffel Lieten, "India: Jammu and Kashmir: Half of century of conflict", *Publication Searching for Peace in Central and South Asia* 2002,

Manchester City Council "Kashmir Nuclear Crisis, Nuclear Free Authorities briefing", 26 July 2002, No4, p.2. www.gn.apc.prg/nfznsc.

Menon Rajan, "The new Great Game in Central Asia", *Survival*, Vol 45, No 2, 2003.

Morgan Matthew J., "The Origins of the New Terrorism", *Parameters*, Spring 2004.

NBSnews, "Israel tells US time is running out of peaceful end to Iran nuclear dispute", 1.08.2012.

Oakley B. Robert, Hammes T.X., "Prioritizing strategic interests in South Asia", *Strategic Forum, Institute for National Strategic Studies*, National Defence University, No.256 (June 2010). www.ndu.edu

Ramdas, L Admiral. "Kashmir, Nuclear Weapons and Peace", *Institute for Energy and Environment Research*, March 22, 2005.

Rapoport David C., "Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions", *American Political Science Review*, University of California, Los Angeles, Vol. 78, No.3, 1984, p.672-673.

Sagan Scott D., "The Perils of Proliferation: Organization Theory, Deterrence Theory and the Spread of Nuclear Weapons", *International Security*, Vol 18, No 4, Spring 1994.

Sarah Bokhari, "The United States dealings with nuclear terrorism: cooperation from prevention", *ISYP Journal on Science and World Affairs*, Vol.2, No. 1, (2006).

Shah Alam, "Iran-Pakistan Relations: Political and Strategic Dimensions", *Strategic Analysis*, Vol. 28, No. 4, December 2004, The Institute for Defence Studies and Analyses. www.idsa.in/system/files/strategicanalysis_salam_1204.pdf.

Shahram Chubin, Jerrold D.Green, Andrew Rathmell, "Terrorism and Asymmetric conflict in South Asia", *Report of a Geneva Centre for Security Policy/ RAND Workshop 2002*.

Silberman Israela, Higgins E.Tory, Dweck Carol S., "Religion and World Change : violence and terror versus Peace", *Journal of Social Issues* Vol. 64 n. 4, 2005.

Simkins Ronald A., "The Contexts of Religion and Violence", *Journal of Religion and Society*, Supplement 2 2007.

Snyder Glenn H., "Mearsheimer's World: Offensive Realism and the Struggle for Security", New York Norton 2001.

Sumit Ganguly, "Explaining the Kashmir Insurgency: political mobilization and institutional decay", *International Security*, Vol. 21, No. 2, Fall 1996, p.76.

Sumit Ganguly, "India's Pathway to PokhraII: The Prospects and Sources of New Delhi's Nuclear Weapons Program", *International Security*, Vol.23, No4, Spring 1999.

Sumit Ganguly, "Nuclear Stability in South Asia", *MUSE International Security*, Vol.33, No. 2, Fall 2008.

Talib Arjimand Hussain, "Understanding Religious Radicalization: Issues, Threats and Early Warnings in the Kashmir Valley", *IPCS Issue Brief Building Peace and Countering Radicalization*, No 149, May 2010.

Timothy D.Hout, "Politics, Proximity and Paranoia: The evolution of Kashmir as a Nuclear Flashpoint", *India Review* Vol 2, Issue 3, 2003, p.119.

Todd S. Sechser, "South Asia and the Nuclear Future: rethinking the causes and consequences of nuclear proliferation", *Stanford University Center for International Security and Cooperation* 2004

Waltz Kenneth, "The Spread of Nuclear Weapons: More may be better", *Adelphi Papers, London International Institute for Strategic Studies*, No 171, 1981.

Wang Yuan-Kang, "China's Grand Strategy and U.S Primacy: is China Balancing American Power?", *The Brookings Institution, Center for Northeast Asian Policy Studies*, July 2006

Wheeler Nicholas J., "Beyond Waltz's Nuclear World: More Trust may be better", *International Relations* 2009.

Wohlstetter A.J, Hoffman F.S., Rowen H.S., "Protecting US Power to strike back in the 1950s and 1960s", *RAND Project*, September 1, 1956.

Zeb Rizwan, "US interests in South Asia in Post 9/11 era: effects on Pakistan", *Margala Papers* 2004.

Zissis Carin, "Terror Groups in India", *Council on Foreign Relations* November 2008.

Εφημερίδα Καθημερινή, «Τα μεγάλα διλήμματα των Αδελφών Μουσουλμάνων», 27.05.2012.

Εφημερίδα Καθημερινή, «Δοκιμή πυραύλου cruise από το Πακιστάν ικανού να μεταφέρει πυρηνική κεφαλή», πηγή ΑΜΠΕ 5 Ιουνίου 2012.

Εφημερίδα Καθημερινή, «Οι δέκα Μύθοι για το Αφγανιστάν», 28.09.2011.

Εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ, "Κυβερνοπόλεμος στο Ιράν με διαταγή του Μπαράκ Ομπάμα", 05.06.2012.

Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ, "Ανοίγουν οι οδοί ανεφοδιασμού προς το Αφγανιστάν για το ΝΑΤΟ από το Πακιστάν: 1,1 δισ αποδεσμεύουν οι ΗΠΑ" 04.07.201

Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ, «Βόρεια Κορέα: Κράτος με πυρηνικό όπλο βάσει του νέου Συντάγματος», 31.05.2012.

Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ, «Έτοιμο σχέδιο επίθεσης ΗΠΑ εναντίον του Ιράν», 17.05.2012.

Καραφωτιάς Παναγιώτης, «Η θρησκευτική βία στις διεθνείς σχέσεις», *Ελευθεροτυπία* Σάββατο 12 Δεκεμβρίου 2009.

Λυγερός Σταύρος, «Στη Λιβύη κρίνονται οι νέες ισορροπίες στη Μέση Ανατολή», ΕΠΙΚΑΙΡΑ 30.03.2011.

Παπακωνσταντίνου Πέτρος, «Σύγκρουση πολιτικού Ισλάμ με «βαθύ κράτος»:Αδελφοί Μουσουλμάνοι εναντίον στρατού στις προεδρικές εκλογές της Αιγύπτου», εφημερίδα Καθημερινή, 29.05.2012.

Πλατιάς Αθανάσιος, «Γεωπολιτική, Γεωοικονομία και Διεθνής Ανταγωνισμός», σελ. 9.

Σωτηροπουλος Ιωάννης Π., «Η εισβολή των Σοβιετικών στο Αφγανιστών και τα αίτια της ήττας του», *Στρατιωτική Ιστορία*, τεύχος 62, Οκτώβριος 2011

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

www.hrw.org The “Anti-Nationals”: Arbitrary Detention and Torture of Terrorism Suspects in India, Human Rights Watch 2011.

www.cohen.gr Silverman Yonatan, «Πόσο επιζήμια είναι η Αδελφότητα? ».

www.rediff.com Raman B., «Terrorism: India’s unending war», Απρίλιος 2003, Rediff Indian Abroad.

www.gn.apc.prg Manchester City Council “Kashmir Nuclear Crisis, Nuclear Free Authorities briefing”, 26 July 2002, No4, p.2.

www.stratfor.com Kaplan Robert, “The India-China Rivalry”, Stratfor April 26.

www.globalsecurity.org Global Security, “India Tests Upgraded Arjun Tank”, 26.06.2012.

www.globalsecurity.org Global Security, “Indian Navy to get third indigenous stealth frigate INS Sahyadri”, 25.06.2012.

South Asia Terrorism Portal, Lashkar-e-Toiba “Army of the Pure”, **www.satp.org/satporgtp/countries/india/states/jandk/terrorist|_outfits/lashkar_e_toiba**.